

DEMOGRÁFIA

DEMOGRÁFIA

---

65. ÉVFOLYAM, 4. SZÁM

Budapest
2022

Az MTA Demográfiai Bizottsága és
a KSH Népeességtudományi Kutatóintézet
Folyóirata
Alapítás éve: 1958

A Population Quarterly of the Committee for Demography
of the Hungarian Academy of Sciences
and the Hungarian Demographic Research Institute
Founded in 1958

A szerkesztő bizottság tagjai | Editorial board
BARTUS Tamás, BUKODI Erzsébet, DÖVÉNYI Zoltán, ELEKES Zsuzsanna, GÁBOS András,
GÁL Róbert Iván, GÁRDOS Éva, JANKY Béla, JÓZAN Péter, HOÓZ István, KOVÁCS Erzsébet,
RÓBERT Péter, SPÉDER Zsolt (elnök), TAKÁCS Judit, TOMKA Béla, TÓTH Pál Péter, VALUCH Tibor

Szerkesztőség | Editors
KAPITÁNY Balázs főszerkesztő | editor-in-chief
BÁLINT Lajos szerkesztő | editor
MURINKÓ Livia szerkesztő | editor
SZABÓ Laura szerkesztő | editor
TÁTRAI Patrik szakmai lektor | copy editor
TÖRŐ Ágnes szerkesztőségi titkár | editorial secretary

A kiadvány a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával készült.

Kiadja a KSH Népeességtudományi Kutatóintézet
Felelős kiadó: Spéder Zsolt igazgató

Olvasószerkesztők: Nagy Ildikó és Törő Ágnes
Design: Anagraphic
Tördelőszerkesztő: Simonné Horváth Gabriella
ISSN 0011-8249

TARTALOMJEGYZÉK

TANULMÁNYOK

- Šindýlková Zsófia, Kopcsó Krisztina: Várandós nők párkapcsolati minősége és annak szociodemográfiai jellemzőkkel mutatott összefüggései 321
- Zöldi László Zoltán, Ligeti Anna Sára, Csányi Zoltán, Urbán Ferenc: A Magyarok vándorlása a koronavírus idején: Módszertani kísérlet a járvány migrációs hatásainak számszerűsítésére 357
- Horváth Veronika: Magyarországi transznacionális családok – Transznacionális családok elterjedtsége és a külföldön dolgozó szülők jellemzői 383

SZERZŐINKNEK 431

MEGRENDELŐLAP 435

CONTENTS

STUDIES

Zsófia Šindýlková, Krisztina Kopcsó: Relationship quality of pregnant women and its associations with sociodemographic characteristics 321

Zoltán László Zöldi, Sára Anna Ligeti, Zoltán Csányi, Ferenc Urbán:
The migration of Hungarian citizens during the covid-19 pandemic:
A methodological attempt to quantify the migratory impact
of COVID-19 357

Veronika Horváth: Prevalence of transnational families and characteristics
of parents working abroad 383

SZERZŐINKNEK (FOR OUR AUTHORS) 431

MEGRENDELŐLAP (ORDER FORM) 435

VÁRANDÓS NŐK PÁRKAPCSOLATI MINŐSÉGE ÉS ANNAK SZOCIODEMOGRÁFIAI JELLEMZŐKKEL MUTATOTT ÖSSZEFÜGGÉSEI

Šindýlková Zsófia – Kopcsó Krisztina

ÖSSZEFOGLALÓ

A gyermekvállalás hatást gyakorol a szülők párkapcsolatának dinamikájára és annak minőségére. Jelen elemzés célja a várandós nők párkapcsolati minőségének jellemzése és szociodemográfiai változókkal mutatott összefüggéseinek vizsgálata. Az elemzés a Kohorsz '18 Magyar Születési Kohorszvizsgálat első szakaszának adatain történt (n = 8103). A vizsgálat során a várandósok párkapcsolati elégedettségét, elköteleződését és a partnereikkel megtapasztalt pozitív interakciók és konfliktusok gyakoriságát mértük fel, valamint válási szándékukat. A négy skála típusú párkapcsolati mutató elkülönítését konfirmatív faktorelemzéssel támasztottuk alá. Azonosítottuk a várandósok két klaszterét: az átlagos és az alacsony minőségű kapcsolatban (25,3%) élőket. Az alacsony minőségű csoportba tartozás aránya magas volt azon nők körében, akik harmadik vagy ennél többedik gyermeküket várták, élettársi kapcsolatban éltek házasodási szándék nélkül vagy nem éltek együtt partnerükkel, saját vagy partnerük iskolai végzettsége a maximum 8 osztályt érte el, nem rendelkeztek munkaviszonnyal, családjuk jövedelme az alsó ötödhöz tartozott és a várandósságot nem tervezték vagy bizonytalanok voltak ennek kapcsán. Az, hogy az anya első vagy többedik gyermekét várta, kismértékben módosította a szociodemográfiai változókkal megfigyelt összefüggéseket. Az eredmények informálhatják a gyermeket váró párokat támogató programok tervezését.

Tárgyszavak: párkapcsolati minőség, várandósság, szociodemográfiai tényezők, gyermekvállalás

Šindýlková Zsófia, KSH Népeségtudományi Kutatóintézet
E-mail: heizerzso@gmail.com

Kopcsó Krisztina, KSH Népeségtudományi Kutatóintézet;
Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Pszichológia Intézet, Fejlődés- és Klinikai
Gyermeklélektan Tanszék
E-mail: kopcs@demografia.hu

BEVEZETÉS

Napjainkban – kifejezetten a nyugati kultúrákban – meglehetősen nagy szabadságot kapnak az egyének annak eldöntésében, hogy szeretnének-e gyermeket vállalni, és ha igen, azt mikor szeretnék és hányat (Twenge et al., 2003). A szülővé válás az első gyermek megszületésekor következik be. Ez egy kiemelt időszak a pár életében, ami alapvető hatással van a kapcsolat dinamikájára (Goldenberg and Goldenberg, 2008), valamint a párkapcsolat minősége is hatással van a gyermekvállalásra (Rijken and Thomson, 2011). A gyermekvállalás és a szülővé válás folyamata egy bonyolult, összetett és hosszú távú fejlődési átmenet (Perren et al., 2003), mely fiziológiai, pszichológiai és szociális alkalmazkodást is magában foglal a szülői pár számára (Bäckström et al., 2018). A gyermek érkezésével a korábbi életmód megváltozik, az élettér beszűkül, az első időszakban kifejezetten a gyermek szükségleteinek kielégítése kerül előtérbe és ez magával hozza a párkapcsolatra fordítható idő és energia mennyiségének csökkenését is (Kerekes, 2017).

Amint arra a szakirodalmi összegzés is rámutat, számos tényező befolyásolja azt, hogy miként hat a család és a párkapcsolat működésére a gyermek érkezése. Habár számos longitudinális kutatás készült a témában, elenyésző azon tanulmányok száma, amely részletesen bemutatja keresztmetszeti adatokon keresztül a várandós nők párkapcsolati minőségének befolyásoló tényezőit. Ebből kifolyólag jelen tanulmány arra vállalkozik, hogy megvizsgálja, melyek azok a szociodemográfiai tényezők, amelyek befolyással vannak a várandós nők párkapcsolati minőségére a Kohorsz '18 Magyar Születési Kohorszvizsgálat első, várandós szakaszának adatai alapján.

SZÜLŐVÉ VÁLÁS

A család egy dinamikus rendszer, amely állandó változásban van, ugyanakkor törekszik a homeosztázis fenntartására. Hill és Rodgers (1964) meghatározása szerint a családok egy fejlődési folyamaton mennek keresztül, amelyet a személy életében bekövetkező legfontosabb életesemények tagolnak. Az egyes életciklusok váltásakor a későbbi eredményes alkalmazkodás érdekében fontos, hogy a család képes legyen újrastrukturálni addigi életvitelét, új szerepeket felvállalni, új családtagokat befogadni a családi életbe és rugalmasan változtatni az addig megszokott működésén. Az állandó változásokhoz való sikeres alkalmazkodás a fejlődés, elégedettség érzését hozza magával a családtagok számára. Minden életciklusváltást normatív krízisként értelmezhetünk, amely magában rejtje a fejlődés lehetőségét, ha a felek képesek rugalmasan újrastrukturálni korábbi kapcsolatukat (Edgar, 2004).

A családi életciklusok sora ideális esetben az újonnan házasodott párral veszi kezdetét, akik ezután csecsemős családdá válnak (Hill és Rodgers, 1964). A családdá alakult pár két tagjának eleinte definiálnia kell a kapcsolatukat meghatározó szerepeket, határokat, szabályokat, meg kell tanulniuk az intim kapcsolat létrehozásának és működtetésének feltételeit. Mindez sok alkalmazkodást igényel, ám arra is lehetőséget teremt, hogy egy stabil és teherbíró kapcsolatot hozzanak létre a felek, amelyben felkészülnek a később eléjük gördülő kihívások és nehézségek adaptív megoldására. Ez az időszak a fészekrakásra való ráhangolódás időszaka is, amelyben a pár felkészül a szülővé válásra (Goldenberg and Goldenberg, 2008).

A csecsemő megfogánása életciklusváltást hoz magával. A szülők már a várandósság alatt érzelmi köteléket kezdenek kialakítani születendő gyermekükkel. Az első gyermek fogantatása a "nő régi életének végét jelenti" (Raphael-Leff, 2010, 33. o.). Elkezdődik az anyává válás folyamata, annak élettani és pszichológiai vonatkozásaival. A többedik gyermeküket váró anyák számára a várandósság időszakának változásai már kevésbé ismeretlenek, ám az újabb terhesség ebben az esetben is kihívásokkal jár.

A várandósság során bekövetkező legtöbb változás a nőt érinti, azonban az általa megélt átalakulás a partnerére is hatással van. A várandósság során a női test számos változáson megy keresztül, gondoljunk itt akár a hormonális változásokra, a hastérfogat növekedésére, a hangulatingadozásra, a mellékérzékenységének növekedésére, összességében a testkép teljes átalakulására (Sagiv-Reiss et al., 2012). A gyermeket váró nőnek újból és újból alkalmazkod-

nia kell a várandósság egyes trimesztereiben történő változásokhoz, el kell fogadnia a testében zajló folyamatokat, amelyek legtöbbször a kontrollálási körén kívül esik (Warren and Brewis, 2004). Mindezek mellett meg kell küzdenie a várandósság, majd kifejezetten a szülés okozta fájdalmakkal, kellemetlenségekkel, amelyek ezen állapot természetes velejárói (Lundgren, 2005). A várandósság élményét és folyamatát számos tényező befolyásolja, például a várandós érzelmi, mentális és egészségi állapota, fizikai kondíciója, lakhelye, társadalmi-gazdasági körülményei (Pohárnok, 2017; Weinreb et al., 2014), az apa bevonódása és a társas támogatás mértéke (Bäckström et al., 2018; Gebuza et al., 2016; Zamani et al., 2019).

A PÁRKAPCSOLAT MINŐSÉGÉNEK JELLEMZŐI

A párkapcsolat minősége az élet számos területére hatással van az életminőség egyik legfontosabb előrejelzőjeként (Amato and Booth, 1997; Gödri, 2001). Dobrowolska és munkatársai (2020) összegzése szerint a házasságukkal elégedettebb és kevesebb kapcsolati vizzálykodást tapasztaló személyek jobb kommunikációról (Ghahremani et al., 2017), összességében jobb egészségről (Bowen, 1966), magasabb kölcsönös támogatásról (Nomaguchi, 2012) és kevesebb negatív életeseményről (Dew and Wilcox, 2011) számolnak be.

A párkapcsolat minőségének pontos meghatározása és vizsgálata a párkapcsolat értékelésének szubjektív jellege miatt nehézségekbe ütközik (Gilford and Bengtson, 1979). Az utóbbi évtizedekben számos elmélet és mérőeszköz született a párkapcsolat minőségének, stabilitásának mérésére, elemzésére – melyek próbálják minél átfogóbban megragadni ezt a többdimenziós jelenséget (Gödri, 2001). Thibaut és Kelley (1959) csereelmélete alapján minden emberi kapcsolatban a másik embertől kapott jutalmakkal és felmerülő költségekkel szembesülünk. Párválasztáskor az a célunk, hogy az általunk választott partnerrel létrejövő kapcsolatban minél több legyen a jutalom és lehetőleg minél kevesebb a befektetett költség. A kapcsolatból származó jutalmak közé tartozhat a támogatás, a bizalom, a másik személytől kapott segítség, a másik biztatása – összefoglalva tehát minden pozitív interakció és élmény. A kapcsolat költségének számít a kapcsolatra fordított idő és energia mennyisége. Nagy egyéni különbségek mutatkoznak meg abban, hogy ki mekkora jutalmat biztosító és mekkora befektetett költségű kapcsolatban érzi jól magát, hogy mivel lesz elégedett.

A kutatásokban leggyakrabban mért dimenzió a párkapcsolati elégedettség (Lakatos et al., 2020; Lawrence et al., 2007; Shapiro et al., 2000; Twenge et al.,

2003), mely szintjét meghatározza a párkapcsolatban megélt pozitív és negatív tapasztalatok aránya (Gottman, 1993) és az, hogy a felek mennyire tudják kielégíteni egymás intellektuális, szexuális és érzelmi igényeit (Rusbult et al., 1998). A boldogság szintje, a harmónia, a szexuális elégedettség, az alkalmazkodás és a kommunikáció szintén befolyásolja az elégedettséget - összefoglalva tehát a kapcsolat egyes viselkedésbeli, kognitív és érzelmi aspektusai (Fincham et al., 2018; Johnson et al., 1986).

Gottman (1993) elmélete alapján azok a párok lesznek elégedettek kapcsolatukkal, ahol a két fél közötti pozitív és negatív interakciók aránya eléri az 5:1 (pozitív : negatív) arányt. Azon kapcsolatok jellemezhetők a legkevésbé stabilnak, melyekben a negatív interakciók aránya jóval nagyobb mértékben van jelen, mint a pozitív interakcióké. A pozitív és negatív interakciók (Gilford and Bengtson, 1979) párhuzamba állíthatók a Thibaut és Kelley (1959) által megfogalmazott jutalmakkal (pozitív interakciók) és költségekkel (negatív interakciók). A kapcsolatban felmerülő negatív interakciók - például konfliktusok, kihívások természetesen, hiszen a „férfiak és nők rendszerint eltérő szerep-elvárásokkal, hiedelmekkel, értékekkel, attitűdökkel, célokkal és lehetőségekkel nőnek fel. Már életük kezdeti szakaszától fogva más-más problémamegoldó technikákat tanulnak meg, eltérő kommunikációs stílust alakítanak ki, másként gondolkodnak a szexualitásról és mást várnak az emberi kapcsolatoktól” (Goldenberg and Goldenberg, 2008. 73.o.). Minden kapcsolat fontos feladata, hogy meg tudjon birkózni ezekkel a különbségekkel és megfelelő módon tudja kezelni a kialakult konfliktusokat. Bár mindkét dimenzió nagy hatással van az általános minőségre, bizonyos kutatások azt mutatják, hogy a negatív interakciók nagyobb fajsúllyal befolyásolják az elégedettséget (Burman et al., 1992). Azt is kimutatták azonban, hogy a konfliktusok kezelésének módja sokkal fontosabb, mint a konfliktus tartalma (Gottman and Silver, 2016; Sanford, 2003).

A kapcsolatok egy további fontos dimenziója az elköteleződés, ami az a kialakított erős érzelmi kötelék a partnerrel, ami magába foglalja a kapcsolat hosszú távú fenntartására irányuló elszántságot, kötődést. Rusbult (1983; Rusbult et al., 1998) szerint a kapcsolat iránti elköteleződést négy tényező befolyásolja: a kapcsolatból származó jutalmak, egy másik kapcsolatból származó lehetséges jutalmak, a kapcsolat vége miatt elvesztett befektetések és a kapcsolatból való kilépés költségei. Azokban a kapcsolatokban lesz magas az elköteleződés mértéke, amelyben magas a kapcsolatból származó jutalom, a kapcsolat vége miatt elvesztett befektetés és a kapcsolatból való kilépés költségeinek mértéke, azonban alacsony a másik kapcsolatból származó lehetséges jutalom.

A partnerkapcsolat pillanatnyi jellemzői és szubjektív megítélése mellett az is figyelmet érdemel, hogy miként képes alkalmazkodni a pár a családi dinamikát érintő kihívásokhoz. Olson modelljében (Olson and Gorall, 2003) éppen ezért az érzelmi kötődés, kohézió mellett fontos szerep jut a kommunikációs készségeknek, valamint az adaptivitásnak, rugalmasságnak. E három sajátosság mentén egy hazai diádikus kutatásban (Lakatos et al., 2020) a partnerkapcsolatokat öt klaszterét azonosították, amelyek különböztek egymástól a párkapcsolati és szexuális elégedettség vonatkozásában is.

GYERMEKVÁLLALÁS HATÁSA A PÁRKAPCSOLATRA

A gyermekvállalással kapcsolatos tendenciák minél pontosabb megértésének háttérében kettő fő cél áll (Cox et al., 1999): (1) Megérteni azon párok erősségeit, akiknek kapcsolatát a szülővé válás élménye fokozza, vagy akikre az élmény csupán minimális negatív hatással van, (2) Azonosítani azokat a párokat és kapcsolatuk jellemzőit, akik valószínűleg fokozottabb párkapcsolati nehézségekkel fognak szembenézni a szülővé válás során.

A szakirodalomban jelenleg két fő szemlélet uralkodik a szülővé válás következtében létrejövő párkapcsolati változásokat illetően. Számos longitudinális tanulmány eredménye azt mutatja, hogy a gyermek megszületése után a párkapcsolati elégedettség csökken (Belsky and Rovine, 1990; Karayağiz et al., 2019; Lawrence et al., 2007; Lawrence et al., 2008; Mortensen et al., 2012; Moss et al., 1986; Shapiro et al., 2000; Twenge et al., 2003; VanLaningham et al., 2001), míg néhány kutatás ennek ellentétééről számol be, mely szerint a gyermekvállalásnak nincs hatása a párkapcsolati elégedettségre, vagy éppen pozitív hatással bír (Cowan and Cowan, 1999; Cox et al., 1999; Erát, 2019; Hobbs and Cole, 1976). Ezen hatások az esetek többségében a gyermek megszületését követően jelentkeznek, azonban már a várandósság élménye is befolyással bír a kapcsolatra.

A gyermekvállalás három fő területen jelent többlet terhet a család számára – (1) időkölségek, (2) pszichoszociális stressz (3) pénzügyi költségek (Fawcett, 1988). Pollmann-Schult (2014) összefoglalója alapján a szülőség romló házassági minőséggel (Claxton and Perry-Jenkins, 2008), lecsökkent házastársi elégedettséggel (Keizer et al., 2010), megemelkedett házastársi konfliktusokkal (Nomaguchi and Milkie, 2003), és súlyosabb depressziós tünetekkel (Farmer and Ferraro, 1997) állt kapcsolatban, különösen abban az esetben, ha a várandósság tervezetlen volt (Dew and Wilcox, 2011).

A következőkben egyenként ismertetjük az azon tényezőkkel kapott kutatási eredményeket, amelyek a korábbiakban összefüggést mutattak a párkapcsolati minőség gyermekvállaláskor bekövetkező változásaival. Mindazonáltal fontos megjegyeznünk, hogy az eredmények egymással történő összevetését nehezíti a vizsgált háttérváltozók eltérő köre és az alkalmazott mérőeszközök különbségei, akár csak a gyermekvállalással kapcsolatos társadalmi-politikai tényezők (pl.: szülési szabadság, gyermekvállalást támogató kormányzati lépések, adókedvezmény a többgyermekes családoknak stb.) országok közötti különbségei.

A GYERMEKEK SZÁMA

A legmarkánsabb változás a párkapcsolat minőségében az első gyermek megszületésekor várható, ugyanis ekkor történik meg az életciklusváltás - a szülővé válás (Hill és Rodgers, 1964). A párnak újdonsült szülői szerepekkel kell azonosulnia, új kihívásokkal megküzdnie és a korábbi diádikus kapcsolatot triádra váltania (Pollmann-Schult, 2014; Vajda, 2012). Az első gyermeküket váró nők jobb párkapcsolati minőségéhez éppen ezért hozzájárul az apa aktív részvétele a várandósság időszakában (Bäckström et al., 2018), valamint a felek edukációja a szülővé válás során rájuk váró változásokkal kapcsolatban (Deave et al., 2008).

Számos vizsgálati eredmény vonatkozik a párkapcsolati minőség és a gyermekek számának összefüggéseire. Kowal és munkatársai (2021) eredményei alapján a növekvő gyerekszám csökkenő párkapcsolati elégedettséggel jár együtt - azonban ez csak a nők körében igaz. Jose és Alfons (2007) eredményei alapján szintén szignifikáns negatív kapcsolat van a gyermekek számának növekedése és a házastársi elégedettség között, tehát minél több gyermeke van a családnak és minél hosszabb ideje áll fenn a kapcsolat annál több lesz a házassági és szexuális alkalmazkodási probléma. Karayağiz és munkatársai (2019) Törökországban végzett kutatása alapján ezzel megegyező összefüggést kaptak - a gyermekek számának növekedésével egyre alacsonyabb a kapcsolattal való elégedettség. Mortensen és munkatársai (2012) szerint azok az anyák, akik első gyermeküket várják magasabb kapcsolati elégedettséget mutattak a várandósság idején a többedik gyermeküket váró anyákkal összehasonlítva, azonban ők meredekebb hanyatlást tapasztaltak a párkapcsolatukkal való elégedettségben miután az első gyermekük megszületett. A Twenge és munkatársai (2003) által készített metaanalízis szintén

azt erősíti meg, hogy a szülők, különösen a csecsemőket gondozó anyák, kevésbé elégedettek a kapcsolatukkal, mint a gyermektelen párok, és negatív kapcsolat áll fenn a házastársi elégedettség és a gyermekszám között. Arra is felhívják a figyelmet, hogy a gyermekvállalás és az alacsonyabb párkapcsolati elégedettség között megfigyelt kapcsolat jelentősebb a magasabb szocioökonómiai státusszal rendelkező párok esetében, aminek magyarázatát a fokozott szerepkonfliktusban látják.

Általánosságban véve minél több gyermek van egy családban, annál több feladatot kell a szülőknek ellátnia. A különböző életkorú gyermekek egymástól eltérő szükségletekkel rendelkeznek, így a szülőknek rugalmasan alkalmazkodniuk kell az adott gyermek életkorának és fejlettségi szintjének megfelelő igényekhez. Mindez azt eredményezi, hogy a szülőknek kevés idejük és energiájuk marad arra, hogy a párkapcsolatuk ápolásába is energiát fektessenek, ami hosszú távon negatív hatással lesz a kapcsolat minőségére (Dew, 2007). Előfordulhat az is, hogy azon férfiak, akik partnerei több gyermeket szültek, kevésbé tartják párjuk testét vonzónak, ami a férfiaknál a szexuális elégedettség csökkenésével és ezáltal a kapcsolattal való általános elégedettség csökkenésével is járhat (Marcinkowska et al., 2018).

Erát (2019) hazai mintán végzett számításai az első és többedik gyermeküket váróknál ezzel ellentmondóak, ugyanis elemzésében minden élve született gyermek körülbelül 16%-kal csökkentette az alacsony párkapcsolati elégedettséggel jellemezhető csoportba való tartozás esélyét. Ugyanakkor vannak olyan hazai (Vajda, 2012) és nemzetközi kutatások is (Dobrowolska et al., 2020), amelyek nem mutattak ki szignifikáns összefüggést a gyermekszám és a személyek párkapcsolati elégedettsége között.

A PARTNERKAPCSOLAT TÍPUSA

Az elmúlt évtizedekben a házasságok számának csökkenését és az élettársi kapcsolatok elterjedését láthatjuk a világ számos pontján, így hazánkban is (Gödri, 2001; Murinkó és Spéder, 2015; Spéder, 2005). A házasságok és élettársi kapcsolatban élő személyek párkapcsolati elégedettségét összehasonlítva Erát (2019) hazai mintán végzett elemzése azt mutatták, hogy az élettársi kapcsolatban élő férfiak és nők átlagosan 3,4-szer nagyobb eséllyel tartoztak az alacsonyabb minőségű csoportokba, mint a házasságban élő párok. A kapcsolat stabilitására vonatkozóan a házasságban élők kapcsolatai stabilabbnak mondhatók, mint az élettársi kapcsolatban élő pároké (Pilinszki, 2012), ugyanis míg az élettársi kapcsolatban

élők 12,6%-nál merült fel a válás gondolata, addig ez a házasságban csupán 5,7%. A házasságban és élettársi kapcsolatban élők közötti különbség számos nemzetközi tanulmányban is megmutatkozott (Dush et al., 2003; Hansen et al., 2007) a házasságban élők javára.

Első gyermeküket váró családokat vizsgálva Mortensen és munkatársai (2012) ennek megfelelően azt az eredményt kapták, hogy a házasságban élő személyek általánosságban véve magasabb párkapcsolati elégedettségről számoltak be a szülővé válás során, mint az élettársi kapcsolatban élő személyek. Ugyanakkor hangsúlyozták, hogy ez a szignifikáns különbség a házasságok javára kifejezetten a várandósság alatt mutatkozott meg, azonban a házasságban élők longitúdinalisan vizsgálva nem mutatott protektív hatást arra vonatkozóan, hogy mekkora mértékű lesz a párkapcsolati elégedettségben bekövetkező csökkenés a gyermek megszületése után. A két kapcsolati típus közötti különbséget brit eredmények (Keizer and Schenk, 2012) is igazolták a házasságban élők javára.

Fontos megjegyeznünk ugyanakkor, hogy az élettársi kapcsolatban élők nem tekinthetők homogén csoportnak. Körükben legkevesebb két csoportot érdemes elkülöníteni. Amint azt Murinkó és Spéder (2021) ismertetik, az élettársi kapcsolatban élők egy része idővel házasságot köt, esetükben tehát az élettársi kapcsolatot „próbaházasságnak”, a „házasság előszobájának” tekinthetjük, az élettársak házasságkötésének esélye ráadásul jelentősen nagyobb az első gyermek érkezésekor. Az élettársak egy másik csoportja ugyanakkor tartósan, házassági szándék nélkül választja ezt a párkapcsolati formát.

ISKOLAI VÉGZETTSÉG

Dobrowolska és munkatársai (2020) 33 országot átívelő kutatásukban - melyben 18 és 88 év közötti személyek vettek részt - kimutatták, hogy a házassággal való elégedettség és az iskolai végzettség között pozitív szignifikáns kapcsolat áll fenn - tehát minél magasabb a pár iskolázottsága, annál inkább lesznek elégedettebbek a kapcsolatukkal.

Kifejezetten első gyermeküket váró anyák körében Belsky és Rovine (1990) az Egyesült Államokban végzett longitúdinalis kutatása alapján azokban a családokban, ahol akár a férj akár a feleség a házassági minőség csökkenését tapasztalta a gyermek megszületését követően a férfiak és feleségek fiatalabbak voltak, kevésbé iskolázottak, rövidebb ideig voltak házasságban és alacsonyabb jövedelemmel rendelkeztek. Ezeket az összefüggéseket egy Angliában végzett longitudi-

nális kutatás is alátámasztotta (Moss et al., 1986), amelynek eredményei alapján a házastársi elégedettségben bekövetkező csökkenés a gyermek megszületését követően mindkét szülő esetében azokban a családokban a legnagyobb, ahol az anyáknak alacsonyabb az iskolai végzettsége.

A magas iskolai végzettséggel rendelkező nők sok esetben kevesebb gyermeket szülnek, és kevésbé élik át a gyermeknevelésből származó előnyöket (Nomaguchi and Brown, 2011). Twenge és munkatársai (2003) áttekintő tanulmánya ennek megfelelően arra a következtetésre jut, hogy a szülőség házassági elégedettségre kifejtett negatív hatása erőteljesebb magasabb szocioökonómiai státusz esetén, amit azzal magyaráztak, hogy ebben a csoportban az anya ki maradása a munka világából nagyobb elégedetlenséghez vezethet. Kowal és munkatársai (2021) 33 ország adatait vizsgáló kutatásukban ehhez hasonlóan azt találták, hogy minél magasabb a szülők iskolai végzettsége, annál inkább kapcsolatot mutat a gyermekek nagyobb száma az alacsonyabb házassági elégedettséggel. Ennek hátterében az állhat, hogy a több gyermeket nevelő magas iskolázott szülőknek nehezebb lehet a különböző társadalmi szerepek között egyensúlyoznia.

Ugyanakkor Jose és Alfons (2007) első és többedik gyermekeit váró Belgiumban élő anyákkal történő vizsgálata alapján nem talált a házassági elégedettség és az iskolázottság között kapcsolatot.

A SZÜLŐK ÉLETKORA ÉS A KAPCSOLAT HOSSZA

A házastársi elégedettség és a kapcsolat időtartama közötti összefüggések leírására többféle elmélet született és ennek megfelelően a kutatási eredmények is vegyesek. Egyfelől, a kapcsolat előrehaladtával a pár egyre jobban megismeri egymást, egyre inkább kiigazodnak a kapcsolatuk dinamikáján, ami fokozhatja a kapcsolat stabilitását és kohézióját (Anderson et al., 2003; Gödri, 2001). Egyes elméletek szerint az elégedettség a házasság korai éveiben csökken, majd bizonyos idő eltelte után emelkedik (Rollins and Cannon, 1974). Ehhez hasonló Jose és Alfons (2007) eredménye, mely szerint a házasságuk korai vagy késői éveiben lévők nagyobb elégedettséget mutatnak, mint azok, akik a házasság középső éveiben tartanak. Egy másik elképzelés alapján minél hosszabb ideje áll fenn egy házasság annál alacsonyabb lesz a vele való elégedettség (Kurdek, 1999; VanLaningham et al., 2001), melynek hátterében a szexuális elégedettség csökkenésének negatív hatása is feltételezhető (Dobrowolska et al., 2020; Jose and Alfons, 2007).

Az első gyermeküket váró párokat longitudinálisan vizsgálva Belsky és Rovine (1990) eredményei azt mutatják, hogy a fiatalabb házaspárok, a rövidebb ideje házások, a kevésbé iskolázottak és az alacsonyabb jövedelműek a házasságuk minőségének csökkenését tapasztalták a gyermek megszületését követően. Shapiro és munkatársai (2000) 6 éven keresztül vizsgált friss házaspárokat (n = 130), mely párok többsége a vizsgálat időtartama alatt szülővé vált, míg a gyermeket nem vállaló párok alkották a kontrollcsoportot. Azon párok, akik házasságuk elején magasabb elégedettségről számoltak be, nagyobb valószínűséggel vállaltak gyermeket a házasság első 4–6 évében. A házasság viszonylag korai idejében szülővé válni magasabb házassági elégedettséggel járt együtt - ez a hatás különösen a feleségek esetében mutatkozott meg.

Első és többedik gyermeküket váró Angliában élő anyák longitudinális vizsgálata (Moss et al., 1986) azt mutatta, hogy a fiatalabb és a rövidebb ideje házasszülőknél csökkent a legnagyobb mértékben az elégedettség a gyermek megszületését követően. Ennek hátterében az állhat, hogy a fiatalabb személyeknek kevesebb tapasztalata van, nagy valószínűséggel szűkösebbek az anyagi erőforrásaik és valószínűbb, hogy nem volt tervezett a terhesség, ami mind negatív hatással van a párkapcsolati minőségre. Egy Norvégiában készült longitudinális születési kohorszvizsgálatban (Mortensen et al., 2012) ezzel megegyezően azt találták, hogy habár a rövidebb ideje kapcsolatban lévők a várandósság ideje alatt magasabb elégedettségről számoltak be, mint a hosszabb ideje kapcsolatban élők, a szülés utáni visszaesés esetükben nagyobb mértékű volt.

Mindemellett néhány kutatás (Dobrowolska et al., 2020; Kowal et al., 2021) nem mutatott ki szignifikáns összefüggést a házasság időtartama, a szülők életkora és a párkapcsolati minőség között.

A CSALÁD ANYAGI HELYZETE

A család ellátásához, eltartásához és a gyermekvállaláshoz biztos anyagi háttér szükséges. Ennek megteremtése a legtöbb esetben – legalábbis időszakosan – az apákra hárul, ugyanis az anya a gyermekvállalással egy időre mindenképp kiesik a munka világából és így a család az apa jövedelméből gazdálkodik. Abban az esetben, ha több gyermek születik a családban, akkor az anyagi háttér biztosítása nagy terhet jelenthet az apa számára, hiszen hosszú időn keresztül kell egyedül gondoskodnia családjá anyagi megélhetéséről (Marini, 1980). Az apa ebből fakadó frusztráltsága és a szükségesnél kevesebb kapcsolatra fordítható

ideje, figyelme a párkapcsolati elégedettség csökkenéséhez vezethet (Dean et al., 2007; Erát, 2019). Ezen összefüggés jól magyarázható Maslow (1943) szükségletheierarchia elméletével, hogy amíg az alapvető szükségletek nincsenek kielégítve (ide tartoznak a fiziológiai és biztonsági szükségletek), addig a személy kevesebb figyelmet tud fordítani a magasabb rendű szükségletekre, mint például a kapcsolatok ápolására, intimitásra, érzelmi kiteljesedésre, önbecsülésre, önmegvalósításra (Jackson et al., 2016).

Egy 94 országot magába foglaló elemzés eredményei szerint a gyermekvállalás rosszabb anyagi helyzettel való elégedettséggel járt együtt, ami a szubjektív jóllétet is csökkenti (Stanca, 2012). A család rosszabb anyagi helyzete alacsonyabb kapcsolati minőséggel függ össze (Dobrowolska et al., 2020; Kowal et al., 2021), a jobb anyagi helyzet pedig magasabb párkapcsolati elégedettséggel jár együtt, ám csak az egygyermekes családok esetében. Ha már több gyermekkel rendelkezett a család, akkor a jobb anyagi helyzetnek nem volt pozitív hatása a párkapcsolati elégedettségre. A gyerekek jelenléte emellett negatívabb hatással van azokban a családokban, ahol a szülők magas szocioökonómiai státusszal jellemezhetők, ugyanis ők több szerepkonfliktust és a szülővé válással kapcsolatos stresszt élnek át (Twenge et al., 2003).

A GYERMEKVÁLLALÁS TERVEZETTSÉGE

Míg biológiai értelemben a várandósság kezdete egyértelműen detektálható, ugyanis a fogantatással egyidőben élettani, hormonális változások mennek végbe, addig pszichológiai értelemben a fogamzás egy sokkal összetettebb jelenség. Ez utóbbi arra a folyamatra utal, melyet akár lelki fogantatásnak is nevezhetnénk, mely során megformálódik a magzat jelentése és elfogadásra kerül a várandósság az anyai pszichében. Azért kiemelten fontos beszélni erről a témáról, ugyanis egy csecsemő megfogantatása lehet “egy dédelgetett vágy beteljesülése, egy hosszú és fájdalmas küzdelem gyümölcse és egy nemkívánt “megszálló”, ha nem tervezetten érkezik, rossz időben és/vagy rossz partnertől” (Pohárnok, 2017, 106–107). A gyermekvállalás tervezettségének körülményei ennél fogva nagy hatással lehetnek a párkapcsolati minőségre. A tervezetlen gyermekvállalás időnként egyben azzal is jár, hogy a csecsemős családdá alakulást nem előzi meg a pár családdá alakulásának életciklusa (Hill és Rodgers, 1964), amely azonban erőforrásokat biztosíthatna a családi életciklusváltás normatív kríziséhez való alkalmazkodáshoz. A kutatások eredményei itt sem egyöntetűek, összességében ugyanakkor inkább a kapcsolatukkal elégedett párok vállalnak

gyermeket (Papházi et al., 2019; Shapiro et al., 2000). Emellett a külföldi és hazai kutatások többségében – függetlenül attól, hogy hányadik gyermekét várja a nő – a tervezett gyermekvállalás pozitív hatással van a szülők párkapcsolati elégedettségére (Hadházi és Hajdu, 2014; Lawrence et al., 2008).

Cox és munkatársai (1999) eredményei szerint azok az első gyermeküket vállaló párok, akik tervezték a gyermekvállalást, magasabb párkapcsolati elégedettségről számolnak be a várandósság idején és a kutatás részeként problémamegoldást igénylő feladatban több pozitív interakciót mutatnak, mint akik nem tervezték a gyermekvállalást. Továbbá esetükben kisebb csökkenés mutatkozott a párkapcsolati elégedettségben a gyermek születését követő időszakban. Meglepő módon szintén első gyermeküket váró nőket vizsgálva Belsky és Rovine (1990) eredményei ennek ellentétéről szólnak, ugyanis elemzéseikben azok a feleségek, akik esetében romlott a házasságuk minősége a gyermekük születése után nagyobb eséllyel tartoztak abba a csoportba, amely tervezte a várandósságot. Ennek magyarázatára azzal a feltételezéssel éltek, hogy a gyermekvállalást nem tervező feleségek jobban aggódtak és negatívabb elvárásokkal bírtak a helyzetük alakulását illetően, míg a gyermekvállalást tervező nők pozitív elvárásai és az ezt követő tényleges tapasztalataik között jelentősebb eltéréseket tapasztalhattak.

Mortensen és munkatársai (2012) első és többedik gyermeküket váró anyákat vizsgálva azt az összefüggést erősítette meg, mely szerint a tervezett várandósság a nem tervezett várandóssághoz képest magasabb párkapcsolati elégedettséggel járt a várandósság idején. Ugyanakkor a longitudinális elemzéseket megvizsgálva a gyermekvállalás tervezettségének nem volt jelentős hatása a szülés utáni hanyatlás mértékére.

A KUTATÁS CÉLJA

A bemutatott szakirodalmi háttér alapján jelen tanulmány célja, hogy reprezentatív hazai mintán vizsgálja azt, hogy miként jellemezhető a gyermeket váró nők párkapcsolatának minősége. A párkapcsolat minőségének vizsgálatakor az anyai értékelés többféle aspektusát vettük figyelembe annak érdekében, hogy a szubjektív élmény minél finomabb eltéréseit azonosíthassuk.

A vizsgálat így kiterjed (1) a kapcsolat értékelésére irányuló négy dimenzió – párkapcsolati elégedettség, elköteleződés, pozitív és negatív interakciók – megkülönböztetésének érvényességének ellenőrzésére, (2) a gyermeket váró nők különböző csoportjainak elkülönítésére a vizsgált párkapcsolati dimenziók és a

válási szándék alapján (3) a csoportokhoz tartozás bizonyos szociodemográfiai változókkal mutatott összefüggéseinek feltárására, mind a teljes mintát tekintve, mind pedig az első és a többedik gyermeküket várókat külön-külön megvizsgálva.

MÓDSZER

MINTA ÉS ELJÁRÁS

Az adatok elemzéséhez a KSH Népeségtudományi Kutatóintézet (NKI) által folytatott Kohorsz '18 Magyar Születési Kohorszvizsgálat (továbbiakban Kohorsz '18) első hullámának adatait használtuk fel (N = 8287). A kutatás mintája a 2018-ban szülő nőkre nézve reprezentatív, és olyan anyákat foglal magába, akik gyermekei Magyarországon születtek 2018. április 1. és 2019. április 30. között. Az adatfelvétel az esetek többségében (78%) a várandósság 28–31. hetében, vagyis a harmadik trimeszter elején történt. Az adatfelvételt a védőnők végezték. A kutatásban való részvétel önkéntes volt és egy beleegyező nyilatkozat aláírásához volt kötve. A résztvevők részletes adatvédelmi és adatkezelési tájékoztatásban részesültek. A mintavételről és a kutatás módszertanáról további információt tartalmaz a témában megjelent két jelentés (Szabó et al., 2020; Veroszta, 2018).

Jelen elemzésből kizárásra kerültek azon személyek, akik az adatfelvételkor úgy nyilatkoztak, hogy nincsen partnerük, illetve azt mondták, hogy nem a jelenlegi partnerük a születendő gyermek vér szerinti apja. Ezáltal az elemzett adatbázis 8103 várandós nő adatát tartalmazza. Az anyák életkorának átlaga 29,98 év volt (SD = 5,86). A minta szociodemográfiai jellemzőit az *1. táblázat* ismerteti.

1. táblázat. A szociodemográfiai változók eloszlásai

Változó	n (%)
Paritás (n = 8103)	
1. gyermekét várja	3865 (47,7)
2. gyermekét várja	2680 (33,1)
3. gyermekét várja	1081 (13,3)
4. vagy többedik gyermekét várja	477 (5,9)
Hivatalos családi állapot (n = 8103)	
Házas	4548 (56,1)
Hajadon	3315 (40,9)
Özvegy	11 (0,1)
Elvált	229 (2,8)
Valós partnerkapcsolati helyzet (n = 8103)	
Házastársával él együtt	4488 (55,4)
Élettársával él együtt	3436 (42,4)
Házasodási szándékkal	2195 (63,8)
Házasodási szándék nélkül	1241 (36,2)
Partnere van, de nem él vele együtt (LAT)	179 (2,2)
Anyai iskolai végzettsége (n = 8101)	
Maximum 8 osztály	1267 (15,6)
Szaktanús	1058 (13,1)
Érettségi	2428 (30,0)
Felsőfokú	3348 (41,3)
Apa iskolai végzettsége (n = 8069)	
Maximum 8 osztály	1062 (13,2)
Szaktanús	2163 (26,8)
Érettségi	2369 (29,4)
Felsőfokú	2475 (30,7)
Anyai életkora (n = 8103)	
–24	1465 (18,1)
25–34	4756 (58,7)
35–	1882 (23,2)
Kapcsolat hossza (n = 8063)	
3 év vagy kevesebb	1916 (23,8)
3–6 év	2070 (25,7)
6–10 év	2077 (25,8)
10 év vagy több	2000 (24,8)

1. táblázat. A szociodemográfiai változók eloszlásai (folytatás)

Változó	n (%)
Anya munkaviszonya (n = 8103)	
Van munkaviszonya	6122 (75,6)
Nincs munkaviszonya	1981 (24,4)
Jövedelmi ötöd (n = 7272)	
1 (legalsó)	1272 (17,5)
2	1362 (18,7)
3	1399 (19,2)
4	1625 (22,3)
5 (legfelső)	1614 (22,2)
Gyermekvállalás tervezettsége (n = 8103)	
Tervezett	5571 (68,8)
Nem tervezett	1962 (24,2)
Bizonytalan vagy nem besorolható	570 (7,0)

MÉRŐESZKÖZÖK

A várandós adatfelvétel során a párkapcsolati minőség négy dimenziója került felmérésre – az anya párkapcsolattal való elégedettsége és elköteleződése, valamint a szülők között előforduló pozitív és negatív interakciók gyakorisága, amelyek mindegyikéről az anya szolgáltatott adatot önkéntes kérdőíven. Az alkalmazott mérőeszközök részletes ismertetése korábbi kiadványunkban olvasható (Szabó et al., 2020).

A párkapcsolati elégedettség és elköteleződés mérésére az Investment Model Scale (IMS, Rusbult, Martz and Agnew, 1998) két alsókálájának 3–3 tételének magyar fordítása (Kozékiné, 2014) szolgált. A válaszadók ötfokú Likert-skálán jelezték, hogy mennyire értenek egyet a párkapcsolatukra vonatkozó állításokkal (1 = Egyáltalán nem értek egyet, 5 = Teljesen egyetértek). Az alsókálák pontszáma így egyenként 3 és 15 között változhat, ahol a magasabb összpontszám a párkapcsolattal való elégedettség és az iránta való elköteleződés magasabb mértékére utal. Mind az elégedettség (Cronbach alfa = 0,815), mind az elköteleződés (Cronbach alfa = 0,856) alsókála belső konzisztenciája megfelelő volt a vizsgált mintán.

A párkapcsolatok minőségének további aspektusaként a szülők között előforduló pozitív és negatív interakciók gyakorisága került felmérésre, a 11 tételű Gilford-Bengtson Marital Satisfaction Scale (Gilford and Bengtson, 1979;

Silverstein and Bengtson, 2008), magyar adaptációja (Kopcsó, 2018) révén. A válaszadók ötfokú Likert-skálán jelezték, hogy milyen gyakran vélik a megadott párkapcsolati interakciók előfordulását (1 = Szinte soha, 5 = Mindig). A konfliktusokat 6 tétel (Cronbach alfa = 0,735; az összpontszám 6 és 30 között változhat), míg a pozitív interakciók előfordulását 5 tétel (Cronbach alfa = 0,839; az összpontszám 5 és 25 között változhat) mérte fel, amely alsókálák megfelelő belső konzisztenciát mutattak. Az alsókálák összpontszámai a párok között előforduló pozitív és negatív interakciók gyakoriságát tükrözik.

Mind a négy vizsgált párkapcsolati mutató esetén sérül a normalitás, és a magas párkapcsolati minőségre utaló pontszámok fordulnak elő gyakrabban. A pozitív és negatív párkapcsolati interakciókra vonatkozó alsókálák összpontszámainak kiszámításakor a hiányzó adatokat legalább 80%-os kitöltöttség esetén a személy által megválaszolt tételek átlagpontszámával helyettesítettük (lásd bővebben Szabó et al., 2020). Egyéb adatpótlás nem történt, így az egyes elemzések elemszáma eltér.

A párkapcsolatok jellemzése kapcsán az ismertetett skálák mellett egy további kérdés a válás lehetőségére vonatkozott. A feltett kérdés így hangzott "Az elmúlt egy év során felmerült-e Önben a válás, a kapcsolat megszakításának a gondolata?" - a válasz opciók (és ezek százalékos előfordulása az elemzett mintán) a következők voltak: (1) Nem merült fel (91,5%); (2) Igen, gondolt rá (6,1%); (3) Igen, mindketten gondoltak rá (2,0%); (4) Igen, komolyan foglalkoznak a válás, a kapcsolat megszakításának a lehetőségével (0,3%); (5) A válás már folyamatban van (0,1%).

Szociodemográfiai háttérváltozóként a következők kerültek bevonásra az elemzésekbe: (1) anya paritása (első, második, harmadik, negyedik vagy többedik gyermekét várja), (2) anya hivatalos családi állapota (hajadon, házas, özvegy vagy elvált), (3) anya valós partnerkapcsolati helyzete (házastársával él, élettársi kapcsolat, látogató partnerkapcsolatban van); (4) az anya és az apa legmagasabb befejezett iskolai végzettsége (max. 8 osztály, szakmunkás, érettségi, felsőfokú)¹; (5) az anya életkora (24 évnél fiatalabbak, 25–34 évesek, 35 évnél idősebbek); a párkapcsolat hossza (negyedek mentén kialakított kategóriák: legfeljebb 3 év, 3–6 év, 6–10 év, legalább 10 év), (4) a háztartás jövedelme (havi nettó ekvivalens jövedelem, ötödökbe sorolva), (5) az anya munkaviszonya (van vagy nincs a várandósság idején), (6) várandósság tervezettsége (tervezett,

¹ Szakmunkás végzettség alatt a szakmunkásképző vagy szakképzés érettségi nélkül végzettséget értjük. Érettségiként a szakközépiskolai vagy gimnáziumi érettségit, valamint az ezt követő, felsőfokra nem akkreditált szakképzést vagy középfokú technikumai végzettséget kategorizáltuk.

nem tervezett², bizonytalan vagy nem besorolható³). Az élettársi kapcsolatban élő nőket két csoportra osztottuk az alapján, hogy tervezik-e, hogy valamikor összeházasodnak partnerükkel.

STATISZTIKAI ELEMZÉSEK

A megerősítő faktorelemzés R 4.1.0 programban („psych”, „lavaan”, „semTools” és „lavaanPlot” csomagok alkalmazásával), míg a további elemzések az IBM SPSS Statistics 25 programban történtek. A párkapcsolati dimenziók négyfaktoros modellre való illeszkedését megerősítő faktorelemzéssel vizsgáltuk, legnagyobb valószínűségi elven alapuló becslési eljárással (Maximum-Likelihood: ML). A mérlegelt illeszkedési mutatók: Root-Mean-Square Error of Approximation (RMSEA), Tucker-Lewis Nonnormed Fit Index (TLI), Comparative Fit Index (CFI), Standardised Root Mean Square Residual (SRMR) és Gamma hat. Meghatározott határértékek alapján (Hooper et al., 2008; Hu and Bentler, 1999) az RMSEA értéke 0,08 alatt elfogadható, 0,06 alatt jó illeszkedést; a TLI és a CFI értéke 0,9 felett elfogadható, 0,95 felett jó illeszkedést; az SRMR értéke 0,08 alatt elfogadható, 0,05 alatt pedig jó illeszkedést jelez. A Gamma hat értéke alapján az illeszkedést 0,9 felett tekinthetjük elfogadhatónak, 0,95 felett jónak (Marsh et al., 2004).

Az egyes párkapcsolati dimenziók közötti összefüggéseket Spearman-féle rangkorrelációval vizsgáltuk. Kétlépéses klaszterelemzést használva azonosítottuk a hasonló párkapcsolati minőséggel rendelkező anyák csoportjainak számát és az elkülönülő csoportokat, a vizsgált négy skála típusú összesített párkapcsolati dimenziót, és a válási szándék kategoriális változóját bevonva. Az azonosított két klaszter párkapcsolati mutatóinak eltéréseit Mann-Whitney tesztekkel ellenőriztük. Ezt követően Pearson-féle Khi-négyzet próbával vizsgáltuk a szociodemográfiai háttértényezők hatását a klaszterelemzés által azonosított csoportokba való tartozásra. Ezt előbb a teljes mintán, majd az első és a többedik gyermeküket váró nőkre nézve külön-külön is megvizsgáltuk. A szignifikancia szintet $p < 0,05$ küszöbön állapítottuk meg.

---

² A nem tervezett várandósságok a nem kívánt és a kívántnál előbb bekövetkező várandósságokat egyaránt magukba foglalják.

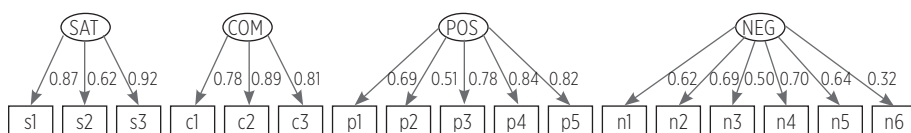
³ Ide tartozott, ha az anya „bizonytalan volt”, „nem gondolkodott rajta” „nem tudja” választ adott arra a kérdésre, hogy szeretne-e volna, hogy valaha még gyermeke szülessen, vagy megtagadta erre a válaszadást, valamint ha az időzítést illető kérdésre „nem tudja” választ adott, vagy megtagadta rá a válaszadást.

EREDMÉNYEK

A PÁRKAPCSOLATI DIMENZIÓK EGYMÁSSAL MUTATOTT ÖSSZEFÜGGÉSEI

A vizsgálat első lépéseként a párkapcsolat jellemzésére szolgáló alskálák feltételezett modelljének illeszkedését teszteltük. A négydimenziós modell ($n = 7192$) illeszkedése kiválóan bizonyult ($\chi^2 = 2585,41$, $df = 113$, $CFI = 0,959$, $TLI = 0,950$, $RMSEA = 0,055$ [90% CI: 0,053; 0,057], $SRMR = 0,038$, $\text{Gamma hat} = 0,961$). A sztenderdizált faktorsúlyokat az 1. ábra ismerteti.

1. ábra: A megerősített faktorstruktúra és a tételek sztenderdizált faktorsúlyai

Megjegyzés: SAT = Elégedettség faktor, COM = Elköteleződés faktor, POS = Pozitív interakciók faktor, NEG = Negatív interakciók faktor.

Ezután megvizsgáltuk, hogy az egyes párkapcsolati mutatók összesített pontszámai mekkora mértékben függenek össze egymással. A párkapcsolat pozitívan értékelő konstruktumok (elégedettség, elköteleződés, pozitív interakciók) között közepes mértékű, pozitív irányú korreláció volt megfigyelhető, míg ezek a konfliktusok gyakoriságával kismértékben, negatív irányban jártak együtt (lásd 2. táblázat).

2. táblázat. A párkapcsolati mutatók együttjárásai (ρ)

	Elégedettség	Elköteleződés	Pozitív interakciók
Elköteleződés	0,601***		
Pozitív interakciók	0,557***	0,448***	
Konfliktusok	-0,386***	-0,317***	-0,351***

*** $p < 0,001$. Az elemszám 7602 és 7719 között változik.

KLASSZIFIKÁCIÓ

A kétlépes klaszteranalízis ($n = 7526$) két klasztert azonosított, és az elemzés sziluett-együtthatójának értéke (0,6) a modell megfelelő illeszkedésére utalt. Az 1. klaszterhez tartozó várandósok (5585 fő, 74,7%) mind a négy vizsgált alskála vonatkozásában magasabb minőségű párkapcsolatról nyilatkoztak, mint a 2. klaszterhez (1896 fő, 25,3%) tartozók (lásd 3. táblázat). Emellett, míg az 1. klaszterben senki nem számolt be arról, hogy felmerült volna esetükben a válás szándéka, addig a 2. klaszterben a gyermeket váró nők 32,8%-a számolt be erről. A klaszterek jellemzőinek megvizsgálása után az 1. klaszterhez tartozó várandós anyák párkapcsolati minőségét “Átlagos minőségűnek”, míg a 2. klaszterhez tartozó nőket “Alacsony minőségűnek” neveztük el.

3. táblázat. Az azonosított klaszterek párkapcsolati mutatói

	1. klaszter		2. klaszter		Összesen	
	M (SD)	Mdn	M (SD)	Mdn	M (SD)	Mdn
Elégedettség	14,18 (0,98)	14	11,14 (2,37)	11	13,41 (1,97)	14
Elköteleződés	14,81 (0,52)	15	12,42 (2,27)	12	14,20 (1,61)	15
Pozitív interakciók	22,33 (2,17)	23	18,00 (3,64)	18	21,23 (3,24)	22
Konfliktusok	8,89 (1,93)	9	12,32 (3,83)	12	9,77 (2,96)	9

Megjegyzés: A két csoport értékei Mann-Whitney teszttel megvizsgálva mind a négy vizsgált párkapcsolati mutató esetén szignifikánsan ($p < 0,001$) különböztek.

A PÁRKAPCSOLATI MINŐSÉG SZOCIODEMOGRÁFIAI ÖSZ-SZEFÜGGÉSEI

A hasonló minőségű kapcsolatok csoportjainak kialakítása után megvizsgáltuk azt, hogy mely vizsgált szociodemográfiai változók milyen mértékben függnek össze az egyes csoportokba való tartozással. Elemzéseink azt mutatják, hogy a mért szociodemográfiai háttérváltozók szignifikánsan, kis- vagy közepes mértékben befolyásolják azt, hogy a várandós milyen párkapcsolati minőségről számolt be (lásd 4. táblázat). Kivételt képez ez alól a párkapcsolat hossza, amelynek hatása a teljes mintán elhanyagolható mértékű volt.

A teljes mintán vizsgálva a várandós nők 25,3%-a tartozott az alacsony minőségű párkapcsolat csoportba. Ez az arány különösen magas volt azon anyák körében, akik harmadik (34,8%) vagy ennél többedik gyermeküket várták (39,5%), élettársi kapcsolatban éltek házassági szándék nélkül (42,5%) vagy nem él-

tek együtt partnerükkel (60,7%), saját (40,0%) vagy partnerük (40,8%) iskolai végzettsége a maximum 8 osztályt érte el, nem rendelkeztek munkaviszonnyal (35,6%), családjuk jövedelme az alsó ötödhöz tartozott (40,3%) és a várandósságot nem tervezték (35,4%) vagy bizonytalan választ adtak ennek kapcsán (37,8%).

4. táblázat. Az átlagos és az alacsony minőségű párkapcsolat előfordulása az egyes szociodemográfiai csoportokban a teljes mintán

Változó	Átlagos minőségű párkapcsolat n (%)	Alacsony minőségű párkapcsolat n (%)	χ^2	df	Cramer-féle V
Paritás (n = 7481)			236,852***	3	0,178 ^m
1. gyermekét várja	2976 (82,3)	638 (17,7)			
2. gyermekét várja	1720 (69,5)	755 (30,5)			
3. gyermekét várja	642 (65,2)	342 (34,8)			
4. vagy többedik gyermekét várja	247 (60,5)	161 (39,5)			
Valós partnerkapcsolati helyzet (n = 7481)			319,795***	3	0,207 ^m
Házastársával él együtt	3362 (79,7)	858 (20,3)			
Élettárs házasodási szándékkal	1535 (76,0)	486 (24,0)			
Élettárs házasodási szándék nélkül	635 (57,5)	470 (42,5)			
LAT	53 (39,3)	82 (60,7)			
Anyai iskolai végzettsége (n = 7479)			206,397***	3	0,166 ^s
Maximum 8 osztály	655 (60,0)	437 (40,0)			
Szakmunkás	644 (67,4)	311 (32,6)			
Érettségi	1748 (77,3)	513 (22,7)			
Felsőfokú	2536 (80,0)	635 (20,0)			
Apa iskolai végzettsége (n = 7456)			189,496***	3	0,159 ^s
Maximum 8 osztály	551 (59,2)	379 (40,8)			
Szakmunkás	1419 (71,5)	566 (28,5)			
Érettségi	1697 (77,2)	502 (22,8)			
Felsőfokú	1904 (81,3)	438 (18,7)			
Anyai életkora (n = 7481)			52,193***	2	0,084 ^s
–24	890 (68,0)	418 (32,0)			
25–34	3445 (77,4)	1005 (22,6)			
35–	1250 (72,5)	473 (27,5)			
Kapcsolat hossza (n = 7455)			15,300***	3	0,045
3 év vagy kevesebb	1268 (72,4)	484 (27,6)			
3–6 év	1489 (77,5)	432 (22,5)			
6–10 év	1465 (75,4)	479 (24,6)			
10 év vagy több	1348 (73,3)	490 (26,7)			

4. táblázat. Az átlagos és az alacsony minőségű párkapcsolat előfordulása az egyes szociodemográfiai csoportokban a teljes mintán (folytatás)

Változó	Átlagos minőségű párkapcsolat n (%)	Alacsony minőségű párkapcsolat n (%)	χ^2	df	Cramer-féle V
Anya munkaviszonya (n = 7481)			128,719***	1	0,131 ^s
Van	4445 (77,8)	1266 (22,2)			
Nincs	1140 (64,4)	630 (35,6)			
Jövedelmi ötödök (n = 6856)			208,086***	4	0,174 ^m
1 (legalsó)	678 (59,7)	458 (40,3)			
2	902 (71,2)	365 (28,8)			
3	1014 (76,4)	314 (23,6)			
4	1224 (78,5)	335 (21,5)			
5 (legfelső)	1293 (82,6)	273 (17,4)			
Gyermekvállalás tervezettsége (n = 7481)			194,617***	2	0,161 ^s
Tervezett	4123 (79,3)	1077 (20,7)			
Nem tervezett	1154 (64,6)	632 (35,4)			
Bizonytalan	308 (62,2)	187 (37,8)			
Összesen (n = 7481)	5585 (74,7)	1896 (25,3)			

Megjegyzés: *** $p < 0,001$. A hatásméret mérésére a Cramer-féle V érték szolgált, amelynek értelmezése a szabadságfok függvénye. Ennek jelölése a táblázatban: ^s = kis hatás, ^m = közepes hatás.

Azt is megvizsgáltuk, hogy kimutatható-e a szociodemográfiai változóknak eltérő mértékű hatása attól függően, hogy a várandós nő most válik szülővé vagy már többedik gyermekét várja. Az eredmények alapján bizonyos szociodemográfiai változóknak eltérő erősségű hatása van az első (5. táblázat) és a többedik gyermeküket (6. táblázat) váró anyák párkapcsolati minőségére.

Mindenekelőtt a paritás hatása úgy tűnik, legmarkánsabban az első és a többedik gyermeküket váró nők párkapcsolati minőségének eltéréseben mutatkozik meg, ugyanis abban az esetben, ha az anya többedik gyermekét várja, már nincs számottevő hatása a párkapcsolat minőségére annak, hogy pontosan hányadik gyermekével várandós. A valós partnerkapcsolati helyzet mentén szintén különbség mutatkozik - az első gyermeküket váró nőknél nagyobb ezen szociodemográfiai változó hatása, mint a többedik gyermeküket váróknál. Ami a párkapcsolat hosszát illeti, míg az első gyermeküket várók esetén ez kis hatással bír a kapcsolat minőségére, addig a többedik gyerme-

küket váróknál a változó hatása bár szignifikáns, ám elhanyagolható mértékű. A többi vizsgált szociodemográfiai háttérváltozó hatásában nem mutatkozott meg számottevő különbség az első és többedik gyermeküket várók csoportja között.

5. táblázat. Az átlagos és az alacsony minőségű párkapcsolat előfordulása az egyes szociodemográfiai csoportokban az első gyermeküket váró nők almintáján

Változó	Átlagos minőségű párkapcsolat n (%)	Alacsony minőségű párkapcsolat n (%)	χ^2	df	Cramer-féle V
Valós partnerkapcsolati helyzet (n = 3614)			230,498***	3	0,253 ⁿ
Házastársával él együtt	1597 (89,5)	187 (10,5)			
Élettárs házasodási szándékkal	1033 (80,6)	249 (19,4)			
Élettárs házasodási szándék nélkül	307 (66,7)	153 (33,3)			
LAT	39 (44,3)	49 (55,7)			
Anya iskolai végzettsége (n = 3613)			67,263***	3	0,136 ^s
Maximum 8 osztály	268 (70,0)	115 (30,0)			
Szaktmunkás	313 (77,1)	93 (22,9)			
Érettségi	991 (82,4)	211 (17,6)			
Felsőfokú	1403 (86,5)	219 (13,5)			
Apa iskolai végzettsége (n = 3598)			83,637***	3	0,152 ^s
Maximum 8 osztály	242 (68,4)	112 (31,6)			
Szaktmunkás	689 (79,0)	183 (21,0)			
Érettségi	990 (83,5)	196 (16,5)			
Felsőfokú	1046 (88,2)	140 (11,8)			
Anya életkora (n = 3614)			48,407***	2	0,116 ^s
-24	638 (75,2)	210 (24,8)			
25-34	1933 (85,6)	325 (14,4)			
35-	405 (79,7)	103 (20,3)			
Kapcsolat hossza (n = 3596)			47,030***	3	0,114 ^s
3 év vagy kevesebb	919 (76,4)	284 (23,6)			
3-6 év	903 (85,7)	151 (14,3)			
6-10 év	729 (86,1)	118 (13,9)			
10 év vagy több	415 (84,3)	77 (15,7)			

5. táblázat. Az átlagos és az alacsony minőségű párkapcsolat előfordulása az egyes szociodemográfiai csoportokban az első gyermeküket váró nők almintáján (folytatás)

Változó	Átlagos minőségű párkapcsolat n (%)	Alacsony minőségű párkapcsolat n (%)	χ^2	df	Cramer-féle V
Anya munkaviszonya (n = 3614)			32,137***	1	0,094
Van	2497 (84,0)	475 (16,0)			
Nincs	479 (74,6)	163 (25,4)			
Jövedelmi ötödök (n = 3285)			66,010***	4	0,142 ^s
1 (legalsó)	279 (69,8)	121 (30,3)			
2	346 (79,0)	92 (21,0)			
3	530 (82,4)	113 (17,6)			
4	687 (84,4)	127 (15,6)			
5 (legfelső)	864 (87,3)	126 (12,7)			
Gyermekvállalás tervezettsége (n = 3614)			66,851***	2	0,136 ^s
Tervezett	2353 (85,2)	409 (14,8)			
Nem tervezett	533 (73,8)	189 (26,2)			
Bizonytalan	90 (69,2)	40 (30,8)			
Összesen (n = 3614)	2976 (82,3)	638 (17,7)			

Megjegyzés: *** $p < 0,001$. A hatásméret mérésére a Cramer-féle V érték szolgált, amelynek értelmezése a szabadságfok függvénye. Ennek jelölése a táblázatban: ^s = kis hatás, ^m = közepes hatás.

6. táblázat. Az átlagos és az alacsony minőségű párkapcsolat előfordulása az egyes szociodemográfiai csoportokban a többedik gyermeküket váró nők almintáján

Változó	Átlagos minőségű párkapcsolat n (%)	Alacsony minőségű párkapcsolat n (%)	χ^2	df	Cramer-féle V
Paritás (n = 3867)			15,775***	2	0,064
2. gyermekét várja	1720 (69,5)	755 (30,5)			
3. gyermekét várja	642 (65,2)	342 (34,8)			
4. vagy többedik gyermekét várja	247 (60,5)	161 (39,5)			
Valós partnerkapcsolati helyzet (n = 3867)			139,204***	3	0,190 ⁿ
Házastársával él együtt	1765 (72,5)	671 (27,5)			
Élettárs házasodási szándékkal	502 (67,9)	237 (32,1)			
Élettárs házasodási szándék nélkül	328 (50,9)	317 (49,1)			
LAT	14 (29,8)	33 (70,2)			
Anya iskolai végzettsége (n = 3866)			97,004***	3	0,158 ^s
Maximum 8 osztály	387 (54,6)	322 (45,4)			
Szakmunkás	331 (60,3)	218 (39,7)			
Érettségi	757 (71,5)	302 (28,5)			
Felsőfokú	1133 (73,1)	416 (26,9)			
Apa iskolai végzettsége (n = 3858)			78,479***	3	0,143 ^s
Maximum 8 osztály	309 (53,6)	267 (46,4)			
Szakmunkás	730 (65,6)	383 (34,4)			
Érettségi	707 (69,8)	306 (30,2)			
Felsőfokú	858 (74,2)	298 (25,8)			
Anya életkora (n = 3867)			38,396***	2	0,100 ^s
-24	252 (54,8)	208 (45,2)			
25-34	1512 (69,0)	680 (31,0)			
35-	845 (69,5)	370 (30,5)			
Kapcsolat hossza (n = 3859)			5,973***	3	0,039
3 év vagy kevesebb	349 (63,6)	200 (36,4)			
3-6 év	586 (67,6)	281 (32,4)			
6-10 év	736 (67,1)	361 (32,9)			
10 év vagy több	933 (69,3)	413 (30,7)			

6. táblázat. Az átlagos és az alacsony minőségű párkapcsolat előfordulása az egyes szociodemográfiai csoportokban a többedik gyermeküket váró nők almintáján (folytatás)

Változó	Átlagos minőségű párkapcsolat n (%)	Alacsony minőségű párkapcsolat n (%)	χ^2	df	Cramer-féle V
Anya munkaviszonya (n = 3867)			57,074***	1	0,121 ^s
Van	1948 (71,1)	791 (28,9)			
Nincs	661 (58,6)	467 (41,4)			
Jövedelmi ötödök (n = 3571)			82,101***	4	0,152 ^m
1 (legalsó)	399 (54,2)	337 (45,8)			
2	556 (67,1)	273 (32,9)			
3	484 (70,7)	201 (29,3)			
4	537 (72,1)	208 (27,9)			
5 (legfelső)	429 (74,5)	147 (25,5)			
Gyermekvállalás tervezettsége (n = 3867)			79,401***	2	0,143 ^s
Tervezett	1770 (72,6)	668 (27,4)			
Nem tervezett	621 (58,4)	443 (41,6)			
Bizonytalan	218 (59,7)	147 (40,3)			
Összesen (n = 3867)	2609 (67,5)	1258 (32,5)			

Megjegyzés: *** $p < 0,001$. A hatásméret mérésére a Cramer-féle V érték szolgált, amelynek értelmezése a szabadságfok függvénye. Ennek jelölése a táblázatban: ^s = kis hatás, ^m = közepes hatás.

MEGVITATÁS

Jelen tanulmány a várandós nők párkapcsolati minőségének jellemzését és az azt befolyásoló szociodemográfiai tényezők vizsgálatát tűzte ki céljául, tekintettel arra, hogy ennek keresztmetszeti elemzését a korábbi szakirodalom kevésbé érinti. Az adatokat a Kohorsz '18 Magyar Születési Kohorszvizsgálat első szakaszának adatai szolgáltatták, amely 8287, többnyire a várandósság harmadik trimeszterében lévő anya részvételével valósult meg. Az elemzésből kizárásra kerültek azon személyek, akik az adatfelvételkor úgy nyilatkoztak, hogy nincsen partnerük, illetve hogy nem a jelenlegi partnerük a születendő gyermek vér szerinti apja. Ezáltal az elemzett adatbázis 8103 várandós nő adatát tartalmazza.

Elemzéseinket a vizsgált párkapcsolati dimenziók (elégedettség, elköteleződés, szülők közötti pozitív és negatív interakciók gyakorisága) négydimenziós modelljének illeszkedésének és a faktorok egymással mutatott összefüggéseinek tesztelésével kezdtük. A modell illeszkedése kiválónak bizonyult. A párkapcsolatot pozitívan értékelő konstruktumok (elégedettség, elköteleződés, pozitív interakciók) közepes mértékű, pozitív irányú korrelációt mutattak egymással, míg ezek a konfliktusok gyakoriságával kismértékben, negatív irányban jártak együtt. Ezen eredményekből látható, hogy habár mind a négy dimenzió a párkapcsolati minőség egy-egy jellemzője, mégis annak különböző aspektusait ragadja meg.

A hasonló párkapcsolati minőséggel jellemezhető csoportok azonosításakor két klasztert különítettünk el. Dacára annak tehát, hogy az elégedettség, elköteleződés, pozitív és negatív párkapcsolati interakciók és a válási szándék a párkapcsolat valamelyest különálló jellemzői, mégsem különíthetők el ezek mentén az anyák kettőnél több csoportja. Az első klaszterbe tartozó várandós nők, a minta 74,7%-a, mind a négy vizsgált alskála vonatkozásában magasabb minőségű párkapcsolatról nyilatkozott és esetükben senki nem számolt be arról, hogy felmerült volna a válás szándéka, míg a második klaszterbe tartozók, az anyák 25,3%-a már alacsonyabb párkapcsolati minőségről számoltak be, és az ebbe a csoportba tartozó nők harmadánál felmerült a válás szándéka. Így az első klaszterhez tartozó várandós anyák párkapcsolati minőségét "Átlagos minőségűnek", míg a második klaszterhez tartozó nőket "Alacsony minőségűnek" neveztük el.

A klaszterek kialakítását követően az egyes csoportokba való tartozást befolyásoló szociodemográfiai tényezők szerepét elemeztük. Az általunk vizsgált szociodemográfiai változók közé tartozott az anya paritása, az anya valós partnerkapcsolati helyzete, az anya és apa legmagasabb iskolai végzettsége, az anya életkora, a párkapcsolat hossza, a háztartás jövedelme, az anya munkaviszonya, és a várandósság tervezettsége. A vizsgált szociodemográfiai háttérváltozók szignifikánsan, kis- vagy közepes mértékben befolyásolták azt, hogy a várandós milyen párkapcsolati minőségről számolt be, ez alól kivételt képez a párkapcsolat hossza, amelynek hatása a teljes mintán elhanyagolható mértékű volt.

Összességében, az alacsony minőségű párkapcsolati csoportba tartozás magas volt azon anyák körében, akik harmadik vagy ennél többedik gyermeküket várták, élettársi kapcsolatban éltek házassági szándék nélkül vagy nem éltek együtt partnerükkel, saját vagy partnerük iskolai végzettsége a maximum 8 osztályt érte el, nem rendelkeztek munkaviszonnyal, családjuk jövedelme az alsó ötödhez tartozott és a várandósságot nem tervezték vagy bizonytalan választ adtak ennek kapcsán.

Az anya gyermekeinek számát illetően, az alacsony minőségű párkapcsolat legkisebb arányban az első gyermeküket, legnagyobb arányban pedig a harmadik vagy többedik gyermeküket váró anyákra volt jellemző. A kapott eredmények részben támasztják alá az elméleti háttérben bemutatott összefüggéseket. A többedik gyermeküket váró anyák ugyanis már korábbi kutatásokban (Jose and Alfons, 2007; Karayağiz et al., 2019; Kowal et al., 2021; Mortensen et al., 2012) is alacsonyabb párkapcsolati minőségről számoltak be, mint a most szülővé váló nők. Ennek hátterében a többgyerekes családok esetében a szülők leterheltsége állhat. Minél több gyermek van egy családban, annál több feladatot kell a szülőnek ellátnia – hiszen a különböző életkorú gyerekeknek eltérő igényeik és szükségleteik vannak. Ebből kifolyólag csökken a párkapcsolat ápolására és az egymásra fordítható idő és energia mennyisége, ami negatívan hat a kapcsolat minőségére (Dew, 2007). Jelen elemzésben ugyanakkor a többedik gyermeküket váró nők esetén a második és a harmadik vagy többedik gyermeküket várók között már csupán nagyon kismértékű eltérést mutatottunk ki. A párkapcsolatok minőségének különbsége tehát elsősorban az anyává váló és a többgyerekes anyák között mutatkozott meg.

A valós partnerkapcsolati helyzet szintén fontos bejósoló változónak bizonyult, mely szerint azok, akik házasodási szándék nélkül élnek élettársi kapcsolatban, és különösen azok, akik nem élnek együtt a partnerükkel, lényegesen nagyobb eséllyel tartoznak az alacsony minőségű klaszterbe, mint a házastársukkal élők vagy élettársi kapcsolatban élők házasodási szándékkal. A házasságok magasabb minősége egybecseng a szakirodalommal, hiszen az élettársi kapcsolatok a házasságoknál rendre alacsonyabb minőségűnek és instabilabbnak bizonyultak (Dush et al., 2003; Erát, 2019; Hansen et al., 2007; Keizer and Schenk, 2012; Mortensen et al., 2012; Pilinszki, 2012). Elemzésünk ugyanakkor azt is alátámasztja, hogy az élettársi kapcsolatok korántsem homogének (Murinkó és Spéder, 2021), a házasodási szándékról beszámoló, élettársi kapcsolatban élő anyák ugyanis sokkal kevésbé különböztek a házasoktól, mint azok az élettársi kapcsolatban élő nők, akik nem terveztek házasságra lépni. Ami a gyermekszám moderáló hatását illeti, az első gyermeküket váró nőknél nagyobb a valós partnerkapcsolati helyzet hatása, mint a többedik gyermeküket váróknál. Az, hogy a többedik gyermeküket váró nőknél a valós partnerkapcsolati helyzet kisebb jelentőségű, következhet abból, hogy ekkorra már stabilizálódik az adott párra jellemző partnerkapcsolati státusz, illetőleg a bomlékony párkapcsolatok egy része a többedik gyermek vállalását megelőzően megszűnhet (Papházi et al., 2019).

A szülők iskolai végzettségét illető eredményeink alátámasztják azokat a korábban kapott eredményeket, melyek szerint az alacsonyabb iskolai végzettség alacsonyabb párkapcsolati minőséggel jár együtt (Belsky and Rovine, 1990; Dobrowolska et al., 2020; Moss et al., 1986). Az alacsony iskolai végzettség esetlegesen együtt járhat olyan tudás és készségek hiányával, amely negatív hatással van a kapcsolati minőségre. Továbbá az alacsony iskolai végzettség együtt járhat a rosszabb jövedelmi helyzettel, melynek hatását szintén kimutatták elemzéseink. A várandós nő munkaviszonyának hiánya és a család jövedelmi helyzetének alsó ötödbe való tartozása is a rizikócsoporthoz kerülést növelte mintánkban. Ha a család csak nagy nehézségek árán tudja biztosítani a megélhetését, ez fokozott stresszt eredményezhet, amely mellett a szülők kevesebb időt és energiát tudnak a párkapcsolatra fordítani (Jackson et al., 2016; Maslow, 1943). Végül a gyermekvállalást nem tervezők rosszabb párkapcsolati minősége azzal magyarázható, hogy ezen családokban a magzat megfogantatása egy váratlan és esetlegesen nem kívánt esemény, ami megnehezíti a párok ehhez történő alkalmazkodását (Cox et al., 1999; Mortensen et al., 2012; Pohárnok, 2017). A szocioökonómiai státusz (iskolai végzettség, anyai munkaviszony, jövedelem) és a várandósság tervezettségének kapcsán megfigyelt összefüggések hasonlóképp érvényesültek attól függetlenül, hogy az anya első vagy többedik gyermekével volt várandós.

Ami a párkapcsolat hosszát illeti, míg az első gyermeküket várók esetén ez kis hatással bír a kapcsolat minőségére (akiknél az eredmények az első gyermekvállaláskor 3 évnél rövidebb párkapcsolatok nagyobb sérülékenységére utalnak), addig a többedik gyermeküket váróknál, valamint a teljes mintán a változó hatása bár szignifikáns, ám elhanyagolható mértékű. Az első gyermekeknél megfigyelt kép azért is érdemel kiemelt figyelmet, mert a rövidebb ideje házasságban élőknel a párkapcsolat minősége nagyobb mértékben csökken a gyermek születésének következtében (Belsky and Rovine, 1990; Mortensen et al., 2012; Moss et al., 1986), ezek a párkapcsolatok tehát hosszabb távon kevésbé rugalmasan alkalmazkodhatnak a gyermekvállalás kihívásaihoz.

LIMITÁCIÓK, KITEKINTÉS

Jelen kutatás limitációi közé tartozik, hogy a párkapcsolati dimenziók vizsgálata egyoldalúan - kizárólag az anya bevonásával - történt. Ez tehát egy részleges képet mutat számunkra a párkapcsolat működéséről. A válaszadás emellett ön-

beszámoló teszttekkel történt, amelyek eredményét a szociális kívánatossági hatás és az anya pillanatnyi szubjektív, tudatos megítélése is torzíthat, például egy megfigyeléses vizsgálathoz képest. További limitáció, hogy a várandósságot megelőzően nincs ismeretünk a párkapcsolatokról, ugyanakkor már a várandósság tényének is hatása van a párkapcsolat dinamikájára (Lawrence et al., 2008.). A jelen tanulmányban bemutatott keresztmetszeti elemzések a várandós nők párkapcsolati minőségének csupán egy pillanatnyi képét ismertetik, a későbbiekben ezeket longitudinális elemzésekkel is érdemes kiegészíteni, amelyre prospektív módon a Kohorsz '18 kutatás lehetőséget biztosít.

A vizsgálat eredményei információval szolgálhatnak a gyermeket váró párok támogatására kialakított prevenciós és intervenciós programok tervezéséhez. Az, hogy a várandósság idején a sokgyermekes, a nem házas vagy házasodni nem szándékozó és az alacsonyabb szocioökonómiai státuszú anyák értékelték párkapcsolatukat alacsony minőségűnek egyben azt is jelenti, hogy fontos ezeket a gyermeket váró nőket és partnereiket, őket megszólító és számukra elérhető módokon segíteni abban, hogy a párkapcsolatuk rugalmasan alkalmazkodjon a gyermek vállalása kapcsán felmerülő kihívásokhoz. Kiemelten fontos, hogy a párok már a várandósság idején pszichoedukációban részesüljenek a párkapcsolatukat érintő változásokról, történjen ez akár csoportos akár egyéni konzultációk keretében, ahogy erre egy korábbi kutatás is felhívta a figyelmet (Deave et al., 2008).

HIVATKOZÁSOK

- Amato, P. R. and Booth, A. (1997). *A generation at risk: Growing up in an era of family upheaval*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Anderson, C., Keltner, D. and John, O. P. (2003). Emotional convergence between people over time. *Journal of personality and social psychology*, 84(5), 1054–1068.
- Bäckström, C., Kåreholt, I., Thorstensson, S., Golsäter, M. and Mårtensson, L. B. (2018). Quality of couple relationship among first-time mothers and partners during pregnancy and the first six months of parenthood. *Sexual & Reproductive Healthcare*, 17, 56–64.
- Belsky, J. and Rovine, M. (1990). Patterns of marital change across the transition to parenthood: Pregnancy to three years postpartum. *Journal of Marriage and the Family*, 52(1), 5–19.
- Bowen, M. (1966). The use of family theory in clinical practice. *Comprehensive psychiatry*, 7(5), 345–374.
- Burman, B., John, R. S. and Margolin, G. (1992). Observed patterns of conflict in violent, nonviolent, and nondistressed couples. *Behavioral Assessment*, 14, 15–37.
- Claxton, A. and Perry-Jenkins, M. (2008). No fun anymore: Leisure and marital quality across the transition to parenthood. *Journal of Marriage and Family*, 70(1), 28–43.
- Cowan, C. P. and Cowan, P. A. (1999). Becoming a parent. In A. S. Skolnick & J. H. Skolnick (Eds.), *Family in transition*. New York: Addison-Wesley. 189–201.
- Cox, M. J., Paley, B., Burchinal, M. and Payne, C. C. (1999). Marital perceptions and interactions across the transition to parenthood. *Journal of Marriage and the Family*, 611–625.
- Dean, L. R., Carroll, J. S. and Yang, C. (2007). Materialism, perceived financial problems, and marital satisfaction. *Family and Consumer Sciences Research Journal*, 35(3), 260–281.
- Deave, T., Johnson, D. and Ingram, J. (2008). Transition to parenthood: the needs of parents in pregnancy and early parenthood. *BMC pregnancy and childbirth*, 8(1), 1–11.
- Dew, J. P. (2007). *Do you have the time? Changes in and implications of spouses' time together*. Pennsylvania State University: doctoral dissertation.
- Dew, J. and Wilcox, W. B. (2011). If momma ain't happy: Explaining declines in marital satisfaction among new mothers. *Journal of Marriage and Family*, 73(1), 1–12.
- Dobrowolska, M., Groyecka-Bernard, A., Sorokowski, P., Randall, A. K., Hilpert, P., Ahmadi, K. ... and Sorokowska, A. (2020). Global perspective on marital satisfaction. *Sustainability*, 12(21), 8817.
- Dush, C. M. K., Cohan, C. L. and Amato, P. R. (2003). The relationship between cohabitation and marital quality and stability: Change across cohorts?. *Journal of Marriage and Family*, 65(3), 539–549.
- Edgar, M. (2004). *Marital satisfaction and family planning practices*. The University of North Dakota: doctoral dissertation.
- Erát D. (2019). A párkapcsolattal való elégedettség időbeli alakulása: lehetséges pályák és befolyásoló tényezők. *Demográfia*, 62(4), 347–384.

- Farmer, M. M. and Ferraro, K. F. (1997). Distress and perceived health: mechanisms of health decline. *Journal of Health and Social Behavior*, 38(3), 298–311.
- Fawcett, J. T. (1988). The value of children and the transition to parenthood. *Marriage & family review*, 12(3-4), 11–34.
- Fincham, F., Rogge, R. and Beach, S. (2018). Relationship Satisfaction. In A. Vangelisti & D. Perlman (Eds.), *The Cambridge Handbook of Personal Relationships* (Cambridge Handbooks in Psychology, pp. 422–436). Cambridge: Cambridge University Press.
- Gebuza, G., Kaźmierczak, M., Mieczkowska, E., Gierszewska, M. and Banaszkiwicz, M. (2016). Adequacy of social support and satisfaction with life during childbirth. *Polish Annals of Medicine*, 23(2), 135–140.
- Ghahremani, F., Doulabi, M. A., Eslami, M. and Shekarriz-Foumani, R. (2017). Correlation between number and gender composition of children and marital satisfaction in women presenting to health centers in Tehran-Iran, 2015. *Iranian Journal of Psychiatry and Behavioral Sciences*, 11(2), 95–98.
- Gilford, R. and Bengtson, V. (1979). Measuring Marital Satisfaction in Three Generations: Positive and Negative Dimensions. *Journal of Marriage and Family*, 41(2), 387–398.
- Goldenberg H. and Goldenberg I. (2008). *Áttekintés a családról*. Első kötet. Budapest: Animula kiadó.
- Gottman, J. M. (1993). A theory of marital dissolution and stability. *Journal of Family Psychology*, 7(1), 57–75.
- Gottman, J. M. and Silver, N. (2016). *A jól működő házasság 7 alapelve*. Budapest: Kulcslyuk Kiadó.
- Gödri I. (2001). *A házassági kapcsolatok minősége és stabilitása – Elméleti támpontok és mérési lehetőségek. Kutatási Jelentések 66*. Budapest: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet.
- Hadházi É. és Hajdu I. (2014). Múlt- és jelenbeli tapasztalatok összefonódásai a párkapcsolatban és az anyaságban. *Psychologia Hungarica Caroliensis*, 2(1), 23–49.
- Hansen, T., Moum, T. and Shapiro, A. (2007). Relational and individual well-being among cohabitators and married individuals in midlife: Recent trends from Norway. *Journal of Family Issues*, 28(7), 910–933.
- Hill, R. and Rodgers, R. H. (1964). The developmental approach. In H. T. Christensen (Ed.), *Handbook of marriage and the family* (pp. 171–211). Chicago: Rand McNally.
- Hobbs, D. F. and Cole, S. P. (1976). Transition to parenthood: a decade replication. *Journal of Marriage and the Family*, 38(4), 723–731.
- Hooper, D., Coughlan, J. and Mullen, M.R. (2008). Structural equation modelling: Guidelines for determining model fit. *The Electronic Journal of Business Research Methods*, 6(1), 53–60.
- Hu, L. and Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 6(1), 1–55.
- Jackson, G. L., Trail, T. E., Kennedy, D. P., Williamson, H. C., Bradbury, T. N. and Karney, B. R. (2016). The salience and severity of relationship problems among low-income couples. *Journal of Family Psychology*, 30(1), 2–11.

- Johnson, D. R., White, L. K., Edwards, J. N. and Booth, A. (1986). Dimensions of marital quality. *Journal of Family Issues*, 7(1), 31–49.
- Jose, O. and Alfons, V. (2007). Do demographics affect marital satisfaction?. *Journal of Sex & Marital Therapy*, 33(1), 73–85.
- Karayağiz, Ş., Ertuğrul, T. A. Ş. and Hamurcu. (2019) A. The effect of number of children on marital satisfaction and spouse support. *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 43(1), 145–154.
- Keizer, R. and Schenk, N. (2012). Becoming a parent and relationship satisfaction: A longitudinal dyadic perspective. *Journal of Marriage and Family*, 74(4), 759–773.
- Keizer, R., Dykstra, P. A. and Poortman, A. R. (2010). The transition to parenthood and well-being: the impact of partner status and work hour transitions. *Journal of family psychology*, 24(4), 429–438.
- Kerekes Zs. (2017). Biztos bázis (I): A kiegyensúlyozott párkapcsolat és családdá válás. In Sz. Makó, H. és Veszprémi, B. (szerk.), *A párkapcsolattól a gyermekágyig* (30–60. o.). Pécs: Octoport Nonprofit Kft.
- Kopcsó K. (2018). Kérdőívelemek magyar adaptációja. In Veroszta Zs. (szerk.), *Kohorsz '18 Magyar Születési Kohorszvizsgálat módszertani leírás. A várandós kutatási szakasz előkészítése. Kutatási Jelentések 99*. Budapest: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet. Jelentések 99. 33–40.
- Kowal, M., Groyecka-Bernard, A., Kochan-Wójcik, M. and Sorokowski, P. (2021). When and how does the number of children affect marital satisfaction? An international survey. *Plos one*, 16(4), e0249516.
- Kozékiné Hammer Zs. (2014). *A párkapcsolati elégedettség vizsgálata rendszerszemléleti keretben*. Budapest: doktori disszertáció.
- Kurdek, L. A. (1999). The nature and predictors of the trajectory of change in marital quality for husbands and wives over the first 10 years of marriage. *Developmental psychology*, 35(5), 1283–1296.
- Lakatos Cs., Martos J., Mátyai A., & Martos T. (2020). Párkapcsolati mintázatok és kapcsolati elégedettség együtt élő pároknál: az Olson-modell ellenőrzése. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 21(1), 56–85.
- Lawrence, E., Nylen, K. and Cobb, R. J. (2007). Prenatal expectations and marital satisfaction over the transition to parenthood. *Journal of Family Psychology*, 21(2), 155–164.
- Lawrence, E., Rothman, A. D., Cobb, R. J., Rothman, M. T. and Bradbury, T. N. (2008). Marital satisfaction across the transition to parenthood. *Journal of Family Psychology*, 22(1), 41–50.
- Lundgren, I. (2005). Swedish women's experience of childbirth 2 years after birth. *Midwifery*, 21(4), 346–354.
- Marcinkowska, U. M., Little, A. C., Galbarczyk, A., Nenko, I., Klimek, M. and Jasienska, G. (2018). Costs of reproduction are reflected in women's faces: Post-menopausal women with fewer children are perceived as more attractive, healthier and younger than women with more children. *American journal of physical anthropology*, 165(3), 589–593.

- Marini M., M. (1980). Effects of the number and spacing of children on marital and parental satisfaction. *Demography*, 17(3), 225–242.
- Marsh, H. W., Hau, K.-T. and Wen, Z. (2004). In Search of Golden Rules: Comment on Hypothesis-Testing Approaches to Setting Cutoff Values for Fit Indexes and Dangers in Overgeneralizing Hu and Bentler's (1999) Findings. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 11(3), 320–341.
- Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370–396.
- Mortensen, Ø., Torsheim, T., Melkevik, O. and Thuen, F. (2012). Adding a baby to the equation. Married and cohabiting women's relationship satisfaction in the transition to parenthood. *Family process*, 51(1), 122–139.
- Moss, P., Bolland, G., Foxman, R. and Owen, C. (1986). Marital relations during the transition to parenthood. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, 4(1-2), 57–67.
- Murinkó L. és Spéder Zs. (2015). Párkapcsolatok. In Monostori J., Óri P. és Spéder Zs. (szerk.), *Demográfiai portré 2015*. Budapest: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet. 9–26.
- Murinkó L. és Spéder Zs. (2021). Párkapcsolatok, házasságkötés. In Monostori J., Óri P. és Spéder Zs. (szerk.), *Demográfiai Portré 2021 (9–28. o.)*. Budapest: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet. 9–28.
- Nomaguchi, K. M. (2012). Parenthood and psychological well-being: Clarifying the role of child age and parent-child relationship quality. *Social Science Research*, 41(2), 489–498.
- Nomaguchi, K. M. and Brown, S. L. (2011). Parental Strains and Rewards among Mothers: The Role of Education. *Journal of marriage and the family*, 73(3), 621–636.
- Nomaguchi, K. M. and Milkie, M. A. (2003). Costs and rewards of children: The effects of becoming a parent on adults' lives. *Journal of marriage and family*, 65(2), 356–374.
- Olson, D. H. and Gorall, D. M. (2003). Circumplex model of marital and family systems. In F. Walsh (Ed.), *Normal Family Processes*. New York: Guilford. 514–547.
- Papházi T., Béres O., Baráté E., Trieb M. és Székely A. (2019). Párkapcsolatok és gyermekvállalás a külföldi magyar családok körében-egy reprezentatív kutatás eredményei. *Kisebbségi Szemle*, 4(3), 7–36.
- Perren, S., Von Wyl, A., Simoni, H., Stadlmayr, W., Bürgin, D. and Von Klitzing, K. (2003). Parental psychopathology, marital quality, and the transition to parenthood. *American Journal of Orthopsychiatry*, 73(1), 55–64.
- Pilinszki A. (2012). Párkapcsolati stabilitás és minőség egy országos kutatás tükrében. *Acta Sociologica-Pécsi Szociológiai Szemle*, 5(1), 161–170.
- Pohárnok M. (2017). A gyermekvárás lélektani jellemzői – anyai perspektívából. In Sz. Makó, H. és Veszprémi, B. (szerk.), *A párkapcsolattól a gyermekágyig* (105–119. o.). Pécs: Octoport Nonprofit Kft.
- Pollmann-Schult, M. (2014). Parenthood and life satisfaction: Why don't children make people happy?. *Journal of Marriage and Family*, 76(2), 319–336.4
- Raphael-Leff, J. (2010). *Másállapot. A várandósság pszichológiája*. Budapest: Háttér Kiadó.
- Rijken, A. J. and Thomson, E. (2011). Partners' relationship quality and childbearing. *Social Science Research*, 40(2), 485–494.

- Rollins, B. C., and Cannon, K. L. (1974). Marital satisfaction over the family life cycle: A reevaluation. *Journal of Marriage and the Family*, 271-282.
- Rusbult, C. E. (1983). A longitudinal test of the investment model: The development (and deterioration) of satisfaction and commitment in heterosexual involvements. *Journal of personality and social psychology*, 45(1), 101-117.
- Rusbult, C. E., Martz, J. M. and Agnew, C. R. (1998). The Investment Model Scale: Measuring commitment level, satisfaction level, quality of alternatives, and investment size. *Personal Relationships*, 5(4), 357-387.
- Sagiv-Reiss, D. M., Birnbaum, G. E. and Safir, M. P. (2012). Changes in sexual experiences and relationship quality during pregnancy. *Archives of sexual behavior*, 41(5), 1241-1251.
- Sanford, K. (2003). Problem-solving conversations in marriage: Does it matter what topics couples discuss. *Personal Relationships*, 10, 97-112.
- Shapiro, A. F., Gottman, J. M. and Carrere, S. (2000). The baby and the marriage: Identifying factors that buffer against decline in marital satisfaction after the first baby arrives. *Journal of family psychology*, 14(1), 59-70.
- Silverstein, M. and Bengtson, V. L. (2008). Longitudinal Study of Generations, 1971, 1985, 1988, 1991, 1994, 1997, 2000, 2005 [California]. ICPSR - *Inter University Consortium for Political and Social Research*.
- Spéder Zs. (2005). Az élettársi kapcsolat térhódítása Magyarországon és néhány szempont a demográfiai átalakulás értelmezéséhez. *Demográfia*, 48(2-3), 187-217.
- Stanca, L. (2012). Suffer the little children: Measuring the effects of parenthood on well-being worldwide. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 81(3), 742-750.
- Szabó L., Boros J., Fábrián I., Gresits G., Hortobágyi A., Kapitány B., Kis R., Kopcsó K., Leitheiser F., Rohr A., Spéder Zs., Veroszta Zs. (2020). *Várandós kutatási szakasz. Technikai riport. Kohorsz '18 Magyar Születési Kohorszvizsgálat, Kutatási Jelentések 102*. Budapest: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet.
- Thibaut, J. W. and Kelley, H. H. (1959). *The social psychology of groups*. John Wiley.
- Twenge, J. M., Campbell, W. K. and Foster, C. A. (2003). Parenthood and marital satisfaction: a meta-analytic review. *Journal of marriage and family*, 65(3), 574-583.
- Vajda D. (2012). *A párkapcsolati elégedettség és a családi életciklusok összefüggései*. Interdiszciplináris doktorandusz konferencia.
- VanLaningham, J., Johnson, D. R. and Amato, P. (2001). Marital happiness, marital duration, and the U-shaped curve: Evidence from a five-wave panel study. *Social forces*, 79(4), 1313-1341.
- Veroszta Zs. (szerk.) (2018). *Kohorsz '18 Magyar Születési Kohorszvizsgálat módszertani leírás. A várandós kutatási szakasz előkészítése. Kutatási Jelentések 99*. Budapest: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet.
- Warren, S. and Brewis, J. (2004). Matter over mind? Examining the experience of pregnancy. *Sociology*, 38(2), 219-236.
- Weinreb, L., Byatt, N., Moore Simas, T. A., Tenner, K. and Savageau, J. A. (2014). What happens to mental health treatment during pregnancy? Women's experience with prescribing providers. *Psychiatric Quarterly*, 85(3), 349-355.
- Zamani, P., Ziaie, T., Lakeh, N. M. and Leili, E. K. (2019). The correlation between perceived social support and childbirth experience in pregnant women. *Midwifery*, 75, 146-151.

RELATIONSHIP QUALITY OF PREGNANT WOMEN AND ITS ASSOCIATIONS WITH SOCIODEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS

ABSTRACT

Childbearing influences the parental relationship quality and dynamics. The aim of the present analysis was to examine the relationship quality of pregnant women and its associations with sociodemographic factors. Data was provided by the first wave of the Cohort '18 - Growing up in Hungary longitudinal study (n = 8103). Relationship quality was measured by the frequency of positive and negative couple interactions experienced by the woman, her relationship satisfaction and commitment and her intention to divorce. Confirmatory factor analysis was used to confirm the differentiation of the four relationship evaluation scales. We identified two clusters of pregnant women: those living in an average and in a low-quality relationship (25.3%). Belonging to the low-quality group was relatively high among women who were expecting their third or subsequent child, were in a cohabiting relationship without the intention of marriage or did not live with their partner, they or their partner had low level of education, were unemployed, had low household income, had an unplanned pregnancy or was uncertain about the plannedness of pregnancy. The correlations with sociodemographic factors were slightly moderated by whether the woman was expecting her first or subsequent child. These results may inform the development of programs supporting couples expecting a child.

Keywords: relationship quality, pregnancy, sociodemographic factors, childbearing

A MAGYAROK VÁNDORLÁSA A KORONAVÍRUS IDEJÉN: Módszertani kísérlet a járvány migrációs hatásainak számszerűsítésére

Zöldi László Zoltán – Ligeti Anna Sára –
Csányi Zoltán – Urbán Ferenc

ÖSSZEFOGLALÓ

Tanulmányunk a koronavírus-járvány magyar állampolgárok nemzetközi vándorlására gyakorolt hatásait vizsgálja. A magyarok ki- és visszavándorlását érintő változások számszerűsítéséhez a járvány előtti adatokra építő, hibrid – gépi tanulási módszerekkel kiegészített – megszakított idősoros elemzéseket végeztünk. Előbb havi szintű szimulációs modelleket alkottunk a 2020-as és 2021-es évek folyamataira nézve, majd összehasonlítottuk ezeket a tényleges vándorlási adatokkal. Eredményeink szerint a koronavírus-járvány következtében az eredetileg várt kivándorlásoknak csak 75%-a, a visszavándorlásoknak pedig 88%-a valósult meg. A COVID sokkhatása a visszavándorlások tekintetében csak évközi torzulásokat okozott. Ezzel szemben a kivándorlásokra gyakorolt hatások a vizsgált időszakban tartósak maradtak. Miközben az Ausztriába irányuló mozgásokat a korábbi évekre jellemző szezonális mintázat felborulása és a kivándorlások halasztása jellemezte, addig az Egyesült Királyságba és Írországba irányuló havi kivándorlásoknak körülbelül a fele teljes egészében elmaradt. Tanulmányunk egyik fontos következtetése, hogy a világjárvány vándorlási hatásainak megértéséhez csak a migráció egy dinamikusabb és rugalmasabb értelmezése révén kerülhetünk közelebb.

Tárgyszavak: nemzetközi vándorlás, földrajzi mobilitás, COVID-19, gépi tanulás, megszakított idősoros elemzés

Zöldi László Zoltán, Központi Statisztikai Hivatal

E-mail: LaszloZoltan.Zoldi@ksh.hu

Ligeti Anna Sára, Központi Statisztikai Hivatal, Társadalomtudományi

Kutatóközpont, Pécsi Tudományegyetem

E-mail: Anna.Ligeti@ksh.hu

Csányi Zoltán, Központi Statisztikai Hivatal, Barcelonai Egyetem

E-mail: Zoltan.Csanyi@ksh.hu

Urbán Ferenc, Központi Statisztikai Hivatal

E-mail: Ferenc.Urban@ksh.hu

BEVEZETÉS

A COVID-19-járvány világszerte, így Magyarországon is új helyzet elé állította a hivatalos statisztikát. Részletezettségét, gyakoriságát és időszerűségét tekintve sohasem látott adatéhség jelent meg a döntéshozók, a kutatók, a média és a legszélesebb értelemben vett adatfelhasználói közönség részéről, melyet a hivatalos statisztikai adatelőállítók innovatív szervezési és *data engineering* megoldásokkal igyekeztek kielégíteni. A demográfia területén belül különleges figyelmet kapott a járvány halálozásokra (Tóth G., 2022), illetve annak a gyermekvállalásra (Kapitány és Spéder, 2021) gyakorolt hatásainak vizsgálata. Habár a járvány nyilvánvalóan hatott a vándorlási folyamatokra is, e hatások számszerűsítésére hazánkban mindeddig nem került sor. Meg kell jegyeznünk azt is, hogy a releváns nemzetközi szakirodalom sem bővelkedik ilyen irányú kutatásokban (a COVID-19 belföldi vándorlásokra gyakorolt hatásáról lásd González-Leonardo et al., 2022; Borsellino et al., 2022; illetve a nemzetközi vándorlás tekintetében González-Leonardo et al., 2023).

Ez a hiányosság jórészt a rendelkezésre álló adatok tartalmával, hozzáférhetőségével kapcsolatos korlátok következménye: a hivatalos statisztikák általában évenkénti adatokat közölnek, amelyek csak a hosszabb távú mozgásokat veszik figyelembe. Ennél részletesebb adatok a nagyközönség számára csak ritkán hoz-

záférhető. Tanulmányunk szempontjából e korlátok közül a migráció statisztikai definícióját szükséges kiemelni, amely a szokásos lakóhely szerinti népesség fogalmából kiindulva nem képes figyelembe venni a rövidebb időszakokat felölelő mobilitási formákat, így nem alkalmas a COVID folytán gyorsan változó népességmozgások megragadására sem. Jelen tanulmányunkban éppen ezért a migráció egy tágabb értelemben vett fogalmát, a *földrajzi mobilitást* alkalmaztuk, amely rugalmassága révén alkalmasabb a határokon átnyúló népességmozgások számbavételére.¹

A mobilitás térbeli mintázatait értelemszerűen nagyban befolyásolták a vírus megfékezésére irányuló kormányzati döntések. Ezek közül a teljes vagy részleges határozatok a legjelentősebbek,² ideértve a hontalanok, menedékkérők, esetenként a külföldiek, sőt akár a hazai állampolgárok beutazásának korlátozásait is (Kortukova et al., 2020). A Schengeni övezet külső határai 2020 márciusában kerültek lezárásra, majd az európai együttműködés történetében példátlan módon a térség több állama saját határait is lezárta. E folyamat első lépéseként, 2020 februárjában a schengeni országok korlátozták a Kínából történő beutazást, fenntartva ugyanakkor az EU-n belüli szabad mozgás lehetőségét. Azonban a helyi gócpontok elszigetelésére tett erőfeszítések – elsősorban a járvány első szakaszában súlyosan érintett Lombardia lezárása – nem vezettek eredményre. Ennek következményeként Ausztria megtiltotta az Olaszország felől érkezők beutazását, amit aztán több európai ország határainak teljeskörű lezárása követett (Genschel and Jachtenfuchs, 2021). Ami Magyarországot illeti, a kormány egy 2020. március 17.-én kiadott rendeletben³ tiltotta meg a nem magyar állampolgárok belépését az országba (bizonyos kivételek mellett). Ezt követően – habár csak ideiglenes jelleggel – gyorsan visszaállt a teljes határellenőrzés. Egy, a második járványhullám idején hozott kormányrendelet⁴ szeptembertől újra bevezette a határozatot. Ennek értelmében, az EU tagállamokból és a schengeni társult országokból csak meghatározott célokkal lehetett belépni Magyarországra, illetve a magas kockázatú országokból hazatérő magyar állam-

¹ Míg a migráció szokásos lakóhely szerinti definíciója legalább 12 hónapos tartózkodást feltételez a célországban, addig a földrajzi mobilitás esetében a 3 hónapos időkritériumból indulunk ki.

² Sanchez és Achilli (2020) becslései szerint a világjárvány első szakaszában 194 ország vezetett be valamilyen utazási korlátozást.

³ 41/2020. (III. 11.) Korm. rendelet az élet- és vagyonbiztonságot veszélyeztető tömeges megbetegedést okozó humánjárvány megelőzése, illetve következményeinek elhárítása, a magyar állampolgárok egészségének és életének megóvása érdekében elrendelt veszélyhelyzet során teendő intézkedésekről. <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/af0a665e93020a1bb69193ed9a8379f516854bf7/megtekintes>

⁴ 407/2020. (VIII. 30.) Korm. rendelet a határellenőrzés ideiglenes visszaállításáról <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A2000407.KOR&dbnum=1>

polgárok számára is kötelezővé vált a karantén (kivéve, ha az érintett személyek negatív PCR-tesztet mutattak be, vagy a rendeletben meghatározott üzleti, gazdasági tevékenység céljából érkeztek).

A fenti szabályozások közvetve vagy közvetlenül befolyásolták az (im)mobilitás mintázatait (Martin és Bergmann, 2021). Miközben a járványhelyzet és az arra adott kormányzati reakciók valóban gátolták az elvándorlást, a visszavándorlások esetében éppen ellenkező irányú hatást figyelhettünk meg, hiszen a koronavírus okozta bizonytalan helyzetben sokan igyekeztek hazatérni még a határátkelési lehetőségek szigorítása előtt. A visszavándorlások elé a járvány megfékezése érdekében hozott döntések sem gördítettek nagyobb akadályokat, mivel a honos állampolgárok beutazására általában eltérő szabályzások vonatkoztak. Európa-szerte a járvány sokkhatásait megsínylő munkaerő-piaci környezet csak fokozta a bevándorlók társadalmi-gazdasági kiszolgáltatottságát. A járvány hatásai különböző módon érintették az egyes gazdasági szektorokat, olyan területeket sújtva leginkább, amelyekben magasabb a külföldi foglalkoztatottak aránya (pl. turizmus-vendéglátás). Ez utóbbiak a fogadó országok lakosságához képest általában magasabb arányban dolgoznak bizonytalan foglalkoztatási formákban (pl. időszakos megbízásokkal, szezonális jelleggel, fekete vagy szürke foglalkoztatásban), de nem csupán a munkaerő-piaci státuszuk instabilabb, gyakran a szociális védőhálózathoz való hozzáférésük, lakhatási helyzetük is rosszabb (Koroutchev, 2021). A határátlépések folyamatosan változó, bizonytalan szabályozása, valamint a bevándorlók célországokban tapasztalt, fokozottan kiszolgáltatott munkaerő-piaci státusza mellett a járvány terjedésével összefüggő idegenellenes hangok is elősegíthették a migrációs döntések visszavándorlás irányába történő átbillenését (Paul, 2020).

E hatások persze különbözőképpen érvényesültek az egyes bevándorló csoportokban. Társadalmi integrációjuk elmélyülésével párhuzamosan a külföldiek helyzete és életkörülményeik egyre inkább közelítenek a befogadó társadaloméhoz, azaz a hosszabb idő óta külföldön élőkre a COVID-19 valószínűleg kisebb hatást gyakorolt. A rövidebb időre szóló és cirkuláris jellegű mozgások esetében az is fontos szerepet játszhatott, hogy a járvány következtében megnövekedett migrációs költségek már nem feltétlenül térültek meg a külföldön töltött rövidebb idő alatt (Lücke, 2020).

Tanulmányunk fő célkitűzése, hogy kísérletet tegyünk a világjárvány magyar állampolgárok ki- és visszavándorlására gyakorolt hatásai számszerűsítésére. Kísérletünk során a koronavírussal összefüggő kormányzati intézkedéseket, illetve az egyéb közbülső hatásokat nem különítjük el, ezek migrációs hatásait együttesen vizsgáljuk. Ehhez a pandémiát megelőző, 2019-cel záródó időszak

havi vándorlási adataira építő hibrid (gépi tanulási módszerekkel kiegészített), megszakított idősoros elemzéseket végeztünk. Első lépésként havi szintű szimulációs modelleket alkottunk a 2020-as és 2021-es évek vándorlási folyamataira nézve, hogy lássuk, hogyan alakultak volna a mobilitási mintázatok a koronavírus megjelenése nélkül. Ezt követően összehasonlítottuk a modell alapú szimulációinkat a ténylegesen megvalósult havi vándorlási adatokkal. A becült és valós eredmények közötti eltérések havi és kumulált értékei megmutatják a COVID-19 járványnak a magyarok nemzetközi vándorlására gyakorolt hatásait. Tanulmányunkat az elemzéshez felhasznált adatforrások, illetve az azokon végzett adat-előkészítési lépések bemutatásával kezdjük. Ezt követően részleteikben áttekintjük a felhasznált módszereket, majd vázoljuk az eredményeket és támpontokkal szolgálunk azok értelmezéséhez.

ADATFORRÁSOK

Jelen elemzés adatforrása, hasonlóan a hazai hivatalos vándorlásstatisztikához, a Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő (NEAK) társadalombiztosítási azonosító jel (TAJ) nyilvántartása, amelyben azoknak a magyar állampolgároknak a rekordjai szerepelnek, (1) akik másik országban létesítenek hosszabb-rövidebb időre szóló társadalombiztosítást (egyúttal kezdeményezve magyarországi társadalombiztosítási jogviszonyuk szüneteltetését), illetve (2) akik hazatértükkor újra aktiválják azt. Fontos megjegyeznünk, hogy a TAJ nyilvántartásokból csupán az ezekben regisztrált vándorlásokról szerezhetünk tudomást, és mivel a 2010 előtti adatok nem állnak rendelkezésre, így *stock* típusú állapotmutatók nem állíthatók elő belőlük, csak *flow*-, azaz folyamatmutatók (Csányi et al., 2021).

Habár a magyarországi társadalombiztosítási jogviszony szüneteltetésének, illetve újra aktiválásának bejelentése jogszabályi kötelezettség,⁵ valószínűsíthető, hogy e regisztrációs kötelezettségnek nem tesz mindenki eleget. Azzal kapcsolatban, hogy hányan maradnak ki a regiszterből, és ennek következtében mekkora lehet a vándorlás alulbecslésének mértéke, csak feltételezésekkel élhetünk. Mivel más, rendelkezésre álló adatforrásokból – mint amilyen a Munkaerő Felmérés (lásd Hárs és Simon, 2015) vagy más országok tükörstatisztikái (lásd Gödri, 2018) – hasonló trendek és hasonló demográfiai összetételű vándorlási

⁵ 1997. évi LXXXIII. törvény a kötelező egészségbiztosítás ellátásairól, az Európai Parlament és a Tanács 883/2004/EK rendelete a szociális biztonsági rendszerek koordinálásáról.

csoportok rajzolódnak ki, így arra következtethetünk, hogy megközelítőleg azonos mértékű regisztrációs hajlandóság jellemzi ezeket, azaz a tényleges és a regisztrált népességmozgások közötti eltérés szisztematikus.

A TAJ nyilvántartások mindemellett egyedülálló lehetőséget biztosítanak a magyarok ki- és visszavándorlási mintázatainak longitudinális elemzésére, hiszen a 2010-es évektől nyomon követhetők bennük az egyéni migrációs történetek (Csányi és Ligeti, 2019). A longitudinális megközelítés egyben jobb editálási és imputálási lehetőségeket is eredményez, azaz jobb adatminőséget tesz lehetővé. Ennek megfelelően, az adatok előkészítése során beazonosítottuk az adott személyekhez köthető, regisztrált vándorlási eseményeket, így rekonstruálva migrációs tapasztalataikat, illetve felderítve a lehetséges adatrögzítési hibákat és adathiányokat (például, ha két kivándorlás között hiányzik a visszavándorlás dátuma, vagy a visszavándorlási dátum korábbi, mint a kivándorlás ideje).

Míg a nemzetközi vándorlás hivatalos statisztikai definíciója a szokásos tartózkodási hely fogalmának 12 hónapos tartózkodási időtartamára épül, tanulmányunkban a migrációnak egy tágabb, földrajzi mobilitásként felfogott értelmezését javasoljuk, amely magában foglalja a rövidebb, legalább három hónapos mozgásokat is. Vizsgálódásunkat ily módon kiterjesztettük a csupán néhány hónapos vagy szezonális jellegű, határokon átívelő mobilitási formákra is, amelyek a hivatalos statisztika számára láthatatlanok maradnak (KSH, 2022). A kibővített definíciónak megfelelően a migráció, vándorlás és mobilitás kifejezéseket a továbbiakban szinonimaként használjuk a három hónapot meghaladó külföldi tartózkodásokra vonatkozóan. Végezetül azt is fontos megjegyeznünk, hogy bár mind a hivatalos vándorlási statisztikák, mind az elemzésünkben felhasznált adatok a társadalombiztosítási nyilvántartásokon alapulnak, eltérő fogalmi és módszertani megközelítésük miatt ezek egymással való összehasonlításából nem lehetséges messzemenő következtetéseket levonni (lásd Ligeti, 2021).

Tanulmányunk első fázisában a nyers adatforrásunkat úgy alakítottuk, hogy longitudinális szerkezetének segítségével, az adatjavításokat követően, megállapíthassuk az egyes személyekhez köthető mobilitások időtartamát. E lépés tette lehetővé, hogy beazonosíthassuk a fentebb vázolt, tágan értelmezett mobil népséget, amelynek jellemzőit felhasználtuk a későbbi elemzés során. Az előkészített és tisztított adatbázist oly módon transzformáltuk, hogy a végeredményként kapott állomány rekordjai egy-egy vándorlási eseményt jelentsenek. Ezek mindegyikéhez a következő attribútumokat rendeltük:

- A vándorlás típusa, amely alatt a földrajzi mobilitás irányát értettük. Lehetséges értékei a kivándorlás, illetve a visszavándorlás.

- A vándorlás dátuma, amely a rendelkezésre álló input adatforrás sajátosságainak megfelelően 2011. január 1. és 2021. december 31. közé esik (a TAJ adatbázis 2010-re vonatkozó adatainak használatától, azok „zajos-sága” miatt eltekintettük).
- A vándorló személy korcsoportja a vándorlás időpontjában: mivel előzetes vizsgálataink szerint a 17 éven aluliak nem hoznak önálló migrációs döntést, hanem szüleikkel együtt vándorolnak, illetve a 65 év felettiiek adatai nem reprezentatívak, csupán az aktív korú, 17–65 év közöttiek rekordjait tartottuk meg. Ezeket négy korcsoportra osztottuk: a 17–24, a 25–34, a 35–44 és a 45–65 év közöttiek.
- A vándorlásban érintett ország: a kivándorlás célországa, illetve a visszavándorlás küldő országa. Mivel a kivándorló magyar állampolgárok jelentős része Ausztriát, Németországot vagy az Egyesült Királyságot választja új lakóhelyéül, ezeket külön kezeltük. Az utóbbival, vándorlási mintázatuk hasonlósága miatt összevontuk Írországot. Szintén hasonló jellemzőik miatt, közös kategóriába tettük a Benelux államokat, illetve Svédországot, Norvégiát, Dániát és Finnországot. A fennmaradó országok pedig az „Egyéb” kategóriába kerültek.

Ezt követően került sor a mikroszintű adatok havi szintű aggregálására, amely lehetővé tette az idősoros elemzést. E fázis végeredményeként állt elő egy k csoportból álló idősorpanel, amely a vándorlás típusa, az esemény éve és hónapja, a vándorló személy korcsoportja és a vándorlásban érintett ország szerint tartalmazza a vándorlási események számát. Annak érdekében, hogy a havi szintű adatokat egymással összehasonlíthassuk, ezeket elosztottuk az adott hónap napszámával, így kaptuk meg az adott hónapra jellemző napi átlagos vándorlások számát. Ezek logaritmusát véve normalizáltuk a mutató varianciáját az egész időszakra.⁶ Az értelmezhetőség javítása céljából eredményeinket a havi vándorlások számára visszatranszformálva prezentáljuk.

MÓDSZERTANI ÁTTEKINTÉS

Módszertani megközelítésünk kulcsmozzanata, hogy olyan tényellentétes adatsorokat képzünk, amelyek megmutatják, hogy a koronavírus megjelenése nélkül hány magyar állampolgár vándorolt volna külföldre, illetve hány fő tért volna haza Magyarországra. Ily módon, a becslült és a ténylegesen megvalósult

⁶ Ez az idősorelemzésben használt Box-Cox transzformáció egyik speciális esete, amely esetében $\lambda = 0$ (Lásd Box és Cox, 1964).

vándorlások különbségéből indirekt következtetéseket vonhatunk le a COVID-19 járvány migrációra gyakorolt hatásaira nézve. Formálisan kifejezve tehát az alábbi egyenlet megoldását keressük:

$$(1) \quad \omega_{T+h} = y_{T+h} - y_{T+h}^c$$

ahol y a vándorlók tényleges száma, y^c az ennek megfelelő tényellentétes adat. T a vizsgált referenciaidőszak kezdetét jelenti, h pedig a T időpont óta eltelt időt. Az (1) egyenlet ismeretlen a tényellentétes y^c , amelynek azonosítási lehetőségei állnak tanulmányunk módszertani megközelítésének középpontjában. Mivel egy, a járvány által nem érintett vándorlási kontrollcsoport beazonosítása nem lehetséges, olyan – a koronavírust megelőző, 2019 végéig terjedő időszak adatain alapuló – idősoros modellek felállítására van szükség, amelyek valid módon jelzik előre, hogy hogyan alakult volna a magyar állampolgárok ki- és visszavándorlása 2020-ban és 2021-ben, ha a járványhelyzet nem következett volna be. Modellezésünk során abból a feltételezésből indultunk ki, hogy valamely t időpontra jellemző vándorlási adatok kifejezhetők azok korábbi értékeinek függvényeként. A pandémia előtti, azaz a járvány hatásaitól mentes havi szintű migrációs adatokra építve, lehetőségünk nyílik előrejelezni a tényellentétes mobilitási szinteket:

$$(2) \quad y_{T+h}^c = f(y_1, \dots, y_T) + u_{T+h} \quad \text{ahol} \quad E(u_{T+h}|Y) = 0$$

Más hatásvizsgálatokkal ellentétben, jelen esetben nem határozható meg pontosan a beavatkozás – azaz a világjárvány – kezdődátuma. Bár a magyarok földrajzi mobilitását érintő első korlátozások 2020 áprilisától léptek életbe, feltételezzük, hogy sokan változtattak migrációs viselkedésükön az azt megelőző hónapokban is. Ebből fakadóan előfordulhat, hogy a modellezéshez használt tanító adatbázisunk (*training data set*) időkereteinek túlzott, a 2020-as év első hónapjaira is kiterjedő bővítése az eredmények torzulásához vezetne. Az ezzel kapcsolatos kísérleteink rámutattak arra, hogy a 2019 decemberével záródó tanító adatbázis mellett érhető el a torzítás minimális szintje, amely ugyanakkor azt is lehetővé teszi, hogy modellünk figyelembe vegye az idősor mintázatában legkésőbb bekövetkező, a járvány hatásaitól még független változásokat.

A (2) egyenletben a teljes ki- és visszavándorlási flow-kat vettük alapul, így azonban ezek összetételét illetően fontos információk maradnak rejtve: elképzelhető, hogy egyes vándorlási csoportok idősorai egymástól, illetve az összesített flow adatoktól eltérő mintázatot mutatnak. Ezen információvesztésnek a

kiküszöbölésére az idősorokat csoportos struktúrában is meghatároztuk, ahol a teljes, összesített flow-k az egyes bontások szerinti – *base-level* – idősorok összegével egyeznek meg.⁷ Ennek során az összesített idősort az előző fejezetben meghatározott változók mentén ún. idősorpanelekre bontottuk, azaz minden típus-korcsoport-célország kombinációhoz külön, csoportspecifikus idősorokat rendeltünk. Ezt követően ezek mindegyikét külön modelleztük, majd megbecsültük a hozzájuk tartozó tényellentétes idősorokat. Az így kapott egyenkénti (*base level*) becslések összege megegyezik a teljes, összesített flow idősorok tényellentétes értékével:

$$(3) \quad \hat{y}_{T+h}^C = \sum_{i,j,k} \hat{y}_{ijk,T+h}^C$$

ahol i a korcsoport, j a célország és k a vándorlás iránya. Az ily módon előállított csoportos előrejelzések két célt szolgálnak. Egyrészt, az aggregált mutató tényellentétes értéke pontosabb (koherensebb), másrészt jobb betekintés nyílik a koronavírus különböző migráns csoportokra gyakorolt hatásaira.

A diszaggregált előrejelzéseknél megengedtük, hogy a felhasznált modell és/vagy annak paraméterei csoportról csoportra változzanak, hiszen a különböző idősoroknál más-más modellek működhetnek jobban. A tanulmányban háromféle algoritmust használtunk az R programnyelv 4.2-es verziójának *modeltime* könyvtárából (lásd Dancho, 2022):

- a) A TBATS⁸ modell egy klasszikus idősorelemzési modell, amely az exponenciális simítás (exponential smoothing) és ARIMA (autoregresszív integrált mozgóátlag) modelleket ötvözi, lehetővé téve a komplexebb szezonális effektusok figyelembevételét (lásd De Livera et al., 2011). Ezt a modellt viszonyítási alapként használtuk.
- b) A PROPHET modell három komponenset használ az idősorelemzéshez: ezek a trend, a szezonális és a hiba. A modell a trend meghatározásához automatikus töréspontkeresést használ, a szezonális pedig Fourier-sorokkal modellezi. Habár ezt az algoritmust főként üzleti területeken használják, automatizált működésének köszönhetően tanulmányunkban is megfelelő eszköznek bizonyult az általunk felhasznált sok idősor kezelésére (lásd Taylor és Letham, 2017).

⁷ A csoportos idősorelemzés módszeréről lásd bővebben Hyndman et al., 2011.

⁸ A TBATS mozaikszó a modell komponenseinek kezdőbetűiből áll össze. T: Trigonometrikus szezonális, B: Box-Cox transzformáció, A: ARIMA hiba, T: trend, S: szezonális komponens.

- c) A Boosted PROPHET modellben két algoritmus egészíti ki egymást. Először a b) pontban bemutatott PROPHET modell segítségével meghatároztuk az idősor trendkomponensét. Ezt követően, a trend és a tényleges érték közötti hiba mértékére építve, a gépi tanulásban használatos XGBoost regressziós modell alapján (lásd Chen and Guestrin, 2016) azonosítottuk a szezonális elemet. Tehát, míg a PROPHET modell gyengébben teljesít a szezonális komponens megtalálásában, de erős a trend meghatározásában, az XGBoost a szezonális mintázatok tanulásában nyújt jobb teljesítményt, habár nem képes az extrapolációra, azaz nem tudja kezelni a trendet. A Boosted PROPHET egy kevert modell, amelynek segítségével kiaknázzhatjuk mindkettő előnyeit.

A lehető legjobb teljesítmény eléréséhez a fenti modellek paramétereit kalibrálni szükséges. Ehhez a COVID-19 járvány előtti időszak adatait felbontottuk *training* és *test* adathalmazokra, ahol az utolsó év megfigyeléseit (2019/01 – 2019/12) a modellek különböző paramétereinek teszteléséhez használtuk. A hibatarok szórásának vizsgálatával (grid-search módszerrel), a root-mean-square error (RMSE) scoring metrikára alapozva ellenőriztük, hogy az egyes modellek milyen paraméterek mellett adják a legpontosabb előrejelzést a 2019-es évre. Ezt követően a három kalibrált modellből minden panelben kiválasztottuk a legjobban teljesítőt és azokat a teljes training időszak adataira illesztettük, hogy így előrejelezhessük a koronavírus időszakának mobilitási idősorait. A tesztidőszakon elvégzett modellkalibrálás és modellszelekció eredményeit, valamint a teljesítmény alapján kiválasztott modellek statisztikáit az 1. mellékletben összegeztük.

EREDMÉNYEK

Az adatok előkészítésének lezárultával előállt adatállományunk megközelítőleg 440 ezer, a vándorlás időpontjában 17–65 éves személy közel 660 ezer vándorlási eseményét tartalmazta. Ezek többsége kivándorlási esemény (66%), a maradék pedig visszavándorlás. A teljes vizsgált időszakban, a kivándorlások 24%-a Németország, 20%-a Ausztria, 17%-a pedig az Egyesült Királyság, illetve Írország felé irányult. A visszavándorlások esetében ugyanezek az arányok rendre 25%, 27% és 21% (lásd 1. táblázat).

1. táblázat. A teljes vizsgált időszak (2011–2021) vándorlási eseményeinek megoszlása célországokként, a 17–65 évesen vándorlók esetében

	Kivándorlás		Visszavándorlás		Összesen	
Ausztria	89 044	20%	59 661	27%	148 705	23%
Németország	106 311	24%	54 698	25%	161 009	24%
Egyesült Királyság és Írország	72 714	17%	46 713	21%	119 427	18%
Benelux és skandináv országok	27 676	6%	14 797	7%	42 473	6%
Egyéb és ismeretlen	140 348	32%	47 183	21%	187 531	28%
Összesen	436 093	100%	223 052	100%	659 145	100%

Forrás: saját számítás a NEAK TAJ adatai alapján.

2. táblázat. A teljes vizsgált időszak (2011–2021) vándorlási események megoszlása korcsoportonként, a 17–65 évesen vándorlók esetében

	Kivándorlás		Visszavándorlás		Összesen	
17–24 évesek	97 386	22%	29 028	13%	126 414	19%
25–34 évesek	159 376	37%	85 713	38%	245 089	37%
35–44 évesek	105 301	24%	60 385	27%	165 686	25%
45–65 évesek	74 030	17%	47 926	21%	121 956	19%
Összesen	436 093	100%	223 052	100%	659 145	100%

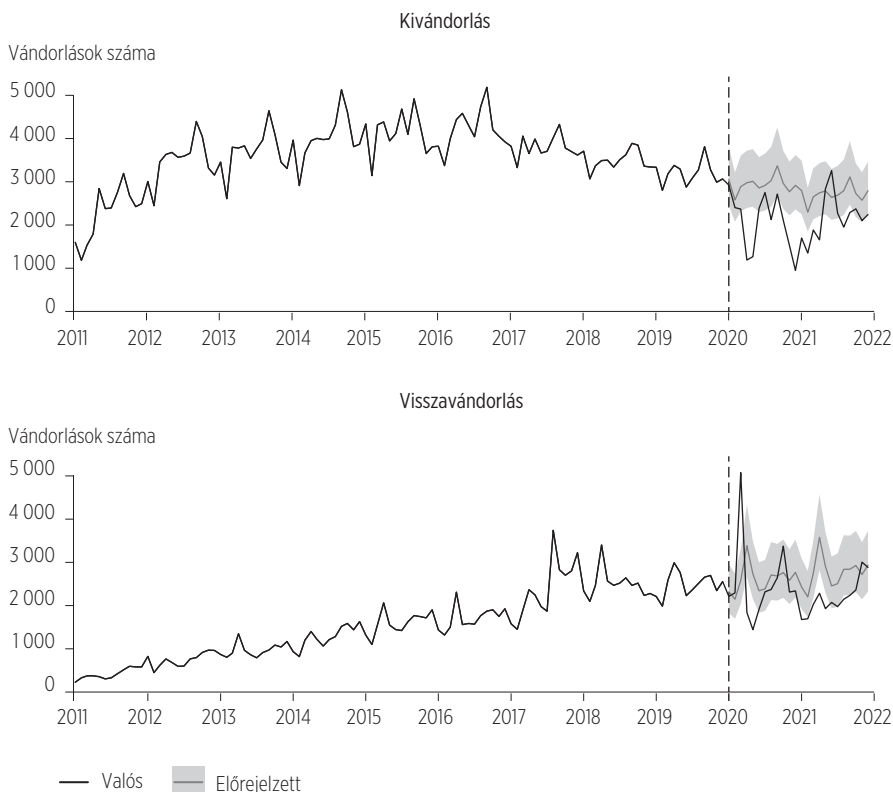
Forrás: saját számítás a NEAK TAJ adatai alapján.

2011 óta mindegyik célországban növekszik a rövidebb időtartamot felülelő migrációs események aránya, ez Ausztria esetében a legmagasabb, ahol 2021-ben a kivándorlások 43%-a nem haladta meg az egy éves tartózkodási időt (Németországban ugyanez az arány 26%, míg az Egyesült Királyságban 12%). A vándorlási folyamatok időbeli alakulását tekintve fontos kiemelni, hogy míg az évtized első felét – az európai célországok munkaerőpiaci nyitásának köszönhetően – növekvő elvándorlás jellemezte, később, a hazai adatforrások alapján, a visszavándorlások száma már felülmúlta a kivándorlásokét. Lassult tehát az évenkénti elvándorlás lendülete, melyben minden bizonnyal a Brexit is szerepet játszott, azonban nagyobb részt annak köszönhető, hogy a mobilabb népesség jelentős része az évtized közepére már kivándorolt. Azt is meg kell jegyeznünk, hogy az évtized második felében éppen a korábban kivándoroltak nagyobb száma tette lehetővé a visszavándorlások növekedését is, így hozzájárulva a magyar állampolgárok vándorlási egyenlegének pozitívvá válásához. Ami az évközi szezonálisitást illeti,

ezek leginkább a kivándorlás esetében voltak megfigyelhetők, kisebb tavaszi és nagyobb őszi kiugrásokkal.

Ezen időbeli folyamatokra alapoztuk tehát a korábban leírt, megszakított idő-soros elemzésünket, amelynek segítségével elkészítettük a 2020 elejétől 2021 végéig tartó időszakra vonatkozó szimulációs modelljeinket. A tényleges és a szimulációkból előálló tényellentétes adatsorok összehasonlításával igyekeztünk megválaszolni a COVID-19 járvány vándorlásra gyakorolt hatásait célzó kutatási kérdésünket. A különbségek jobb megértéséhez a havi szintű eltérések abszolút mértékén túl (1. ábra), azok egymáshoz viszonyított arányát is vizsgáltuk (2. ábra). Végezetül, hogy a koronavírus teljes hatását számszerűsítsük, a havi szintű eltéréseket kumuláltuk a járvány általunk vizsgált teljes időszakára (3. ábra).

1. ábra: A tényleges és tényellentétes havi szintű ki- és visszavándorlások száma (2011–2021)

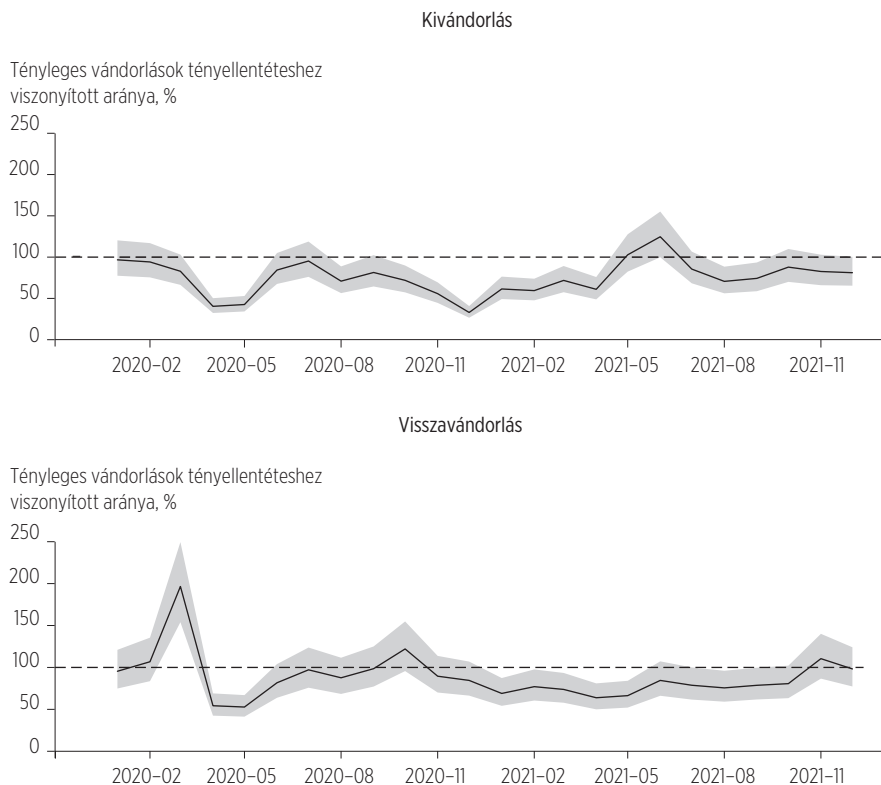

Megjegyzés: Szürke sávval jelöltük az előrejelzések 95%-os konfidencia intervallumát.

Forrás: saját számítás a NEAK TAJ adatai alapján.

2020 februárjában mutatkoztak először a pandémia migrációs hatásai. A kivándorlások száma ekkor indult gyors ütemű csökkenésnek (bár az első hónapokban még nem találtunk szignifikáns eltéréseket a szimulációs modellünk és a tényleges adatok között). 2020 márciusában, az első utazási korlátozások várható bevezetésének hírére korábban nem tapasztalt mértékben ugrott meg a tényleges visszavándorlások száma, közel megkétszerezve a szimulációs becsléseinket. Ezt követően, áprilisban és májusban, a határárák bevezetésének hatására a ki- és visszavándorlási események száma is jelentős mértékben visszaesett: az előrejelzett vándorlási eseményeknek körülbelül fele valósult csak meg.

2. ábra: A tényleges havi szintű ki- és visszavándorlások tényellentétes adatokhoz mért aránya (2020–2021)

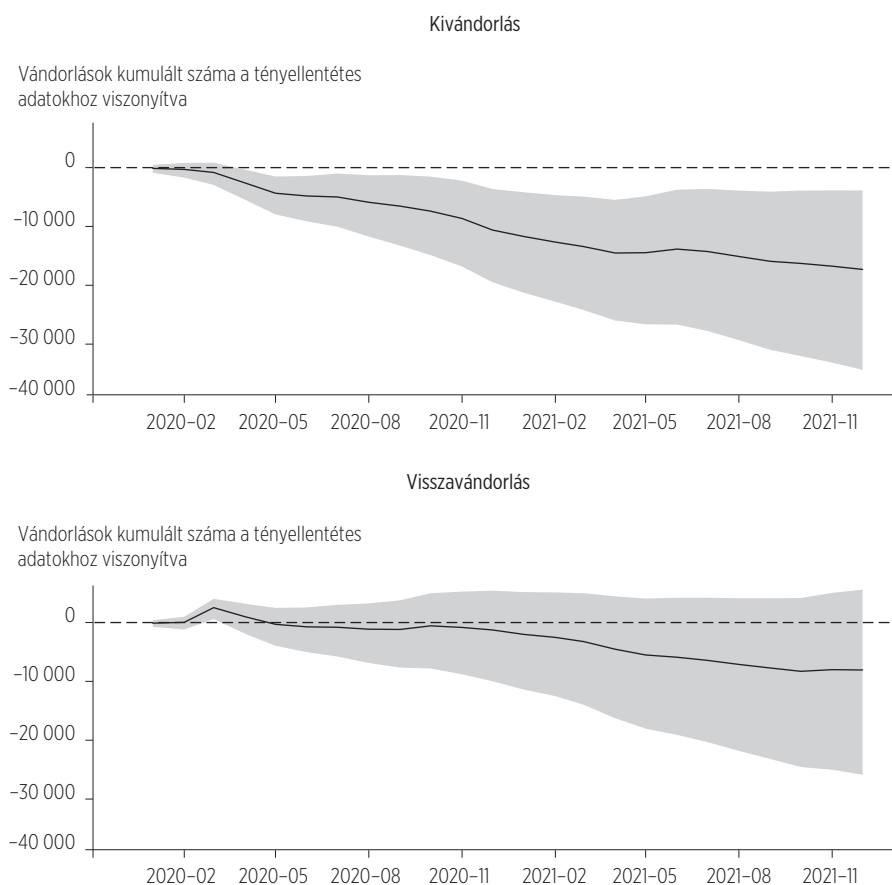

Megjegyzés: Szürke sávval jelöltük az előrejelzések 95%-os konfidencia intervallumát.

Forrás: saját számítás a NEAK TAJ adatai alapján.

A fent említett jelentősebb kilengések és időszakos elmozdulások után, melyeket nagymértékben a járvány megfékezése érdekében hozott kormányzati döntések alakítottak, a következő másfél évet a ki- és visszavándorlásoknak egy valamelyest hullámzó, de többségében a becsült értékek alatti szintje jellemezte. Ez a lefelé való eltérés a visszavándorlások esetében a 2021-es év végéig fokozatosan eltűnt, míg a kivándorlásoknál – bár az eltérés nem szignifikáns – a negatív tartományban maradt.

3. ábra: A megvalósult havi ki- és visszavándorlások száma a tényellentétes adatokhoz viszonyítva, a 2020–2021 időszakra kumulálva

Megjegyzés: Szürke sávval jelöltük az előrejelzések 95%-os konfidencia intervallumát.

Forrás: saját számítás a NEAK TAJ adatai alapján.

A tényleges és tényellentétes kivándorlások közötti eltérések kumulált értékeinek alakulása (lásd 3. ábra) jól mutatja, hogy a járvány erőteljes negatív hatást gyakorolt a magyarok kivándorlására a teljes vizsgált időszakra nézve, és szintén negatív, ám nem szignifikáns hatást fejtett ki a visszavándorlásokra: a járvány két éve alatt 17,3 ezer kivándorlás (25%) és megközelítőleg nyolcezer visszavándorlás (12%) maradt el az előzetesen várt migrációs eseményekhez képest.

A kivándorlások esetében a járvány leglátványosabb hatása a korábban jelentős mértékű szezonális felborulásában érhető tetten, ami jelentősen hozzájárult a tényleges és a becsült kivándorlási számok közti különbségek kialakulásához is. Ezzel szemben a visszavándorlások mintázatát tekintve csupán a járványhelyzet kezdeti szakaszában láthatunk egy nagyobb kiugrást, ennek kumulatív hatása azonban a kétéves időszak végére elenyészik. Mivel az egyes célterületek és korcsoportok tekintetében különböző módokon alakultak a járvány migrációs hatásai, a továbbiakban ezeket az eseteket külön-külön is megvizsgáltuk.

Kivándorlások

A kifelé irányuló mobilitás célországait tekintve fontos kiemelni, hogy néhány hónaptól eltekintve a Németországba irányuló vándorlások nem mutattak szignifikáns eltéréseket az előrejelzett értékektől (lásd 4. ábra). Ugyanez elmondható kisebb mértékben a Benelux, illetve a skandináv országok összességére is. Az Ausztria irányába történő mozgások tényleges száma vegyesen alakult becsléseinkhez képest (bár a teljes kétéves időszak kumulatív értékei szerint szintén nem tértek el szignifikánsan a becsléttől). Ennek okai azonban a többi célterülettől egészen eltérő vándorlási mintázatokban keresendők. Az ausztriai kivándorlásokat a földrajzi közelség következtében erőteljes szezonális jellemzi, ez azonban a koronavírus-járvány hatására teljesen felborult. A vándorlások számának erőteljes hullámzására, főként a járvány kezdetén, nem a korábbi évekre jellemző szezonális effektusok, hanem a vírus megfékezése érdekében hozott kormányzati döntések hatottak. Ez különösen nagy különbségeket eredményezett a várt és a tényleges vándorlások között például 2020 őszén, amikor a határátelések szigorítása miatt a kivándorlók száma jelentősen visszaesett, holott a korábbi években ebben az időszakban épp ellenkezőleg, sokkal többen érkeztek Ausztriába. Úgy tűnik azonban, hogy a legtöbben nem mondtak le végleg a kivándorlási terveikről, csak elhalasztották azokat. Erre utal legalábbis, hogy 2020 és 2021 nyár elején a kivándorlási számok növekedése éppen ellentétesen alakult a korábbi évek szezonális hullámai alapján várt alacsony értékekkel.

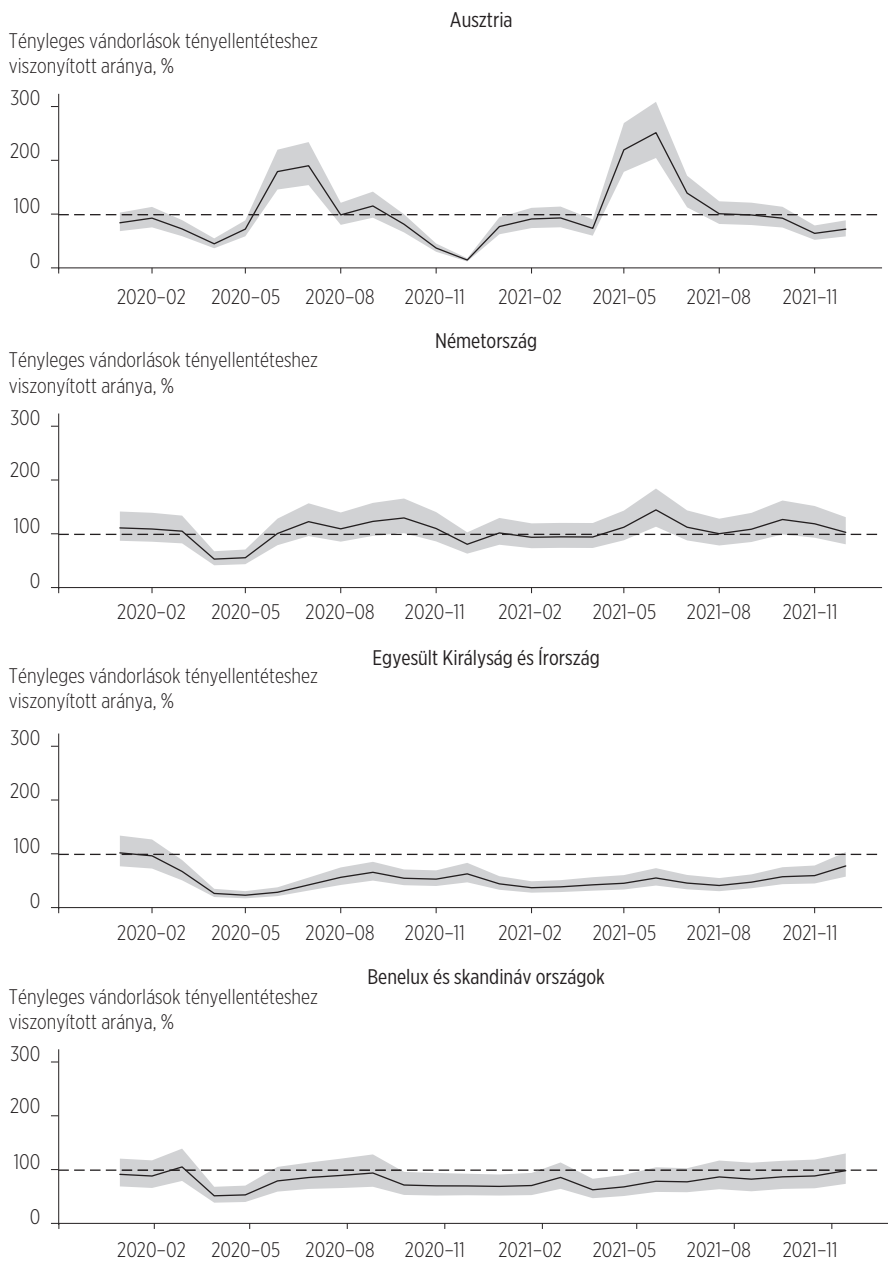
Az Egyesült Királyságba és Írországba – ahol a magyar kivándorlók száma a járványtól függetlenül is meredeken csökkenő tendenciát mutat már a 2010-es évek közepe óta – a vizsgált két év folyamán szignifikánsan kevesebben, havi szinten körülbelül feleannyian vándoroltak, mint amire az előrejelzéseink alapján számíthattunk. Az adatok alapján nem vonhatunk le messzemenő következtetéseket arra vonatkozóan, hogy ez a célországok beutazási korlátozásaiból, a járványhelyzet okozta munkaerő-piaci sokkból vagy a nagyobb földrajzi távolságból és az ebből fakadó korlátozottabb utazási lehetőségekből következik-e. Ez utóbbi hatások jelenlétére következtethetünk az „egyéb és ismeretlen” kategóriába sorolt országokba történő vándorlások esetén is, hiszen ez a kategória öleli fel az Európán kívüli világot. Ahogyan ez az országcsoport, úgy az Egyesült Királyság és Írország esetén is elmondhatjuk, hogy a vizsgált időszakban mindvégig a várt értéknél szignifikánsan alacsonyabb – a becslést értékek egyharmada körüli – szinten volt a kivándorlások száma.

Az egyes korcsoportokhoz tartozók kivándorlását is különböző módokon érintette a járvány. Összességében a legfiatalabbak (17–24 évesek) és a legidősebbek (45–65 évesek) vándorlási mintázataira gyakorolt kisebb hatást a koronavírus, habár minden vizsgált korcsoport esetében megfigyelhető a kivándorlási számok időszakos visszaesése az utazási korlátozások bevezetésekor. Egymáshoz viszonyítva a két legfiatalabb korcsoport is különbözik egymástól: míg a 17–24 évesek esetében csak az előbb említett lezárásokhoz köthető időszakokban (2020 tavaszán, illetve 2020–21 tele környékén) tértek el szignifikánsan az előre becsült kivándorlási értékek a ténylegesen megvalósulttól, addig a 25–34 évesek kivándorlása a 2021. május és június hónapok kivételével a teljes időszakban szignifikáns mértékben maradt el a várt értékektől. Feltételezzük, hogy e különbségek az életciklus jellemzőihez is kapcsolódnak, hiszen – szemben a 25–34 évesekkel – a legfiatalabb korcsoport tagjai feltehetőleg még családalapítás előtt állnak, őket nem várják Magyarországon maradt házastársaik, gyermekeik.

Visszavándorlások

Az egyes célországokat külön-külön vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a koronavírus-járvány első hullámának kezdetén tapasztalt kiugróan magas visszavándorlási értékek szinte teljes egészében az Ausztriából hazatérőknek köszönhetőek (lásd 5. ábra). Míg márciusban az Ausztriából hazatérők száma a várt érték közel négyszerese volt, a többi vizsgált célterület esetében nem tapasztaltunk szignifikáns eltéréseket. A Németországból, illetve a Benelux és skandináv országokból

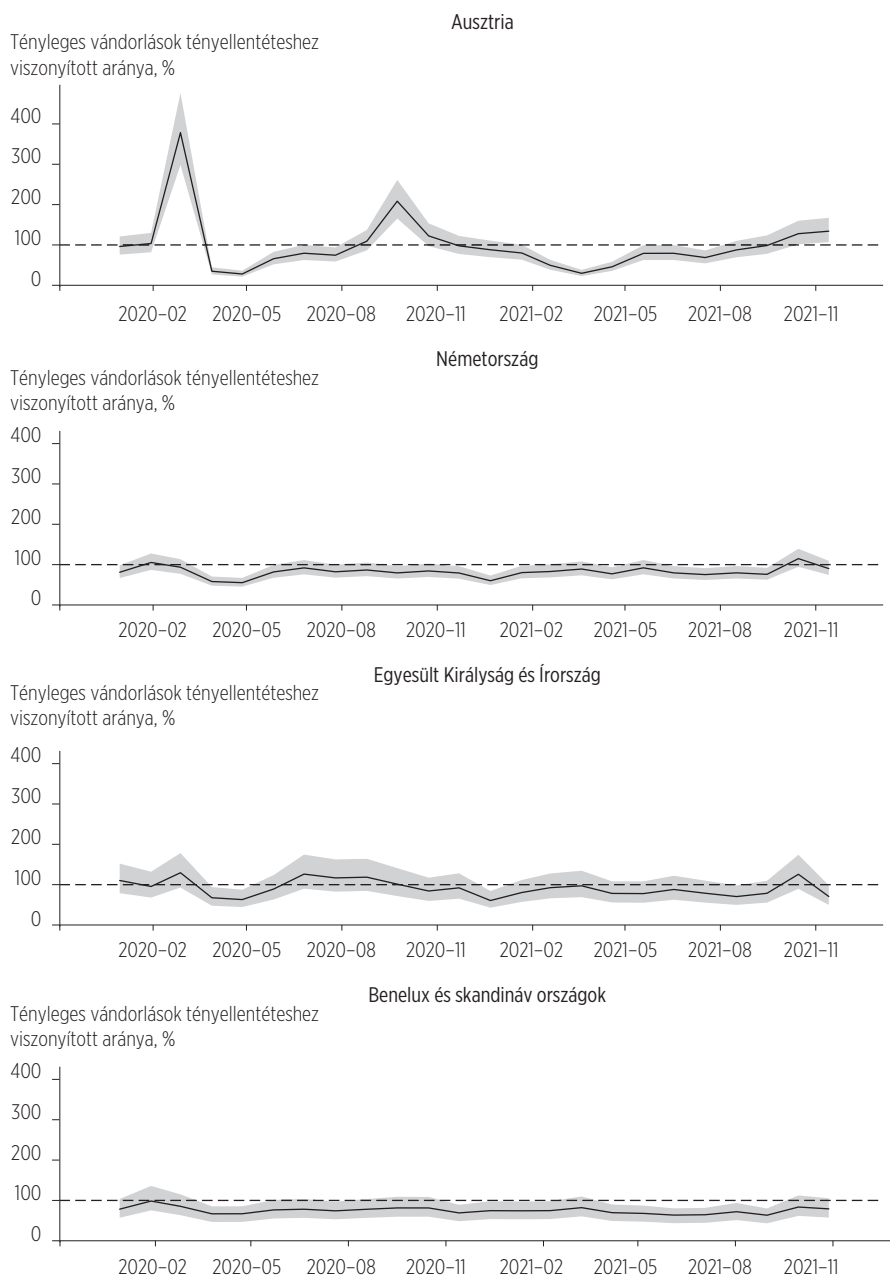
4. ábra: A tényleges havi szintű kivándorlások tényellentétes adatokhoz mért aránya főbb célterületek szerint (2020–2021)

Megjegyzés: Szürke sávval jelöltük az előrejelzések 95%-os konfidencia intervallumát.

Forrás: saját számítás a NEAK TAJ adatai alapján.

5. ábra: A tényleges havi szintű visszavándorlások tényellentétes adatokhoz mért aránya főbb célterületek szerint (2020–2021)

Megjegyzés: Szürke sávval jelöltük az előrejelzések 95%-os konfidencia intervallumát.

Forrás: saját számítás a NEAK TAJ adatai alapján.

visszavándorlók esetében a 2020. tavaszi kiugrás lényegében elmaradt. Ez valószínűleg annak tulajdonítható, hogy az Ausztriába vándorló magyarok jelentős része rövidebb távra, főként időszakos, szezonális munkavállalóként érkezett az országba, így a járványhelyzet okozta bizonytalanság is jobban ösztönözte őket a hazatérésre. Ahogyan korábban említettük, feltételezhető, hogy a külföldön töltött idő mértékével párhuzamosan a kivándorlók integrációja mélyül, munkaerő-piaci helyzetük és életkörülményeik egyre kevésbé különböznek a célország honos társadalmáétól, ezért a járványhelyzet kisebb hatással van a visszavándorlási döntésükre.

A 2020 áprilisában és májusában bevezetett utazási korlátozások következtében elsősorban az Ausztriából, de kisebb mértékben a többi országból visszatérők száma is a becsült értékek alatt maradt. Az év második felében az Ausztriából hazaérkezők száma a várt érték kétszerese körül alakult, de a többi esetben nem tért el szignifikánsan a becsült értékektől (Németországból, illetve a Benelux és skandináv országokból kissé az előrejelzett számok alatt maradt, míg az Egyesült Királyság és Írország esetében éppen meghaladta azt). A 2021-es év folyamán az Ausztriából hazatérők száma kezdetben alulmúlta, majd meghaladta a szimulált adatokat. A többi ország esetében nem találtunk jelentős eltéréseket.

A tényleges visszavándorlások a várttól való eltéréseinek kumulált különbsége alapján elmondhatjuk, hogy a kétéves időszak végére a legkevésbé Ausztria, illetve az Egyesült Királyság és Írország esetében csökkent a visszavándorlások száma, azonban egyik esetben sem volt szignifikáns az eltérés.

A korcsoportok szerinti hatások nem tértek el lényegesen az összesített eredményektől a visszavándorlások esetében.

KONKLÚZIÓ

Tanulmányunk elsőként vizsgálja a koronavírus-járvány magyar állampolgárok nemzetközi vándorlására gyakorolt közvetlen és közvetett hatásait. A vizsgálathoz olyan tényellentétes adatsorokat képeztünk a Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő (NEAK) TAJ nyilvántartásában szereplő, legalább 3 hónapos időtartamú ki- és visszavándorlási adatokból, amelyek megmutatják, hogy a koronavírus megjelenése nélkül hány magyar állampolgár vándorolt volna külföldre, illetve hány fő tért volna haza Magyarországra.

A hibrid, gépi tanulási módszerekkel kiegészített, megszakított idősoros elemzés tanító adatbázisát (*training data set*) a 2011–2019 közötti vándorlási

adatok adták, a diszaggregált idősorok bontási dimenzióit a főbb vándorlási célterületek és a korcsoportok jelentették. Háromféle algoritmus (TBATS, PROPHET, illetve Boosted PROPHET modellek) segítségével elsőként havi szintű, tényellen-
tées vándorlási mutatókat alkottunk a 2020-as és 2021-es évek folyamataira nézve, majd összehasonlítottuk ezeket a tényleges vándorlási adatokkal. Ily módon, az előrejelzett és a ténylegesen megvalósult vándorlások különbségéből indirekt következtetéseket vonhattunk le a COVID-19 járvány migrációra gyakorolt hatásainak tekintetében.

A pandémia kezdeti időszakát jelentős, ám csupán időszakos elmozdulások jellemezték. Ezeket főként a járvány megfékezése érdekében hozott kormányzati intézkedések alakították. 2020 márciusában, az első utazási korlátozások várható bevezetésének hírére korábban nem tapasztalt mértékben ugrott meg a tényleges visszavándorlások száma, majd a határzárak bevezetésének hatására a ki- és visszavándorlások száma is jelentősen visszaesett, 60, illetve 50%-kal. A következő időszakot a vándorlásoknak egy hullámzó, de többé-kevésbé a becsült értékek alatti szintje jellemezte. Összességében, az általunk vizsgált járványidőszakra elmondható, hogy 17 ezer kivándorlás és nyolcezer visszavándorlás maradt el az előzetesen várt migrációs eseményekhez képest. Ez az eltérés azonban csak a kivándorlások esetén volt szignifikáns.

A földrajzi közelséggel összefüggésben, leginkább az Ausztriába irányuló kivándorlásokat jellemezte szezonális mintázat a korábbi években, ez azonban a járvány hatására felborult. A pandémia időszakát Ausztria esetében nem a kivándorlások elmaradásával, hanem azok elhalasztásával írhatjuk le a legjobban. Ezzel szemben az Egyesült Királyságba és Írországba havi szinten körülbelül feleannyian vándoroltak, mint amire az előrejelzéseink alapján számíthattunk, így a járvány hatására valóban elmaradtak a kivándorlások ezekbe az országokba. A koronavírus-járvány első hullámának kezdetén tapasztalt kiugróan magas visszavándorlási értékek szinte teljes egészében az Ausztriából hazatérőknek köszönhetőek, ami az ide irányuló rövidtávú mobilitási formák magas számával magyarázható.

IRODALOM

- Chen, T. and Guestrin, C. (2016). Xgboost: A scalable tree boosting system. In *Proceedings of the 22nd acm sigkdd international conference on knowledge discovery and data mining*, 785–794.
- Borsellino, R., Bernard, A., Charles-Edwards, E. and Corcoran J. (2022). A regional renaissance? The shifting geography of internal migration under COVID-19. *Australian Geographer* 53(4), 405–423.
- Csányi, Z., Ligeti, A. S., Novák, J., Urbán, F. és Zöldi, L. (2021). A nemzetközi vándorlás fogalma és mérése a hazai hivatalos statisztikában. *Demográfia*, 64(1), 79–102.
- Csányi, Z. és Ligeti, A. S. (2019). *Reconciling administrative and survey data for measuring circular migration in Hungary*. (Conference of European Statisticians) Geneva: United Nations Economic Commission for Europe.
- Dancho, M. (2022). Modeltime: The Tidymodels Extension for Time Series Modeling. R package version 1.2.2. URL: <https://CRAN.R-project.org/package=modeltime>.
- De Livera, A. M., Hyndman, R. J. and Snyder, R. D. (2011). Forecasting time series with complex seasonal patterns using exponential smoothing, *Journal of the American Statistical Association*, 106(496), 1513–1527.
- Genschel, P. and Jachtenfuchs, M. (2021). Postfunctionalism reversed: solidarity and rebordering during the COVID-19 pandemic. *Journal of European Public Policy*, 28(3), 350–369.
- González-Leonardo, M., López-Gay, A., Newsham, N., Recaño, J. and F. Rowe (2022). Understanding patterns of internal migration during the COVID-19 pandemic in Spain. *Population, Space and Place* 28(6): e2578.
- González-Leonardo, M., Potančoková, M., Yildiz, D. and F. Rowe (2023). Quantifying the impact of COVID-19 on immigration in receiving high-income countries. *PLoS ONE* 18(1): e0280324.
- Gödri, I. (2018). Nemzetközi vándorlás. In Monostori, J., Őri, P. és Spéder, Zs. (szerk.): *Demográfiai portré 2018. Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. Budapest: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet.
- Hárs, Á. és Simon, D. (2015). *A munkaerő-migráció változása a kétezres években Magyarországon: Vizsgálat a munkaerő-felmérés adatai alapján*. (Budapest Working Papers on the Labour Market, No. BWP - 2015/2.) Budapest: Hungarian Academy of Sciences, Institute of Economics, Centre for Economic and Regional Studies.
- Hyndman, R. J., Ahmed, R. A., Athanasopoulos, G. and Shang, H. L. (2011). Optimal combination forecasts for hierarchical time series. *Computational Statistics and Data Analysis*, 55(9), 2579–2589.
- Kapitány, B. és Spéder, Zs. (2021). Gyermekvállalás. In Monostori, J., Őri, P. és Spéder, Zs. (szerk.), *Demográfiai portré 2021. Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. Budapest: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet.
- Koroutchev, R. (2021). The COVID-19 mobility impacts on the migration flow in South-East Europe: The situation in 2021 and before 1989. *Journal of Liberty and International Affairs*, 7(1), 39–50.

- Kortukova, T. O., Dei, M. O., Blahodarnyi, A. M. and Kaminska, N. V. (2020). COVID-19: Regulation of Migration Processes in The European Legal Area. *Cuestiones Políticas*, 38, 321–332.
- KSH [Központi Statisztikai Hivatal] (2022). *Demográfiai Évkönyv, 2021*. Budapest.
- Ligeti, A. S. (2021). A földrajzi mobilitás változó mintázatai: Átmeneti elvándorlás, tartós letelepedés és cirkuláris migráció a magyar állampolgárok körében. *Demográfia*, 64(2-3), 109–135.
- Lücke, M. (2020). COVID-19 impact on international migration: Upheaval in the short run, but few lasting effects. In Felbermayr, G. (szerk.), *The World Economy after the Coronavirus Shock: Restarting Globalization?* Kiel Institute for the World Economy: Kiel, 56–64.
- Martin, S. and Bergmann, J. (2021). (Im)mobility in the Age of COVID-19. *International Migration Review*, 55(3), 660–687.
- Paul, R. (2020). Europe's essential workers: Migration and pandemic politics in Central and Eastern Europe during COVID-19. *European Policy Analysis*, 6(2), 238–263.
- Sanchez, G. and Achilli, L. (2020). *Stranded: The impacts of COVID-19 on irregular migration and migrant smuggling*. European University Institute.
- Taylor, S. J. and Letham, B. (2018). Forecasting at scale. *The American Statistician*, 72(1), 37–45.
- Tóth, G. Cs. (2022). Másfél év pandémia Magyarországon: Mérséklődő különbségek a regionális és korszecifikus többlethalandóságban. *KRTK-KTI MŰHELYTANULMÁNYOK 2022/04*. Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont: Budapest.

THE MIGRATION OF HUNGARIAN CITIZENS DURING THE COVID-19 PANDEMIC: A methodological attempt to quantify the migratory impact of COVID-19

ABSTRACT

This paper examines the impact of COVID-19 on the international migration patterns of Hungarian citizens. In an attempt to quantify the effect of the pandemics on the outward mobility of Hungarians and their return, we carried out hybrid – machine learning-supported – interrupted time series analyses based on pre-pandemic migration flows data. First, we simulated counterfactual monthly flows for 2020 and 2021, then we compared model-based predictions with the actual size of monthly migrations. In accordance with our results, only 75% of the originally expected emigrations and 88% of return migrations took place due to the pandemic. In the case of return migrations, the shock effect of COVID-19 led to changes only in intra-annual dynamics. Impacts on emigration however lasted in the entire period under examination. While emigration to Austria was characterized by the changing seasonal patterns and the postponement of movements, towards the United Kingdom and Ireland only half of predicted monthly emigrations had come true. An important conclusion we might draw from this experiment is that only a more dynamic and flexible interpretation of human mobility can bring us closer to fully understand the migratory impact of the pandemics.

Keywords: International migration, geographical mobility, COVID-19, machine learning, interrupted time-series analysis

MELLÉKLET*M1. táblázat: A modellszelekció eredménye és a teszt adathalmazra (2019) vonatkozó modell-statisztikák*

	Célország	Korcsoport	Modell	MAE	SMAPE	RMSE	RSQ
Kivándorlás	Ausztria	17-24	BOOSTED PROPHET	0,10	6,61	0,14	0,93
		25-34	BOOSTED PROPHET	0,07	3,56	0,09	0,93
		35-44	BOOSTED PROPHET	0,07	4,20	0,09	0,92
		45-65	BOOSTED PROPHET	0,09	5,66	0,12	0,83
	Németország	17-24	BOOSTED PROPHET	0,12	9,33	0,15	0,76
		25-34	BOOSTED PROPHET	0,09	4,91	0,11	0,72
		35-44	BOOSTED PROPHET	0,08	6,71	0,12	0,81
		45-65	PROPHET	0,09	6,13	0,11	0,80
	Egyesült Királyság és Írország	17-24	BOOSTED PROPHET	0,07	6,74	0,10	0,94
		25-34	BOOSTED PROPHET	0,10	6,78	0,12	0,75
		35-44	TBATS	0,17	26,63	0,20	0,22
		45-65	PROPHET	0,18	108,85	0,21	0,28
	Benelux és skandináv országok	17-24	BOOSTED PROPHET	0,17	56,03	0,19	0,93
		25-34	BOOSTED PROPHET	0,10	10,80	0,13	0,74
		35-44	PROPHET	0,09	27,58	0,11	0,87
		45-65	BOOSTED PROPHET	0,12	57,63	0,18	0,71
	Egyéb	17-24	PROPHET	0,11	5,00	0,14	0,68
		25-34	BOOSTED PROPHET	0,05	1,84	0,06	0,83
		35-44	BOOSTED PROPHET	0,08	3,56	0,10	0,77
		45-65	BOOSTED PROPHET	0,08	3,39	0,10	0,53

Megjegyzések: MAE – Mean absolute error, SMAPE – Symmetric mean absolute percentage error, RMSE – Root-mean-square error, RSQ – R-squared

MI. táblázat: A modellszelekció eredménye és a teszt adathalmazra (2019) vonatkozó modell-statisztikák (folytatás)

	Célország	Korcsoport	Modell	MAE	SMAPE	RMSE	RSQ
Visszavándorlás	Ausztria	17-24	TBATS	0,17	27,78	0,21	0,85
		25-34	PROPHET	0,08	4,21	0,10	0,93
		35-44	BOOSTED PROPHET	0,09	5,28	0,11	0,85
		45-65	BOOSTED PROPHET	0,08	4,52	0,09	0,87
	Németország	17-24	BOOSTED PROPHET	0,09	10,86	0,11	0,22
		25-34	BOOSTED PROPHET	0,06	3,24	0,09	0,30
		35-44	BOOSTED PROPHET	0,07	3,90	0,09	0,13
		45-65	TBATS	0,08	4,57	0,10	0,50
	Egyesült Királyság és Írország	17-24	TBATS	0,19	31,62	0,24	0,39
		25-34	BOOSTED PROPHET	0,10	4,53	0,11	0,05
		35-44	PROPHET	0,15	9,73	0,18	0,24
		45-65	PROPHET	0,20	26,88	0,24	0,07
	Benelux és skandináv országok	17-24	BOOSTED PROPHET	0,14	68,88	0,16	0,31
		25-34	TBATS	0,11	13,38	0,13	0,12
		35-44	BOOSTED PROPHET	0,12	38,02	0,14	0,33
		45-65	BOOSTED PROPHET	0,13	151,93	0,17	0,07
Egyéb	17-24	PROPHET	0,12	16,33	0,15	0,63	
	25-34	BOOSTED PROPHET	0,07	4,00	0,09	0,51	
	35-44	PROPHET	0,08	5,39	0,11	0,09	
	45-65	BOOSTED PROPHET	0,12	8,55	0,15	0,38	

Megjegyzések: MAE – Mean absolute error, SMAPE – Symmetric mean absolute percentage error, RMSE – Root-mean-square error, RSQ – R-squared

MAGYARORSZÁGI TRANSZNACIONÁLIS CSALÁDOK

Transznacionális családok elterjedtsége és a külföldön dolgozó szülők jellemzői*

Horváth Veronika

ÖSSZEFOGLALÓ

Jelen tanulmány a családtól való elszakadással járó külföldi munkavállalás magyarországi elterjedtségét, a transznacionális családok típusait és területi sajátosságait vizsgálja, valamint a külföldi munka miatt kiskorú gyermekeiktől hosszabb-rövidebb ideig távollévő (átmenetileg/tartósan külföldön élő vagy távolsági ingázó) szülők demográfiai profilját és transznacionális gyakorlatait tárja fel a 2011. évi népszámlálás és a 2016. évi mikrocenzus adatai alapján. A vizsgált adatsorok azt mutatják, hogy Magyarországon – elsősorban a külföldre történő munkavállalási célú távolsági ingázás térnyeréséből kifolyólag – a kiskorú gyermeket nevelő transznacionális családok száma egyre inkább növekszik. 2011-ben 25 ezer, 2016-ban pedig 37 ezer kiskorú gyereket érintett a szülők külföldi munka miatti távolléte. A Magyarországon élő transznacionális családok többségét 2016-ban olyan kétszülős családok alkották, ahonnan az apa volt távol, viszont azoknak a 18 éven aluli gyermeket nevelő családoknak a száma is megközelítette a háromezretet, ahonnan mindkét szülő vagy egyedülálló szülő hiányzott. Többségében szakmunkás végzettséggel vagy érettségivel rendelkező szülők döntöttek a családtól való elszakadással járó külföldi munka mellett, ugyanakkor a külföldön dolgozó anyák körében a felsőfokú végzettséggel rendelkezők

---

* A tanulmány elkészültét az Innovációs és Technológiai Minisztérium által a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott, az Új Nemzeti Kiválóság Program keretében meghirdetett ÚNKP-21-4 kódszámú Nemzeti Felsőoktatási Kiválóság Ösztöndíj – "Tudománnyal fell!" Felsőoktatási Doktorvárományosi és Posztdoktori Kutatói Ösztöndíj támogatta.

aránya is magas, 2016-ban 22% volt. A külföldi munkát vállaló anyák 85%-a képzettségi szintjénél alacsonyabb szintű munkát végzett 2016-ban, több mint negyedük szakképzettséget nem igénylő munkakörben dolgozott.

Kulcsszavak: transznacionális családok, hátrahagyott gyerekek, nemzetközi mobilitás, külföldi munkavállalás, migráció, ingázás

Horváth Veronika, KSH Népeségtudományi Kutatóintézet
E-mail: horvath@demografia.hu

BEVEZETÉS

A nemzetközi migráció az elmúlt évtizedekben egyre gyakoribb jelenséggé vált, így trendjeinek, illetve politikai és gazdasági következményeinek elemzése kiemelt figyelmet kap. A Nemzetközi Migrációs Szervezet (International Organization for Migration – IOM) legfrissebb adatai¹ szerint 2020-ban közel 281 millió nemzetközi migráns élt a világon, ami a teljes népesség 3,6%-át teszi ki, és az ezredforduló óta több mint másfélszeres növekedést jelent.

Kontinensünkön az Európai Unió (EU) 2004-ben induló keleti bővítése, valamint a fokozatos munkaerőpiaci nyitások után indultak meg a tömeges vándorlások a kedvezőtlenebb társadalmi-gazdasági helyzetű, közép- és kelet-európai országokból a fejlettebb nyugat-európai országok – „gazdag klub” („rich club”) (Balaz and Moravčíková, 2017) – felé. Sobotka (2009) becslései szerint 1960 és 2009 között fél évszázad alatt az EU 27 országában (Horvátország kivételével) a nettó migráció miatti népességnövekedés közel 26 millió fő volt, amelynek 57%-át az időszak utolsó évtizedében (2000–2009) történő vándorlások eredményezték. 2020-ban a kontinensen belüli migráció Európában volt a legnagyobb mértékű. Az Egyesült Nemzetek Szervezete [ENSZ] (United Nations [UN], 2021) adatai szerint az Európában született nemzetközi migránsok 70%-a (44 millió fő) egy másik (a születési országától eltérő) európai országban élt, és több mint harmaduk (22 millió fő) az Európai Unió tagállamai között vándorolt.

---

¹ https://migrationdataportal.org/international-data?i=stock_abs_&t=2020&m=1&rm49=150 Letöltés dátuma: 2023. március 10.

A magyarok nyugatra áramlása a kétezres évek második felében kezdett fokozódni, majd az osztrák és német munkaerőpiac megnyitását (2011. május 1.) követően határozott lendületet vett. A TÁRKI Magyar Háztartás Monitor és Omnibusz adatfelvételek eredményei 2012-ben minden korábbinál magasabb (19%-os) migrációs potenciált mutattak (Sik, 2012; Sik, 2013). A magyarok külföldre vándorlása 2013-ra meghaladta az évi 100 ezer főt (Blaskó és Gödri, 2014; Gödri, 2015), 2020-ban pedig az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) (UN, 2020) adatai szerint a teljes magyarországi születésű népesség 7,3%-a (714 ezer fő) tartózkodott külföldön. Többségük a három fő célországban, Németországban, az Egyesült Királyságban és Ausztriában élt (UN, 2020).

A mennyiségi növekedés mellett a migráció az utóbbi évtizedekben minőségileg is átalakult. Motivációi és módozatai sokkal változatosabbá váltak, amely a migráció régi dichotómiáinak elmosódását eredményezte, és új – a migráció formáinak és irányainak konfigurációját rendkívül bonyolulttá tevő – mobilitási formákat és típusokat alakított ki (King, 2002; King and Okólski, 2019). A munkavállalási célú migrációs formák pluralizálódását, a migránsok jellemzőiben megfigyelhető szuperdiverzitást ('super-diversity') (Vertovec, 2007) az EU-n belüli szabad munkaerő-áramlás lehetősége (Gödri, 2018), a határok jelentőségének csökkenése (Melegh és Kovács, 2008), valamint a gyorsabbá és mobilabbá váló kommunikációs technológiák egyaránt elősegítették. Ez az „új tér-idő rugalmasság” („new space-time flexibilities”) (King, 2002) hozzájárult ahhoz, hogy a King (2002) által megalkotott globális és európai migrációs „térképen” az egyre inkább növekvő női munkamigráció mellett a nyugdíjas migráció, a magasán képzettek migrációja, a nemzetközi hallgatói mobilitás, vagy akár a „szeretetvándorlás” („love migration”) is szerepeljen. A sokszínűséget tovább növelte, hogy az ideiglenes/átmeneti és állandó/tartós mozgások mellett megjelentek olyan elmozdulások (az ingázás és a körkörös migráció új formái), amelyeket változó gyakoriságú és hosszúságú ide-oda mozgás jellemez. Ilyenek például a távolsági ingázással járó különféle szezonális vagy időnyom munkák, a magasabb végzettségűek szakmai/üzleti célú mobilitása, de az utóbbi időben egyre többeket megszólító, általában kéthetes váltásos munkarendben történő házi idősgondozói munkák is. E mobilitási formákat jellemzően az érintettek szociodemográfiai jellemzői és egyéb (gazdasági, társadalmi, politikai és környezeti) tényezők alakítják, magyarázzák. A migránsok/ingázók családi állapota és területi elhelyezkedése (lakóhelye és célországa) meghatározza például azt, hogy a vándorlásra átmeneti, tartós vagy ingázó jelleggel, illetve családtagokkal vagy anélkül kerül-e sor, emellett hatással van arra, hogy milyen gyakorisággal történnek ezek az elmozdulások

és mennyi ideig áll fenn ez az állapot. Míg a célországához közel élők számára adott a napi ingázás lehetősége is, addig a határtól távol eső területek lakosai a távolsági ingázás különféle formái és az átmeneti vagy tartós külföldre költözés között választhatnak, ami egyben az érintett családok hosszabb-rövidebb idejű, vagy akár végleges „szétszakadását” eredményez(het)i. Ebből adódóan nem meglepő, hogy a nemzetközi mobilitás és migráció fokozódásával és a különféle migrációs minták elterjedésével a nemzetközi határokon átívelő kapcsolatokat fenntartó, transznacionális családok (transnational families) – Bell és Bivand Erdal (2015) fogalomhasználatával élve „megosztott háztartások” („split households”) vagy „szétválasztott nukleáris családok” („separated nuclear families”) – száma jelentősen megemelkedett.

A transznacionális családok – hátrahagyott gyerekek (left behind children), illetve hátrahagyott partnerek (left behind wives / left behind women) – problémája elsőként Dél-Amerikában és Ázsiában, majd Európán belül is (főként az idősgondozói feladatokat ellátó női munkaerő vándorlása végett) került a figyelem középpontjába (Blaskó, 2016). Az ázsiai országokban az elmúlt bő egy évtizedben sorra jelentek meg olyan tanulmányok, amelyek a szülők külföldi munkavállalásának az otthon maradókra gyakorolt hatásait elemzik. Európában ugyanakkor a transznacionális családokkal és hátrahagyott gyerekekkel/partnerekkel kapcsolatos kutatások még nagyon kezdetleges szinten állnak. Sem az érintettek számáról, sem a migráció hátrahagyottakra gyakorolt hatásairól nincsenek pontos adatok,² amit egyrészt az adatgyűjtések esetlegessége³ és módszertani heterogenitása magyaráz, de az ok-okozati összefüggések feltárását a témában végzett reprezentatív, illetve longitudinális vizsgálatok hiánya is behatórolja (Antia, 2020; Blaskó, 2016; Sănduleasa and Matei, 2015; Toth, Munteanu and Bleahu, 2008; Wickramage et al., 2015). „A vonatkozó irodalom (...) az egyszerű együttjárást sok esetben oksági kapcsolatként értelmezi” – fogalmaz Blaskó (2016, p. 75.), aki arra is felhívja a figyelmet, hogy a vándorlási folyamatok és a transznacionális családok kialakulása közötti kapcsolatok elemzését a flow típusú adatok hiánya egyaránt nehezíti.

² A UNICEF (2019) becslései azt mutatják, hogy az egész világon gyermekek millióit hagyja hátra az egyik vagy mindkét szülő a jobb élet reményében, külföldi munkavállalás vagy tanulás miatt. A Nemzetközi Migrációs Szervezet (International Organization for Migration – IOM) adatai (lásd: <https://www.iom.int/health-families-left-behind>, letöltés dátuma: 2023.03.02.) szerint a migráns munkavállalók és az általuk hátrahagyott családtagok száma mintegy 193 millió főre tehető. A Children Left Behind (CLB) elnevezésű szervezet becslése szerint 2012-ben körülbelül félmillió hátrahagyott gyermek élt az Európai Unióban. A leginkább érintett országok közé Románia, Lengyelország, Lettország, Litvánia és Bulgária tartozik, illetve a kontinens országai közül még Albánia, Moldova és Ukrajna a leginkább érintett.

³ Antia (2020) például rámutatott arra – szisztematikus szakirodalmi áttekintése eredményei alapján –, hogy a kelet-európai országokban végzett vizsgálatok többsége ugyanazon projekt adataira épül.

Magyarországon Blaskó és Szabó (2016) becslései szerint a 2011. évi népszámlálás idején 14 ezer kiskorú gyermeket nevelő családból ideiglenes vagy tartós külföldi tartózkodás miatt egyik vagy mindkét szülő hiányzott, összességében ebben az évben a hátrahagyott 18 év alatti gyerekek száma meghaladta a 22 ezer főt.⁴ Arról viszont nincsenek információink, hogy az elmúlt évtizedben az érintettek száma miként változott, illetve a szülők külföldre történő távolsági ingázása – amely szintén a családok szétszakadását eredményezi – hány családot érint.

Jelen tanulmány célja kettős: egyrészt feltárni, hogy a családtól való elszakadással járó külföldi munkavállalás milyen mértékben érinti hazánkat, melyek a transznacionális családok fő típusai és területi jellemzői, másrészt bemutatni az e családokhoz tartozó, külföldön dolgozó szülők szociodemográfiai profilját és transznacionális gyakorlatait.

A következőkben a transznacionalizmus jelenségét és a transznacionális család fogalmát definiálom, valamint a kutatáshoz felhasznált adatállományokat, azok korlátait, és az alkalmazott kutatási módszereket mutatom be, végül a kutatási eredményeket ismertetem.

A TRANSZNACIONALIZMUS JELENSÉGE ÉS A TRANSZNACIONÁLIS CSALÁDOK

A transznacionalizmus koncepciója az 1990-es évek elején, Glick Schiller, Basch és Blanc-Szanton (1992a; 1992b) munkái nyomán került a tudományos érdeklődés középpontjába. A szerzők a transznacionalizmust olyan folyamatként értelmezik, amely során a vándorló személyek nemzetállami határokon átívelő társadalmi, gazdasági és politikai kapcsolatokat alakítanak ki és tartanak fenn a származási országgal, és ezen összeköttetések hatására nemzeti határokat átlépő transznacionális társadalmi tereket hoznak létre.

Míg a klasszikus migrációs elméletek úgy tekintettek a migránsokra, hogy „ide” vagy „oda” tartoznak, és integrációjuk *„együtt jár a kiinduló társadalmakhoz fűződő kötelékek fokozatos lazulásával”*, ami elkerülhetetlenül valamilyen „elszívást” jelent (de Haas, 2010, p. 247), addig a *transznacionalizmus elmélete* (transnationalism theory – TT) megváltoztatta ezt a nézetet és kiemelte

---

⁴ Jelen vizsgálat ettől eltérő eredményre vezetett, ami abból fakad, hogy míg Blaskó és Szabó (2016) a szülők átmeneti vagy tartós migrációjában érintett családokat tekintette transznacionális családoknak, addig jelen kutatásban azokat a családokat is a transznacionális családok közé soroltam, ahonnan egyik vagy mindkét szülő távolsági ingázás miatt hiányzott.

az egyidejűleg több helyhez való tartozás lehetőségét, azokat az összetett (triadikus)⁵ kapcsolatokat és interakciókat, amelyek a nagy földrajzi távolságok ellenére is összekötik a migráció érintettjeit (Alaazi et al., 2018; Niedermüller, 2005; Vertovec, 1999). A transznacionális közösségek tagjai egyszerre több országot tekintenek otthonuknak, jellemzően több nyelven beszélnek és olyan gazdasági, politikai vagy kulturális tevékenységet folytatnak, amely megköveteli a két országban („here” and „there” – „itt” és „ott”) való egyidejű jelenlétüket (Portes, 1997; Waldinger, 2008). Ez az új életforma a külföldön élő és az otthon maradt családtagok közötti erős társas és gazdasági kapcsolatokon alapul, noha a családtagok migráció miatti szétválásának következményeként értelmezhető. A modern kornak egy olyan jelensége ez, amely nemcsak a vándorlók életét változtatja meg, hanem a hátrahagyott családtagokét is: a migráció minden érintettje számára – a nyereségek mellett – valamiféle veszteséget is jelent. Basch, Glick Schiller és Blanc-Szanton (1994, p. 170.) a transznacionális családi hálózatokra „*a kapitalizmus globális behatolásának sebezhető pontjaiként*” tekint.

A transznacionális család fogalma a gazdasági, technológiai és társadalmi változások hatására kialakuló globális migrációs folyamatok miatt, a nők külföldi munkavállalásának, hagyományos családi szerepekből való kilépésének következményeként került a figyelem középpontjába (Blaskó, 2016; Broka, 2009; Lutz and Palenga-Möllnbeck, 2012).⁶ Létrejött a bevételek maximalizálásához, a megtakarítások és vagyon felhalmozásához, a család anyagi helyzetének javításához köthető, és egy olyan „eszköznek” tekinthető, amely a pénzkeresés mellett a gyerekekről való kiterjesztett gondoskodáson keresztül támogatja és fenntartja a rokonsági kötelekeket is (Parreñas, 2001; idézi Broka, 2009).

A transznacionális családok olyan családok, amelyek tagjai hosszabb vagy rövidebb ideig egymástól elváltak, különböző országokban élnek és országhatárokon átívelő kapcsolatokat tartanak fenn egymással (COFACE, 2012). A családtagoknak közös céljaik és hosszú távú kötelezettségeik vannak egymással szemben, így a térbeli elkülönülés ellenére is dinamikus rendszerként működnek, „(...) összefognak, és olyan dolgokat hoznak létre, amelyek a kollektív jóllét és az egység érzését, azaz a 'családi életet' jelenti” (Bryceson and Vuorela, 2002, p. 18.). Cho és Allen (2019) a transznacionális családot olyan „nem hagyományos” családi formának tekinti, amelynek tagjai az or-

⁵ Olyan kötődések, amelyek napjaink migránsait egyidejűleg a származási kultúrához, a befogadó társadalomhoz, valamint a diaszpóra közösséghez kötik (Várhalmi, 2013).

⁶ Noha Wimmer és Glick Schiller (2002, p. 302.) meglátása szerint a transznacionalizmus „nem a globalizáció új keletű jelensége, hanem a modern élet állandója, amely elrejtőzött a módszertani nacionalizmus által fogva tartott nézet elől”.

szághatárokon átnyúló térbeli szétválásból adódóan a munka és családi élet összeegyeztetése terén egyedülálló kihívásokkal néznek szembe. Chiu et al. (2019) ezeket a családokat a „túlstresszelt családok” (multistressed families – MF) közé sorolja, amelyek a megnövekedett terhek hatására olyan problémákat tapasztalnak, amelyek hátrányosan befolyásolják a család jóllétét, a gyermekek gondozását és nevelését, és végső soron a család diszfunkcionális működését eredményezik. Németh (2018, p. 170.) viszont úgy látja, hogy a kihívásokra adott reakciók szerint a transznacionális család formái különbözhetnek, továbbá a transznacionális család „(...) *akkor is a társas, érzelmi támogatás (...) színtere lehet, ha tagjai nem egy adott földrajzi helyen, lokálisban élnek*”.

A transznacionalitás létrejöhet a kiterjedt család (felnőtt testvérek, szülők és felnőtt gyerekek) megbomlásából, vagy nukleáris családok tagjainak (szülők és gyerekek) különválásából is (Blaskó, 2016; Broka, 2009; Sänduleasa and Matei, 2015). Az utóbbi esetben az egyik vagy mindkét szülő hosszabb vagy rövidebb ideig külföldön tartózkodik, amíg a gyerekeket családtagok, rokonok vagy egyéb személyek (például szomszédok, barátok) gondozzák a származási országban, de az is előfordul, hogy a nagyobb testvérek vigyáznak az otthon maradó kiskorúakra (Bélorgey et al., 2012). A szakirodalomban jellemzően a nukleáris család megbomlásából létrejött transznacionális családforma jelenik meg: Mazzucato (2015) az egyik vagy mindkét szülő migrációja miatt szétszakadt családokat a transznacionális család általános formájának tekinti. Sänduleasa és Matei (2015) a transznacionális szülői nevelés (transnational parenting) fogalmát említi, amely szintén a szülő(k) és gyerek(ek) különválásán alapul. Bryceson és Vuorela (2002) definíciója szerint pedig azok a családok tekinthetők transznacionális családnak, ahol a háztartás központi tagja (családfő/ jövedelemtermelő) külföldön van, míg a család többi tagja a származási országban marad.

Jelen tanulmányban azokat a 18 éven aluli, Magyarországon élő gyereke(ke)t nevelő, a nukleáris család tagjainak (szülők és gyerekek) különválásából létrejött családokat tekintem transznacionális családoknak, ahol legalább az egyik szülő átmenetileg vagy tartósan külföldön tartózkodik, illetve nem napi szinten ingázik külföldre, tehát távolsági ingázó.

FELHASZNÁLT ADATOK ÉS ALKALMAZOTT KUTATÁSI MÓDSZEREK

A TRANSZNACIONÁLIS CSALÁDOKRA VONATKOZÓ ADATOK ELEMZÉSE

A transznacionális családok számát és területi megoszlását a 2011. évi népszámlálás és a 2016. évi mikrocenzus személyi, család és lakás adatai alapján, a leíró statisztika eszközeivel vizsgáltam. Az adatok elemzését az SPSS Statistics 22.0 programban, a KSH budapesti kutatószobájában végeztem.⁷

A transznacionális családok tagjainak beazonosításához a 2011-es népszámlálás és a 2016-os mikrocenzus

- személyi kérdőívének életkorra, családi állapotra, családi állásra (tehát arra, hogy adott személy milyen szerepet tölt be a családban/háztartásban), munkavállalás helyére és az életvitelszerű lakóhelyre vonatkozó kérdéseit;
- lakáskérdőívének átmenetileg vagy tartósan külföldön tartózkodó, de a lakáshoz tartozó személyek számára vonatkozó kérdéseit; valamint
- adatbázisában szereplő, KSH által (a család sorszáma és a családi állás változók alapján) létrehozott családtípusokat jelölő (LCSTIP) változót használtam.

(A kutatószobai munka folyamatát, fontosabb lépéseit, valamint az adatok előállításával kapcsolatos módszertani megjegyzéseket lásd: *1. melléklet.*)

Gyermeknek egyrészt (GYERMEK_1) azokat a 18 év alatti, nőtlen/hajadon, Magyarországon élő személyeket tekintettem, akik családi állása gyermek, másrészt (GYERMEK_2) azokat a 18 év alatti, nőtlen/hajadon, Magyarországon élő személyeket, akik családi állása nem férj/feleség, élettárs, gyermekével egyedül élő szülő, felmenő rokon (a családdal élő szülő, nagyszülő) vagy gyermek, hanem más rokon személy vagy nem rokon személy. Ez utóbbi kitételre azért volt szükség, mert abban az esetben, ha mindkét szülő külföldön tartózkodik, és például nagyszülők vagy egyéb rokonok vigyáznak unokáikra/külföldön lévő szülők gyermekeire, akkor a 18 év alatti nőtlen/hajadon személy ezekben a családokban/háztartásokban már nem gyermek, hanem más rokon személy családi állású.⁸

---

⁷ A transznacionális családokra vonatkozó adatok elemzése nagyrészt Blaskó és Szabó (2016) módszertanához illeszkedik. Ezúton is köszönöm a szerzők adatelemzésben nyújtott módszertani segítségét!

⁸ A KSH (2011; 2016a) 2011. évi népszámlálás és 2016. évi mikrocenzus során alkalmazott definíciója szerint ugyanis családról akkor beszélhetünk, ha tartozik hozzá szülő és gyermek is.

Házás apák és anyák közé azokat a férfi/női nemű személyeket soroltam, akik családi állása férj/feleség, és házaspár csak nőtlen/hajadon gyermekkel vagy házaspár nőtlen/hajadon és nem nőtlen/hajadon gyermekkel típusú családban élnek.

Élettársi kapcsolatban élő apák és anyák közé azokat a férfi/női nemű személyeket soroltam, akik családi állása élettárs, és élettársi kapcsolat csak nőtlen/hajadon gyermekkel vagy élettársi kapcsolat nőtlen/hajadon és nem nőtlen/hajadon gyermekkel típusú családban élnek.

Egyedülálló apák és anyák közé azokat a férfi/női nemű személyeket soroltam, akik családi állása gyermekével egyedül élő szülő, és egy szülő csak nőtlen/hajadon gyermekkel vagy egy szülő nőtlen/hajadon és nem nőtlen/hajadon gyermekkel típusú családban élnek.

Az átmenetileg külföldön tartózkodó és oda ingázó apa/anya változókat az előzőekben bemutatott házás, élettársi kapcsolatban élő vagy egyedülálló apa/anya változók és a célországokat tartalmazó (ingázók esetében a munkavállalás helyét, átmenetileg külföldön tartózkodók esetében az életvitelszerű lakóhelyet jelölő) változók felhasználásával képeztem. Külföldön dolgozó szülők közé azokat az egyedülálló, házás vagy élettársi kapcsolatban élő személyeket soroltam, akik 1) átmenetileg külföldön tartózkodnak, illetve 2) külföldre ingáznak, de nem a lakóhelyük megyéjével szomszédos vagy ahhoz közeli országba járnak el dolgozni, tehát távolsági ingázók.⁹

Végül e változók felhasználásával alakítottam ki a különféle családtípusokat.

- 1) *Egyik vagy mindkét szülő külföldre ingázik* típusú családoknak azokat a 18 éven aluli, Magyarországon élő gyermeket nevelő egy- vagy kétszülős családokat tekintettem, ahol a házás/élettársi kapcsolatban élő apa/anya vagy mindkét szülő (kétszülős család), illetve az egyedülálló apa/anya (egyszülős család) távolsági ingázó.
- 2) *Egyik vagy mindkét szülő átmenetileg külföldön* típusú családoknak azokat a 18 éven aluli, Magyarországon élő gyermeket nevelő egy- vagy kétszülős családokat tekintettem, ahonnan a házás/élettársi kapcsolatban élő apa/anya vagy mindkét szülő (kétszülős család), illetve az egyedülálló apa/anya (egyszülős család) átmenetileg külföldön tartózkodik.
- 3) Mivel a 2011. évi népszámlálás és 2016. évi mikrocenzus során a tartósan külföldön tartózkodó szülőkről személyi kérdőívet nem töltöttek ki, ezért szülő(k) „hiányában”

⁹ Ebből adódóan azoknak a transznacionális családoknak, illetve a bennük élő személyeknek a száma, ahonnan egyik vagy mindkét szülő külföldre ingázik, alsó becslésnek tekinthető, hiszen azok az ingázók kimaradnak az elemzésből, akik a lakóhelyük megyéjével szomszédos vagy ahhoz közeli országba ingáznak, de nem napi szinten járnak haza, hanem annál ritkábban. Például Vas megyében élnek, de Ausztria egy távolabbi tartományába (pl. Tirolba) járnak dolgozni.

- azokat a 18 éven aluli, Magyarországon élő gyermeket (GYERMEK_1) nevelő családokat tekintetem *apa/anya tartósan külföldön* típusú családoknak, amelyekből az egyik párban élő (házas vagy élettársi kapcsolatban élő) szülő hiányzik, illetve a lakásból legalább egy személy tartósan külföldön tartózkodik.
- azokat a 18 éven aluli, Magyarországon élő gyermeket (GYERMEK_2) nevelő családokat tekintetem *mindkét szülő tartósan külföldön* típusú¹⁰ családoknak, amelyekből a szülő státuszú személy hiányzik, illetve a lakásból legalább két személy tartósan külföldön tartózkodik.¹¹

Természetesen a magyarországi transznacionális családok között lehetnek olyan családok is, ahol a tagok nem magyar állampolgárságúak, vagy magyar állampolgárságúak ugyan, de határon túli (külhoni) magyar közösségekből áttelepült személyek, ezért fontosnak tartottam az e családokhoz tartozó szülők és gyerekek¹² állampolgárság és születési hely szerinti összetételét is feltárni. A következő családokat tekintetem a szülők/gyerekek első állampolgársága¹³ alapján „külföldi kötődésű” családoknak:

- azokat a „kétszülős, egyik szülő átmenetileg külföldön vagy távolsági ingázó” típusú családokat, ahol a külföldön dolgozó szülő külföldi állampolgár;
- azokat a „mindkét szülő átmenetileg külföldön/mindkét szülő távolsági ingázó” típusú családokat, ahol legalább az egyik szülő külföldi állampolgár;
- azokat a „kétszülős, apa vagy anya tartósan külföldön” típusú családokat, ahol az itthon maradó partner külföldi állampolgár; illetve
- azokat „kétszülős, mindkét szülő tartósan külföldön” típusú családokat, ahol az itthon maradó „gyerek(ek)” (vagy közülük legalább egy) külföldi állampolgár.

Továbbá a következő, magyar állampolgárságú személyek alkotta családokat tekintetem határon túli (külhoni) magyar közösségekből áttelepült családoknak:

¹⁰ A gyermeket egyedül nevelő, tartósan külföldön tartózkodó szülők számának becslésétől az alacsony elemszámok miatt eltekintettem.

¹¹ Mint ahogy Blaskó és Szabó (2016) is felhívja a figyelmet erre, elképzelhető, hogy a lakáshoz tartozó tartósan külföldön lévő személyek nem a szülők, ezért a mindkét szülő tartósan külföldön típusú családok száma felső becslésnek tekinthető.

¹² Mivel – mint arról az előző bekezdésben már volt szó – a 2011. évi népszámlálás és a 2016. évi mikrocenzus során a tartósan külföldön tartózkodó szülőkről személyi kérdőívet nem töltöttek ki, illetve a mikrocenzus Nemzetközi vándorlás c. kiegészítő felvételének mintájába egyetlen transznacionális családhoz tartozó, tartósan külföldön tartózkodó szülő sem került be, így a „kétszülős, anya/apa tartósan külföldön” típusú családok esetében az itthon maradó partnerek, a „kétszülős, mindkét szülő tartósan külföldön” típusú családok esetében pedig az itthon maradó gyerekek jellemzőit vettem figyelembe a transznacionális családok állampolgárság és születési hely szerinti kategorizálása során.

¹³ Kettős, magyar és külföldi állampolgárságú személyek esetén a második állampolgárságot külön jelöltem.

- azokat a „kétszülős, egyik szülő átmenetileg külföldön vagy távolsági ingázó” típusú családokat, ahol a külföldön dolgozó, magyar állampolgárságú szülő hazánkkal szomszédos országban született;
- azokat a „mindkét szülő átmenetileg külföldön/mindkét szülő távolsági ingázó” típusú családokat, ahol legalább az egyik magyar állampolgárságú szülő hazánkkal szomszédos országban született;
- azokat a „kétszülős, apa vagy anya tartósan külföldön” típusú családokat, ahol az itthon maradó magyar állampolgárságú partner hazánkkal szomszédos országban született; illetve
- azokat a „kétszülős, mindkét szülő tartósan külföldön” típusú családokat, ahol az itthon maradó magyar állampolgárságú „gyerek(ek)” (vagy közülük legalább egy) hazánkkal szomszédos országban született.

A KÜLFÖLDÖN DOLGOZÓ SZÜLŐKRE VONATKOZÓ ADATOK ELEMZÉSE

A külföldön dolgozó kiskorú, Magyarországon élő gyermeket nevelő szülők szociodemográfiai és egyéb jellemzőinek feltárása céljából a 2011. évi népszámlálás és a 2016. évi mikrocenzus családtipológiákat és a transznacionális családok tagjait jelölő változókat tartalmazó személyi adatbázisában, valamint a mikrocenzus *Nemzetközi vándorlás* című kiegészítő kérdőívmoduljának átmenetileg külföldön tartózkodókra vonatkozó adatai (D blokk) alapján végeztem egyváltozós elemzést.

Az átmenetileg külföldön lévő, kiskorú gyermeket nevelő szülők transznacionális gyakorlatainak feltárásához – a leíró statisztikai adatok mellett – logisztikus regressziós modelleket alkalmaztam. A 2016. évi mikrocenzus *Nemzetközi vándorlás* című kiegészítő felvételének átmenetileg külföldön tartózkodókra vonatkozó adatai (D blokk) alapján azt vizsgáltam, hogy van-e kapcsolat a gyermeket¹⁴ nevelő szülői státusz és a transznacionális gyakorlatok két eleme, a hazalátogatások és a hazautalások között. Tehát a különféle családtípusokhoz tartozás befolyásolja-e a hazautalást és a hazalátogatást

¹⁴ Noha jelen tanulmányban a 18 éven aluli, Magyarországon élő gyermeket nevelő, gyermeküktől hosszabb-rövidebb időre távollévő szülők jellemzőit vizsgálom, a transznacionális gyakorlatok szempontjából fontosnak tartom a gyermektelen személyektől elkülöníteni, külön kategorizálni azokat a szülőket is, akiknek gyermekei már nagykorúak, de akiket még szüleik tartanak el. Tehát a „van 18–25 éves gyermek” kategóriába azokat az átmenetileg külföldön lévő szülőket soroltam, akiknek van nőtlen/hajadon családi állapotú, 18–25 éves, eltartott, munkanélküli vagy egyéb inaktív (nem foglalkoztatott) gyermekük.

(I. Modell), illetve a transznacionális gyakorlatokra milyen egyéb tényezők (például célország, külföldön tartózkodás hossza¹⁵, foglalkoztatási forma stb.) (II. Modell) hatnak.

A transznacionális kapcsolatok elemzéséhez kialakított családtípusok a következők:

1. van 18 éven aluli és 18–25 éves gyermek is, aki Magyarországon él¹⁶;
2. csak 18–25 éves, Magyarországon élő gyermek van;
3. van 18 éven aluli vagy 18–25 éves gyermek, aki külföldön él¹⁷;
4. nincs 25 éves vagy fiatalabb gyermek, de a külföldön tartózkodó személy családtaggal¹⁸ él külföldön;
5. nincs 25 éves vagy fiatalabb gyermek, és a külföldön tartózkodó személy nem családtaggal él külföldön.

A hazalátogatásokat befolyásoló tényezőket vizsgáló modell függő változója azt mutatja, hogy az átmenetileg külföldön tartózkodó személy a kiutazása óta legalább egyszer hazalátogatott-e, szemben azokkal, akik ugyanezen időszak alatt nem látogattak haza.¹⁹ A hazautalásokat befolyásoló tényezőket vizsgáló modell függő változójának értékei pedig a következők: 1) Magyarországon élő

¹⁵ A kiegészítő felvétel során arra is rákérdeztek, hogy az átmenetileg külföldön tartózkodó személy mióta él külföldön. Értelemszerűen ez a kérdés nem az összefüggően külföldön eltöltött időre (ami az átmenetileg külföldön tartózkodók esetében legfeljebb egy év) vonatkozik, hanem arra, hogy adott személy esetében mióta áll fenn a cirkuláris jellegű ideiglenes (egy-egy alkalommal 3 hónapnál tovább, de egy évnél kevesebb ideig tartó) migráció.

¹⁶ A kiegészítő felvétel mintájában nagyon alacsony volt azon átmenetileg külföldön tartózkodó szülők száma, akiknek csak 18 év alatti, Magyarországon élő gyermeke(i) volt(ak), ezért a „csak 18 éven aluli gyermek van, aki Magyarországon él” kategóriát nem tudtam kialakítani. Továbbá az alacsony elemszám miatt a „Magyarországon és külföldön élő gyermek is van” kategória nem szerepel a modellben.

¹⁷ Az alacsony elemszám miatt a „szülővel él külföldön”, illetve „egyedül/egyéb személlyel él külföldön” kategóriák elkülönítésére nem volt lehetőség. A „van 18 éven aluli vagy ennél idősebb gyermek, aki külföldön él” kategóriába tartozó „gyermek” státuszú személyek jelentős részét (86%-át) azok a 18–25 éves (véltetően külföldön egyetemista) fiatalok alkotják, akik nem külföldön dolgozó szüleikkel laktak együtt külföldön.

¹⁸ Házastársával/élettársával/partnerével, vagy gyermekével/gyermekekivel, vagy egyik/mindkét szülőjével, vagy ezek kombinációjával.

¹⁹ Arra a kérdésre, hogy az átmenetileg külföldön tartózkodó személy „Milyen gyakran, milyen rendszeresen látogatott Magyarországra a kiutazása óta?”, öt válaszlehetőség állt rendelkezésre: 1) havonta többször, 2) havonta egyszer, 3) 2–3 havonta, 4) 1–2 alkalommal, 5) egyáltalán nem volt Magyarországon ebben az időszakban. Az ebből a kérdésből kialakított kétértékű függő változó 1-es értéke az 1–4 válaszlehetőségeket foglalja magában.

Fontos azonban megjegyezni, hogy a 2016. évi mikrocenzus kiegészítő felvételének hazalátogatások előfordulását és gyakoriságát feltáró kérdése nem veszi figyelembe azt a tény, hogy a hazalátogatások gyakorisága változhatott a kiutazás óta eltelt időszakban (átmeneti külföldi tartózkodás esetén legfeljebb egy évben) – például a kiutazást követő pár hónapban nem került sor hazautazásra, de ezt követően már rendszeresen, akár havonta több alkalommal is –, így előfordulhat, hogy a válaszadók a kérdésfeltevés pillanatában aktuális hazalátogatási gyakorlataik (vagy amennyiben egy másik családtag válaszolt az átmenetileg külföldön lévő családtagra vonatkozó kérdésre, hozzátartozóik hazalátogatási gyakorlatai) alapján adtak választ a kérdésre. Ez a módszertani probléma ugyanakkor a „Hazalátogatott-e?” kérdésre adható, az előző öt válaszlehetőségből kialakított „Igen”/”Nem” válaszok számát nem érinti, viszont a hazalátogatások gyakoriságát befolyásoló tényezők vizsgálatát torzítaná.

családtagját támogatja anyagilag külföldről, 0) Magyarországon élő családtagját nem támogatja anyagilag külföldről.²⁰

A KUTATÁS KORLÁTAI

Az eredmények bemutatása előtt fontosnak tartom a 2011. évi népszámlálás és a 2016. évi mikrocenzus adatfelvételének módszertani korlátaira is röviden kitérni, amelyek a következők:

- 1) Mivel a népszámlálás olyan rendszeresen, általában 10 évente ismétlődő adatfelvétel, amely egy ország teljes lakosságára kiterjed, a mikrocenzus pedig két népszámlálás közötti időszakban véletlenszerű mintavételi eljárással megvalósított lekérdezés, így utóbbi az átmenetileg és tartósan külföldön tartózkodók²¹ számát az adatfelvétel technikájából kifolyólag még inkább „alulmérte”, mint a teljeskörű népszámlálás.²² Ebből adódóan a két adatfelvétel az életvitelszerűen külföldön lévők számbeli változásának vizsgálatát nem teszi lehetővé.
- 2) Az ingázók²³ számát és jellemzőit viszont mindkét adatfelvétel jobban megragadja, noha a két év keresztmetszeti adatainak összehasonlítását nehezíti, hogy az ingázás fogalmát a mikrocenzus „tágabban” értelmezte,

²⁰ Mivel az átmenetileg külföldön tartózkodó, 18 éven aluli, Magyarországon élő gyermeket nevelő szülők közül kevesen kerültek be a kiegészítő felvétel mintájába, ezért a transznacionális kapcsolatokat befolyásoló tényezők elemzése csak a külföldön tartózkodók teljes csoportja esetében lehetséges. Ebből adódóan csak a gyermeküket hátrahagyó szülőkre fókuszáló, és a hazalátogatást és hazautalást befolyásoló tényezőket nemenkénti bontásban mutató modelleket nem tudtam kialakítani.

²¹ Tartósan külföldön tartózkodónak az a személy tekinthető, akinek az adatfelvétel pillanatában az adott lakcímen volt az állandó otthona, de egy évet meghaladóan külföldön tartózkodott vagy tervezett tartózkodni. Átmeneti külföldön tartózkodásnak pedig a 3–12 hónapos távollét tekinthető.

²² Ez a mintás adatfelvételi technikából eredő becslési hiba mellett azzal is magyarázható, hogy 1) ezek az adatfelvételek a teljes háztartásokkal külföldön tartózkodókat, illetve az egyszemélyes háztartások tagjaiként külföldön tartózkodókat nem érik el – noha jelen kutatás témája szempontjából ettől kevésbé kell tartani, hiszen a transznacionális családokhoz tartozó személyek egy része itthon él –, illetve azzal, hogy 2) a „*megkérdezett hozzátartozók különféleképpen értelmezhetik a tartósan külföldre költözöttek kategóriáját*”. Például „*(...) egy több éve külföldön élő családtagot csak abban az esetben tekintenek a lakcímhöz tartozó személynek, ha az jelenleg is szorosabb kapcsolatot tart fenn a Magyarországon élő háztartással*” (KSH, 2018a, p. 8.).

²³ Az ingázásnak több típusa létezik. Napi ingázóknak azok a személyek tekinthetők, akik nem ugyanazon a településen dolgoznak, mint ahol ténylegesen laknak, továbbá a KSH (2011) meghatározása alapján az ingázók közé számítanak a napinál ritkábban (például két-három naponta), de rendszeresen ingázók is. Emellett vannak olyan személyek, akik csak hétvégén járnak haza és a hétköznapokat a családjuktól távol töltik (heti ingázók), vagy – maximum három hónapig tartó – időn munkák (például bizonyos mezőgazdasági munkák) idején járnak külföldre dolgozni. Emellett ingázóknak tekinthetők azok is, akik általában több hétig vagy hónapig – de 3 hónapnál kevesebb ideig – tartó műszakban dolgoznak külföldön, amit néhány hét vagy hónap szabadság követ. Őket Baumgartner és Forster (2017) „forgóknak” („rotators”) nevezi. A hetente, kéthetente vagy annál ritkábban utazók a távolsági ingázók (Illés, 1997).

mint a népszámlálás. A két adatbázisban az ingázók közé számítanak a napinál ritkábban, de rendszeresen ingázók is (KSH, 2011), ebből adódóan az ingázók célországai között megjelenhetnek olyan távolabbi (nem szomszédos) országok, ahová a napi szintű ingázás nem lehetséges. Ennek ellenére a népszámlálás során csak a szomszédos országok szerepeltek az ingázásban érintett célországok között, melyek köre csak az utóbbi adatfelvétel idején szélesedett ki.²⁴

- 3) További módszertani korlátot jelent, hogy a napi és távolsági ingázók csoportjának elkülönítését egyik rendelkezésre álló adatbázis sem teszi lehetővé, noha az alapvető fontosságú lenne a transznacionális családok számának pontosabb feltérképezése céljából. Transznacionális családoknak ugyanis azok a családok tekinthetők, amelyek tagjai hosszabb-rövidebb ideig távol vannak egymástól, így azok a családok, ahonnan az egyik vagy mindkét szülő napi szinten ingázik egy másik országba, nem sorolhatók a transznacionális családok közé. Emiatt jelen tanulmányban azokat az ingázásban érintett családokat tekintem csak transznacionális családoknak, ahonnan a külföldre ingázó személyek nem a lakóhelyük megyéjével szomszédos vagy ahhoz közeli országba járnak el dolgozni (*lásd bővebben: 52. lj.*).
- 4) Végül a külföldön tartózkodó szülők jellemzőinek feltárását az is nehezíti, hogy a tartósan külföldön tartózkodókról a 2011. évi népszámlálás során nem gyűjtöttek adatokat,²⁵ csupán arra kérdeztek rá, hogy a lakáshoz hány olyan személy tartozik, akinek adott lakcímen van az állandó otthona, de külföldön tartózkodik, és a távollét teljes időtartama már elérte vagy várhatóan eléri a 12 hónapot. 2016-ban viszont a mikrocenzus adatfelvételéhez öt kiegészítő, köztük egy *Nemzetközi vándorlás* kérdésblokk is tartozott, a külföldre költözést tervezők, valamint a rövid és hosszú távú külföldi tapasztalattal rendelkezők mellett az átmenetileg és tartósan külföldön tartózkodókról is gyűjtöttek olyan kiegészítő információkat, amelyek a személyi és lakáskérdőívben nem szerepelnek. A 2016. évi mikrocenzushoz tartozó kiegészítő migrációs kérdőív tehát szolgáltat adatokat a tartósan külföldön élőkéről, viszont a kiegészítő felvétel mintájába egyetlen tartósan külföldön tartózkodó szülő sem került be, így a rendelkezésre álló adatok nem teszik lehetővé szociodemográfiai és egyéb jellemzőik feltárását.

²⁴ Vélhetően azért, mert a 2011. évi népszámlálás során csak a szomszédos országokba történő ingázásra kérdeztek rá.

²⁵ A két adatfelvétel során egyrészt a lakások és azok jellemzőinek összeírása történt, másrészt a lakásokban élő összes, életvitelszerűen ott lakó személyről, illetve azon személyekről gyűjtöttek adatokat, akik átmenetileg (12 hónapnál rövidebb ideig) külföldön tartózkodnak.

EREDMÉNYEK

TRANSZNACIONÁLIS CSALÁDOK SZÁMA ÉS JELLEMZŐI

A 2011. évi népszámlálás és a 2016. évi mikrocenzus adatai szerint, míg 2011-ben 15 904 olyan 18 éven aluli gyermeket nevelő család élt Magyarországon, ahonnan egyik vagy mindkét szülő átmenetileg vagy tartósan külföldön tartózkodott, illetve nem a lakóhelyéhez közeli országba ingázott (tehát vélhetően nem napi szinten járt haza), addig 2016-ban az érintett családok száma 24 138 volt. A Magyarországon élő családok körében a transznacionális családok aránya 2011-ben 1,5, 2016-ban pedig 2,4%-ot tett ki. A növekedés ugyanakkor sokkal jelentősebb lehet annál, mint ami a két adatfelvétel eredményeiből látszik, hiszen a 2016-os mintás adatfelvétel „alulmérte” a külföldön lévő szülőket.²⁶ Az adatok azt mutatják, hogy 2011-ben 11 064 családból hiányzott egyik vagy mindkét szülő ideiglenes (3 hónaptól egy évig tartó) külföldi tartózkodás miatt, 2016-ban viszont lényegesen kevesebb, 7 059 családból. Igaz ugyan, hogy azon családok száma, ahonnan legalább egyik szülő tartósan (egy évet meghaladóan) távol volt, a vizsgált időszakban több mint másfélszeresére (2 948-ról 4 766-ra) nőtt, de valójában a szülők átmeneti vagy tartós migrációjában érintett családok száma ennél lényegesen több lehet.²⁷ Az ingázókat viszont mindkét adatfelvétel pontosabban méri. A két adatfelvétel közötti időszakban azon családok száma, ahonnan egyik vagy mindkét szülő távolsági ingázó volt, majdnem hétszeresére nőtt.²⁸ 2011-ben 1 892 családból ingázott egyik vagy mindkét szülő külföldre, 2016-ban pedig már 12 313 családból.²⁹ Ezt a mennyiségi növekedést ugyanak-

²⁶ Lásd erről bővebben a tanulmány *A transznacionális családokra vonatkozó adatok elemzése* című fejezetének kutatás korlátait bemutató részét.

²⁷ Blaskó és Szabó (2016, p. 87.) szerint az, hogy az átmenetileg külföldön lévő szülők száma jelentősen meghaladja a tartósan külföldön lévőkét, egyrészt azzal magyarázható, hogy gyermeke(ke)t hátrahagyva kevésbé vállalnak egy évnél hosszabb idejű távollétet a szülők. Másrészt „nem zárható ki (...) az sem, hogy a népszámlálás némileg bizonytalanul definiált ideiglenes távollévő kategóriája vonzó választás azok számára, akik családjukat egységként látják az egyik szülő távolléte ellenére is” – írják a szerzők.

²⁸ A távolsági ingázás térnyerése a 2011. évi népszámlálás és a 2016. évi mikrocenzus Ausztriába ingázó foglalkoztatottak teljes csoportjára vonatkozó adatai alapján is látszik: míg a Nyugat-Dunántúlról Ausztriába ingázók száma 2011 és 2016 között 1,7-szeresére nőtt, addig a Dél-Dunántúlról ingázók esetében 3,7-szeres, az Észak-Alföldről eljárók esetében 2,7-szeres ugyanez a szorzó, de a többi megyében is (Közép-Magyarország kivételével) megduplázódott a munkavállalási céllal Ausztriába ingázók száma.

A távolabbi (nem szomszédos) országokba ingázók számában bekövetkező változás vizsgálatát a 2011-es népszámlálás és a 2016-os mikrocenzus adatai nem tették lehetővé, ugyanakkor feltételezhető, hogy ezekre a célterületekre is egyre többen ingáznak. 2016-ban a távolabbi (nem szomszédos) országokba (elsősorban Németországba és az Egyesült Királyságba) ingázók száma közel 26 ezer fő volt.

²⁹ Az összes ingázásban (távolsági és napi) érintett, 18 éven aluli gyermeket nevelő családok száma 2011-ben 9 769, míg 2016-ban 23 551 volt.

kor részben a célországok körének „kiszélesedése” (tehát az, hogy 2016-ban nemcsak a szomszédos országokba történő ingázásra kérdeztek rá)³⁰ magyarázza.

A magyarországi transznacionális családok jelentős részét magyar állampolgárságú családok alkották mindkét adatfelvétel idején, ugyanakkor 2011-ben azon családok aránya is megközelítette a 8%-ot, amelyekhez külföldi állampolgárságú személyek tartoztak. Emellett a magyarok alkotta transznacionális családok között megjelentek határon túli magyar közösségekből áttelepült családok is (634 család), amely családok harmadából egyik/mindkét szülő a születési helye szerinti szomszédos országba járt el dolgozni, többnyire ingázva. 2016-ban a „külföldi kötődésű” (azaz külföldi állampolgárok alkotta) családok már csupán a transznacionális családok 3%-át tették ki. Gondolhatnánk arra, hogy ez a csökkenés az egyszerűsített honosítás³¹ bevezetésének tulajdonítható, amely hatására 2011-et követően a szomszédos országokban élő magyarok magyar állampolgárként vándoroltak Magyarországra (lásd: Gödri és Horváth, 2021), így az életvitelszerűen az országban élő külföldiek között nem jelentek meg. Ugyanakkor az adatok azt mutatják, hogy a magyarországi transznacionális családok körében a külhoni magyar közösségekből áttelepült családok aránya is 3 százalékponttal (4%-ról 1%-ra) csökkent a két adatfelvétel között eltelt időszakban, tehát a csökkenés mögött nem a magyar állampolgárság könnyített feltételek keretében történő megszerzése, hanem vélhetően e családok Magyarországon vagy külföldön történő „újraegyesülése” áll.

Összességében elmondható, hogy a „külföldi kötődésű” vagy határon túli (külhoni) magyar közösségekből áttelepült családok száma és aránya egyaránt alacsony,³² 2011-ben a transznacionális családok csupán 6,5%-a, 2016-ban pe-

³⁰ Lásd erről bővebben a tanulmány *A transznacionális családokra vonatkozó adatok elemzése* című fejezetének kutatás korlátait bemutató részét.

³¹ Az 1993. évi LV. törvényt módosító 2010. évi XLIV. törvény rendelkezései szerint kedvezményesen honosítható az a nem magyar állampolgár, akinek felmenője magyar állampolgár volt, vagy valószínűsíti magyarországi származását és igazolja magyar nyelvtudását.

³² Fontos ismételt hangsúlyozni, hogy jelen elemzésben a határon túli magyar közösségekből áttelepült családok között azok a születési országukkal kapcsolatot fenntartó, esetleg kettős lakcímmel rendelkező (kétlaki) családok nem jelennek meg, akik Magyarország szülőföldjükkel szomszédos vagy ahhoz közeli területén élnek, noha a szomszédos országokban született népesség területi mintázatát vizsgáló kutatások (Kincses és Tóth, 2020; Karácsonyi és Kincses, 2020, valamint Péti, Szabó és Szabó, 2017) eredményei alapján tudható, hogy a szomszédos országokból bevándorolt népességcsoportok jellemzően e területeken, a határszakasz közelében tömörülnek. A Romániából érkezők viszont kivételt képeznek, ők jellemzően Budapestre és agglomerációjába költöznek, amely térbeli elhelyezkedés egyértelműen magyarázatot ad jelen kutatás azon eredményére, hogy a szomszédos országok állampolgárai, illetve határon túli magyar közösségekből áttelepült személyek alkotta magyarországi transznacionális családok között 2011-ben és 2016-ban is azon családok aránya volt a legmagasabb, amelyekhez román állampolgárságú (mindkét évben 45%), vagy Romániában született magyar állampolgárságú (2011-ben 69%, 2016-ban 72%) személyek tartoztak.

díg 3,9%-a volt ilyen család. Figyelemre méltó azonban, hogy az „anya tartósan külföldön” típusú transznacionális családok közel 30%-át a külföldi állampolgárok vagy szomszédos országokban született, magyar állampolgárok alkotta családok tették ki mindkét vizsgált évben. Arányuk 2011-ben a távolsági ingázásban érintett családok körében is említésre méltó (22% feletti) volt. (1. függelék)

A transznacionális családok többségét (84–85%-át) azok a kétszülős családok alkották, ahonnan az apa volt távol. 2011-ben 13 541, 2016-ban 20 219 családból átmeneti vagy tartós külföldön tartózkodás, vagy távolsági ingázás miatt nem volt jelen az apa, míg az anya 2011-ben 753, 2016-ban 886 kétszülős családból hiányzott. Azoknak a 18 éven aluli gyermeket nevelő családoknak a száma, ahol mindkét szülő külföldön tartózkodott, a népszámlálás idején meghaladta az ezret, a mikrocenzus idején pedig a kétezret. Emellett 2011-ben 593, 2016-ban 834 olyan család is volt, ahonnan a gyermeküket egyedül nevelő szülők (többségében a gyermeküket egyedül nevelő anyák) vállaltak gyermeküktől elszakadva külföldön munkát.

Összességében a szülők átmeneti vagy tartós migrációja, illetve távolsági ingázása 2011-ben 24 714, míg 2016-ban 37 310 Magyarországon élő 18 éven aluli gyermeket érintett. A 2016. évi mikrocenzus idején a 18 évnél fiatalabb hátrahagyott/itthon maradó gyerekek 50%-ának (18 829 fő) legalább egyik szülője távolsági ingázó volt, 31%-uknak (11 433 fő) átmenetileg, 19%-uknak (7 048 fő) pedig tartósan hiányzott a családból édesanyja, édesapja, vagy mindkét szülője. Ebben az évben édesapjától 32 250, édesanyjától 1 973 kiskorú gyermek volt távol, mindkét szülő külföldi munkavállalása pedig 3 087 kiskorú gyermeket érintett. 2011-ben a hátrahagyott/itthon maradó gyerekek 32%-a, 2016-ban 28%-a (7 800 és 10 398 fő) az iskoláskort sem érte el. (1. táblázat)

1. táblázat. A kiskorú, Magyarországon élő gyermeket nevelő transznacionális családok száma és a bennük élő gyermekek száma családtípusok szerint, 2011 és 2016

	Családok száma	Gyermekek száma a családban		
		18 év alatti	14 év alatti	6 év alatti
2011				
Mindkét szülő a családban él és Magyarországon dolgozik (vagy napi szinten külföldre ingázik)	809 254	1 354 794	1 065 396	480 770
Kétszülős család, apa külföldre ingázik	1 147	1 784	1 512	773
Kétszülős család, anya külföldre ingázik	129	180	137	56
Mindkét szülő külföldre ingázik	487	713	596	247
Egyszülős család, otthon él és dolgozik a gyermeket nevelő szülő (vagy napi szinten külföldre ingázik)	231 861	336 734	232 612	76 816
Egyszülős család apával, aki külföldre ingázik	21	25	11	6
Egyszülős család anyával, aki külföldre ingázik	108	126	88	31
Kétszülős család, apa átmenetileg külföldön	10 002	16 117	12 411	5 157
Kétszülős család, anya átmenetileg külföldön	413	588	387	130
Mindkét szülő átmenetileg külföldön	185	236	133	62
Egyszülős család, apa átmenetileg külföldön	124	156	87	44
Egyszülős család, anya átmenetileg külföldön	340	433	237	65
Kétszülős család, apa tartósan külföldön	2 383	3 627	2 734	1 120
Kétszülős család, apa tartósan külföldön, anya külföldre ingázik	9	10	10	5
Kétszülős család, anya tartósan külföldön	211	295	179	61
Mindkét szülő tartósan külföldön	345	424	198	43
Összesen	1 057 019	1 716 242	1 316 728	565 386
Ebből transznacionális család:	15 904	24 714	18 720	7 800

Megjegyzés: Az ingázásban érintett családok közé csak azok a családok tartoznak, ahonnan az egyik vagy mindkét szülő nem a lakóhelye megyéjével szomszédos, vagy ahhoz közeli országba ingázott, tehát feltehetően nem naponta ingázó volt.

Forrás: 2011. évi népszámlálás és 2016. évi mikrocenzus adatai, saját számítás.

1. táblázat. A kiskorú, Magyarországon élő gyermeket nevelő transznacionális családok száma és a bennük élő gyermekek száma családtípusok szerint, 2011 és 2016 (folytatás)

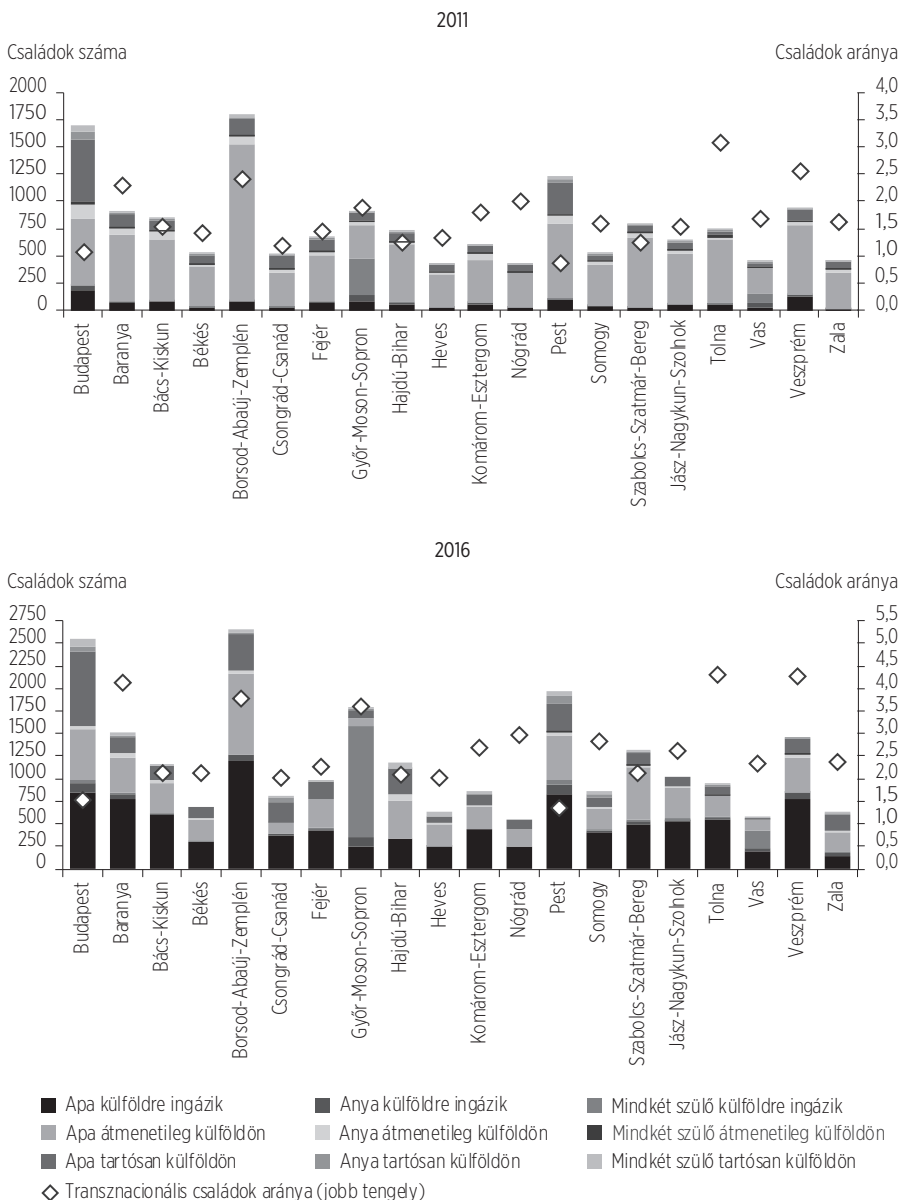
	Családok száma	Gyermekek száma a családban		
		18 év alatti	14 év alatti	6 év alatti
2016				
Mindkét szülő a családban él és Magyarországon dolgozik (vagy napi szinten külföldre ingázik)	799 797	1 346 354	1 082 836	470 971
Kétszülős család, apa külföldre ingázik	9 715	15 175	11 476	4 429
Kétszülős család, anya külföldre ingázik	340	486	351	181
Mindkét szülő külföldre ingázik	1 653	2 389	1 828	573
Egyszülős család, otthon él és dolgozik a gyermeket nevelő szülő (vagy napi szinten külföldre ingázik)	199 215	285 184	200 250	61 455
Egyszülős család apával, aki külföldre ingázik	195	204	111	22
Egyszülős család anyával, aki külföldre ingázik	410	575	333	94
Kétszülős család, apa átmenetileg külföldön	6 546	10 716	8 151	3 163
Kétszülős család, anya átmenetileg külföldön	251	375	279	135
Mindkét szülő átmenetileg külföldön	33	43	14	0
Egyszülős család, apa átmenetileg külföldön	79	92	33	0
Egyszülős család, anya átmenetileg külföldön	150	207	148	10
Kétszülős család, apa tartósan külföldön	3 941	6 063	4 291	1 595
Kétszülős család, apa tartósan külföldön, anya külföldre ingázik	17	17	17	0
Kétszülős család, anya tartósan külföldön	295	330	231	54
Mindkét szülő tartósan külföldön	513	638	368	142
Összesen	1 023 150	1 668 848	1 310 717	542 824
Ebből transznacionális család:	24 138	37 310	27 631	10 398

Megjegyzés: Az ingázásban érintett családok közé csak azok a családok tartoznak, ahonnan az egyik vagy mindkét szülő nem a lakóhelye megyéjével szomszédos, vagy ahhoz közeli országba ingázott, tehát feltehetően nem naponta ingázó volt.

Forrás: 2011. évi népszámlálás és 2016. évi mikrocenzus adatai, saját számítás.

A transznacionális családok aránya 2011-ben Tolna (3,1%), Veszprém (2,6%), Borsod-Abaúj-Zemplén (2,4%) és Baranya (2,3%) vármegyében volt a legmagasabb. Ebben a négy vármegyében élő, külföldi munkavállalásban érintett családok 84–86%-ából átmenetileg volt távol egyik vagy mindkét szülő. 2016-ben szintén Tolna, Veszprém, Borsod-Abaúj-Zemplén és Baranya vármegye volt a leginkább érintett, ahol a transznacionális családok aránya 4% körüli volt, de emellett a Győr-Moson-Sopron vármegyében élő családok 3,8%-ának tagjai is elvándoroltak egymástól.

1. ábra: A transznacionális családok száma vármegyénként, és a transznacionális családok vármegyén belüli aránya, 2011 és 2016

Megjegyzés: Az apa tartósan külföldön, anya pedig külföldre ingázik típusú családok (2011-ben 9 család, 2016-ban 17 család) az alacsony elemszám miatt az apa tartósan külföldön típusú családok között szerepelnek.

Az ingázásban érintett családok közé csak azok a családok tartoznak, ahonnan az egyik vagy mindkét szülő nem a lakóhelye megyéjével szomszédos, vagy ahhoz közeli országba ingázott, tehát feltehetően nem naponta ingázó volt.

Forrás: 2011. évi népszámlálás és a 2016. évi mikrocenzus adatai, saját számítás.

2016-ban a transznacionális családok többsége olyan család volt, ahonnan egyik vagy mindkét szülő külföldre ingázott. Győr-Moson-Sopron vármegyében élő transznacionális családok 89%-ából egyik (346 család) vagy mindkét (1 241 család) szülő külföldre ingázott, főként Németországba, illetve az Egyesült Királyságba. Ugyanakkor Hajdú-Bihar és Heves vármegyei transznacionális családok közül az átmeneti migrációban érintett családok aránya volt kiemelkedő (40–41%), Budapesten pedig azoknak a családoknak az aránya (38%), ahonnan egyik vagy mindkét szülő tartósan külföldön tartózkodott. (1. ábra)

KÜLFÖLDÖN DOLGOZÓ SZÜLŐK DEMOGRÁFIAI JELLEMZŐI ÉS TRANSZNACIONÁLIS KAPCSOLATAI

A rendelkezésre álló adatok – a 2011. évi népszámlálás és a 2016. évi mikrocenzus, valamint annak *Nemzetközi vándorlás* című kiegészítő felvétele – alapján csak az átmenetileg külföldön lévő, valamint külföldre ingázó szülők szociodemográfiai és egyéb jellemzői vizsgálhatók. A továbbiakban a Magyarországról külföldre ingázó szülők közül csak azoknak a szülőknek a jellemzőit mutatom be, akik nem lakóhelyük megyéjével szomszédos, vagy ahhoz közeli országba ingáztak, tehát az előző fejezetben azonosított transznacionális családok tagjainak tekinthetők. Mivel a 2011 és 2016 közötti időszakban a külföldön élő/dolgozó szülők jellemzőiben – két eltérést leszámítva³³ – nem történt lényegi változás, ezért a következőkben csak a 2016-os adatokat elemzem.

A 2016. évi mikrocenzus eszmei időpontjában a 18 éven aluli, Magyarországon élő gyermeket nevelő szülők 53%-a Németországban, 22%-a Ausztriában, 7%-a az Egyesült Királyságban, 18%-a pedig egyéb országokban élt. A nem lakóhelyük megyéjével szomszédos vagy ahhoz közeli országokba ingázó szülők 53%-ának esetében a célország szintén Németország volt, Ausztriába 22%-uk,³⁴ az Egyesült Királyságba 4%-uk, egyéb szomszédos országokba 6%-uk, egyéb nem szomszédos országokba pedig 15%-uk ingázott. Míg az átmenetileg külföldön

³³ Ezek az eltérések a következők: 1) 2011 és 2016 között az átmenetileg Ausztriában tartózkodó 18 éven aluli, Magyarországon élő gyermeket nevelő szülők körében a felsőfokú végzettségük aránya több mint duplájára (4,4%-ról 9,9%-ra) nőtt. 2) Az Ausztriába ingázó szülők régiók szerinti megoszlása a két adatfelvétel közötti időszakban átalakult: míg a Közép-Magyarországról ingázók aránya 24%-ról 13%-ra csökkent, addig a dél-dunántúli régióból ingázók aránya 19%-ról 30%-ra nőtt.

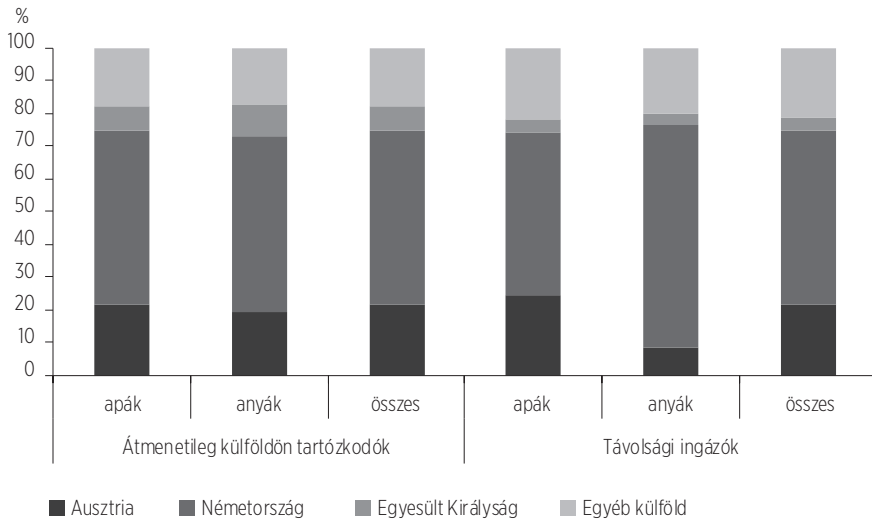
Az átmenetileg egyéb (Ausztrián kívüli) országokban tartózkodó vagy oda ingázó szülők szociodemográfiai és területi jellemzőiben 2011 és 2016 között nem történt jelentős változás.

³⁴ A 2011. évi népszámlálás eszmei időpontjában az összes ingázásban (távolsági és napi) érintett, 18 éven aluli gyermeket nevelő családokhoz tartozó szülők 85%-a, a 2016. évi mikrocenzus idején 63%-a Ausztriába ingázott, tehát e két eredmény jól mutatja, hogy Ausztria elsősorban a napi ingázók célországának tekinthető.

tartózkodó apák és anyák célországok szerinti megoszlása közel azonos, addig az ingázók adatai alapján megfigyelhető, hogy az anyák lényegesen kisebb arányban választották Ausztriát, mint a külföldre ingázó apák (8,4% vs. 24,6%). Ugyanakkor körükben majdnem 20 százalékponttal volt magasabb (67,8%) a Németországba ingázók aránya, és az Ausztrián kívüli szomszédos országokat is elsősorban a nők választották. (2. ábra)

2. ábra: Az átmenetileg külföldön tartózkodó és külföldre ingázó 18 éven aluli, Magyarországon élő gyermeket nevelő szülők megoszlása nemek és célországok szerint, 2016

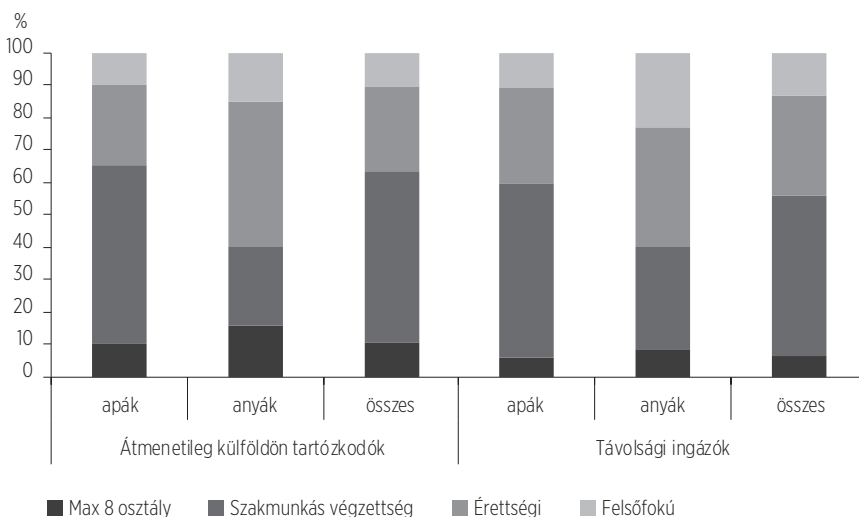

Forrás: 2016. évi mikrocenzus adatai, saját számítás.

Ahogy azt a transznacionális családokra vonatkozó adatok is mutatták, jobbra az apák vállaltak külföldön munkát. Mind az ideiglenesen külföldön élő, mind a külföldre ingázó szülők háromnegyede a 35–49 éves korcsoportba tartozott, de az átmenetileg Ausztrián kívüli országokban élő anyák körében a 15–29 évesek aránya is magas (20%) volt.

A különféle mobilitási formákat választó szülők többsége szakmunkás végzettséggel vagy érettségivel rendelkezett 2016-ban, nemek szerint ugyanakkor lényeges eltéréseket mutatnak az adatok. Megfigyelhető, hogy a külföldön lévő vagy külföldre ingázó nők (anyák) képzetesebbek a külföldön dolgozó, 18 éven aluli, Magyarországon élő gyermeket nevelő férfiaknál, körükben mind az érettségizettek, mind a felsőfokú végzettségűek aránya 10–11 százalékponttal magasabb. (3. ábra)

3. ábra: Az átmenetileg külföldön tartózkodó és külföldre ingázó 18 éven aluli, Magyarországon élő gyermeket nevelő szülők megoszlása nemek és iskolai végzettség szerint, 2016

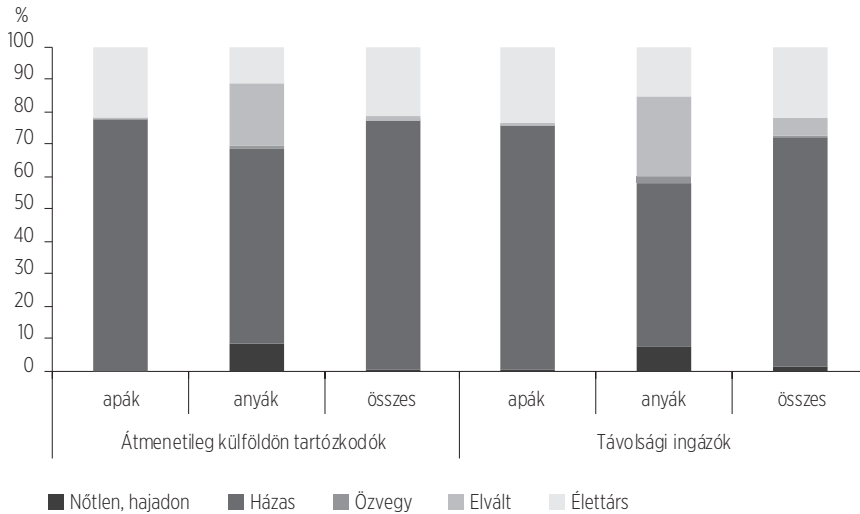
Forrás: 2016. évi mikrocenzus adatai, saját számítás.

A családjuktól hosszabb-rövidebb ideig távollévő szülők 73%-a házas családi állapotú volt a 2016. évi mikrocenzus idején, 21%-uk élettársi kapcsolatban élt, míg az egyedülálló (nőtlen/hajadon, özvegy vagy elvált) szülők aránya pedig 6%-ot tett ki. Az elváltak aránya a külföldön élő/dolgozó anyák körében lényegesen magasabb, mint a férfiaknál, különösen a távolsági ingázást választó nőknél, ahol 25%-ot tett ki. (4. ábra)

Ahogy az Blaskó és Szabó (2016) elemzéséből is látható, a Magyarországon élő családtagoktól hosszabb-rövidebb időre történő elszakadás szinte minden esetben munkavállalás céljából történik. 2016-ban a külföldön élő vagy oda ingázó szülők elsősorban alkalmazotti státuszban dolgoztak, az egyéni vállalkozók vagy társas vállalkozások tagjainak aránya csupán 6% volt. Az átmenetileg külföldön, Ausztrián kívüli országokban élő nők körében viszont figyelemre méltó, hogy a mikrocenzus idején 13%-uk gazdasági aktivitása eltartott, 21%-uk gazdasági aktivitása pedig inaktív³⁵ volt.

³⁵ A 2016. évi mikrocenzus fogalomhasználatában inaktívnak azok a személyek tekinthetők, akik „a felvétel eszmei időpontjában keresőtevékenységet nem folytattak, de keresettel, jövedelemmel rendelkeztek”, például saját/hozzátartozói jogon nyugdíjban vagy nyugdíjszerű ellátásban, gyermekgondozási ellátásban, vagy egyéb szociális ellátásban (ápolási díjban, szociális segélyben stb.), illetve vagyonukból vagy egyéb, nem munkával kapcsolatos jövedelemből éltek (KSH, 2016a, p. 10.).

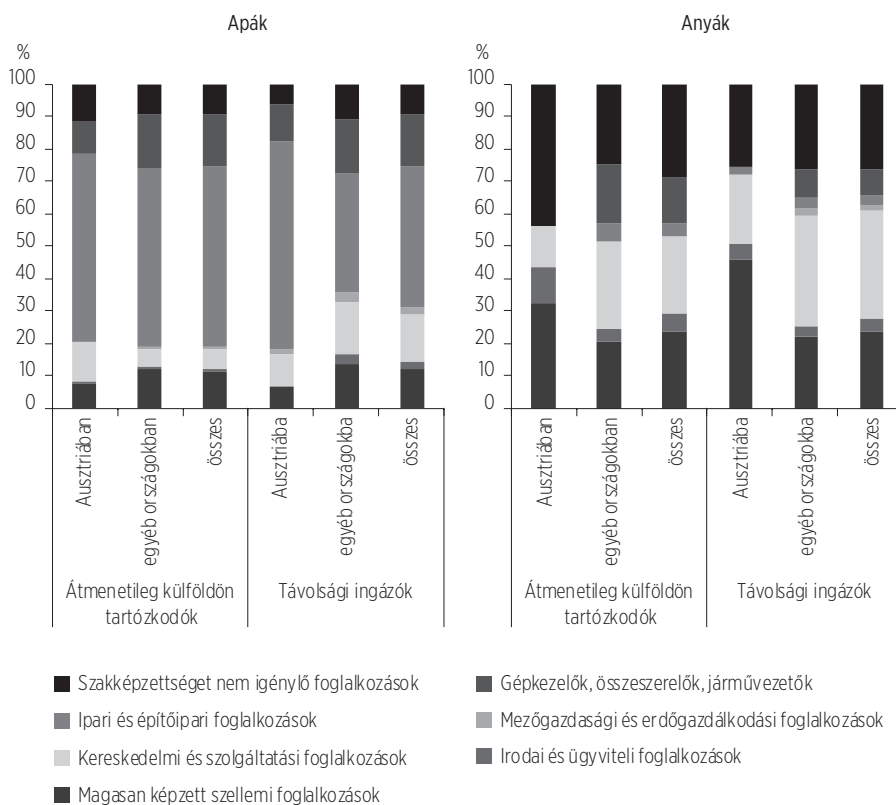
4. ábra: Az átmenetileg külföldön tartózkodó és külföldre ingázó 18 éven aluli, Magyarországon élő gyermeket nevelő szülők megoszlása nemek és családi állapot szerint, 2016

Forrás: 2016. évi mikrocenzus adatai, saját számítás.

A külföldön dolgozó szülők által betöltött munkakörökre vonatkozó adatok nemenként meglehetősen eltérő képet mutatnak. A külföldön dolgozó apák elsősorban fém- és villamosiparban, illetve építőiparban dolgoztak 2016-ban, de említésre méltók a gépkezelők (főként mobil gépek kezelői) és a járművezetők, továbbá az ingázó férfiak körében a kereskedelmi és vendéglátó-ipari, valamint szolgáltatási foglalkozásokat választók aránya is. A nőknél ezzel szemben a magasán képzett szellemi (főként egészségügyi és társadalomtudományi foglalkozások) és a képzettséget nem igénylő (egyszerű) foglalkozások (például takarító, konyhai kisegítő, egyszerű mezőgazdasági foglalkozások) domináltak, de kereskedelemben is sokan dolgoztak. Szembetűnő azonban, hogy az átmenetileg Ausztriában tartózkodó és oda ingázó anyák lényegesen magasabb arányban végeztek magasán képzett szellemi munkákat (jobbára felsőfokú vagy középfokú végzettséghez kapcsolódó egészségügyi foglalkozásokat), mint az egyéb országokban élő/dolgozó anyák. Az utóbbi csoportban viszont előfordultak gépkezelői foglalkozások is, noha míg a gépkezelőként dolgozó férfiak inkább fémfeldolgozó és fémmegmunkáló, illetve cement-, kő- és egyéb ásványi anyag feldolgozó gépekkel dolgoztak, addig a nők (gyártósoron) élelmiszer- és italgyártó, valamint textilipari gépek kezelőiként. (5. ábra)

5. ábra: Az átmenetileg külföldön tartózkodó és külföldre ingázó 18 éven aluli, Magyarországon élő gyermeket nevelő szülők megoszlása nemek és foglalkozási főcsoportok szerint, 2016

Megjegyzés: A magasan képzett szellemi foglalkozások közé a gazdasági, igazgatási, érdekképviseleti vezetők és törvényhozók, a felsőfokú képzettség önálló alkalmazását igénylő foglalkozások, valamint az egyéb felsőfokú vagy középfokú képzettséget igénylő foglalkozások tartoznak.

Forrás: 2016. évi mikrocenzus adatai, saját számítás.

Láthattuk, hogy a külföldön dolgozó anyák többsége (60%-a, az átmenetileg Ausztriában tartózkodó anyák csoportjának még figyelemre méltóbb része, 88%-a) érettségivel vagy felsőfokú végzettséggel rendelkezett 2016-ban. Az adatok azt mutatják, hogy bár a felsőfokú végzettséggel rendelkező anyák jellemzően végzettségüknek megfelelő munkakörben dolgoztak, az érettségizettek és a szakmunkás végzettségűek között a szakképzettséget nem igénylő, egyszerű foglalkozásokat végzők aránya kifejezetten magas (30, illetve 40%). Ez alapján nem meglepő a *Nemzetközi vándorlás* című kiegészítő felvétel átmenetileg külföldön tartózkodókra vonatkozó azon eredménye, hogy a „Kép-

zetségi szintjéhez viszonyítva, milyen jellegű munkát végez külföldön?” kérdésre az ideiglenesen külföldön tartózkodó, kiskorú gyermeket nevelő anyák (vagy a róluk kérdőívet kitöltő hozzátartozóik) 85%-a úgy nyilatkozott, hogy képzettségi szintjénél alacsonyabb szintű munkát végzett 2016-ban. Ezzel szemben a külföldön dolgozó apáknak csak 21%-a volt alulfoglalkoztatott.

A kiegészítő felvétel – ami csak az átmenetileg külföldön tartózkodó szülők jellemzőinek vizsgálatát teszi lehetővé – adatai alapján továbbá látszik, hogy az ideiglenesen külföldön lévő gyermekes apák 93%-a a külföldi munkavállalás előtt Magyarországon dolgozott, körükben az álláskereső aránya csupán 6% volt. A külföldre költözés mellett döntő anyák viszont sokkal alacsonyabb arányban (53%-ban) válaszoltak úgy, hogy közvetlen a külföldre költözés előtt valamilyen munkát végeztek itthon, körükben magas (29 és 18%) volt az álláskereső és az egyéb tevékenységet végzők (ami nem azonos a tanulással³⁶) aránya is. Ezek lényegesen magasabb arányok annál, mint ami az ideiglenesen külföldön tartózkodók teljes csoportjára, azon belül is a nőkre jellemző.

A 2016. évi mikrocenzus idején az átmenetileg külföldön lévő szülők 90%-a egyedül vagy bérlőtárral/munkatárral lakott együtt külföldön. A nők körében a bérlőtárral/munkatárral élők aránya alacsonyabb volt, mint a férfiaknál (12,4 vs. 48,0%), viszont közülük többen (14,4%-uk) éltek együtt egyéb személlyel, amely kategóriába minden olyan személy beletartozik, aki nem családtag (házastárs/élettárs/partner/gyermek/szülő) vagy bérlőtárs/munkatárs. Valószínűleg ezt a csoportot nagyrészt azok a külföldön, házi idősgondozóként dolgozó nők alkották, akik az őket alkalmazó külföldi családoknál laktak.

A külföldön élő szülők transznacionális kapcsolatait is érdemes nemenként vizsgálni, mivel – meglepő módon – az adatok azt mutatják, hogy az átmenetileg külföldön tartózkodó, gyermeküket hátrahagyó apákra intenzívebb transznacionális kapcsolattartás jellemző, mint a gyermeküktől távollévő nőkre. Míg az apák 95%-a nyilatkozott úgy, hogy a külföldön töltött időszakban legalább egyszer hazalátogatott, addig az anyák 78%-a nyilatkozta ugyan ezt, tehát közel negyedük egyáltalán nem volt Magyarországon a külföldre költözése óta³⁷. Továbbá elmondható, hogy a férfiak körében nem csupán a hazalátogatók aránya magasabb, hanem a hazalátogatásaik is gyakoribbak voltak. Míg a kiskorú gyermeket nevelő férfiak 30%-a havonta többször, 37%-a havonta egyszer, 24%-a pedig 2–3 havonta hazalátogatott, addig a külföldön

³⁶ Az átmenetileg külföldön tartózkodó 18 éven aluli, Magyarországon élő gyermeket nevelő szülők közül senki sem jelölte azt a választ, hogy közvetlenül a külföldre költözése előtt Magyarországon tanult.

³⁷ Az viszont nem zárható ki, hogy a külföldön lévő szülő és a hátrahagyott családtagok találkozásaira külföldön került sor.

lévő anyákra a havonta többszöri hazalátogatás egyáltalán nem volt jellemző, a csupán 1–2 alkalommal hazalátogatók aránya viszont ötször akkora (22%), mint a férfiaknál.

Bár az alacsony elemszám miatt a hazalátogatást befolyásoló tényezők több-változós statisztikai módszerrel történő vizsgálatára nemek szerinti bontásban és a 18 éven aluli, Magyarországon élő gyermeket nevelő, ideiglenesen külföldön lévő szülőkre fókuszálva nem volt lehetőség, a 2. táblázat alapján látható, hogy a hátrahagyott gyermek léte/nem léte erősen befolyásolta azt. A logisztikus regresszió első, csak a különféle családtípusokat tartalmazó modelljének eredményei azt mutatják, hogy a gyermektelen, külföldön családtaggal élő személyekhez képest 4-szer, illetve 5-ször nagyobb eséllyel látogattak haza a külföldön töltött időszak alatt azok a szülők, akik (18 év alatti és 18–25 éves, vagy csak 18–25 éves) gyermekeiket hátrahagyták. Úgy tűnik, hogy az eltartott gyermek léte/nem léte még akkor is hatással van a hazalátogatásokra, ha a gyerekek külföldön élnek. Továbbá az ideiglenesen külföldön élők hazalátogatási gyakorlatait nem csupán a gyermek léte és holléte befolyásolta, hanem a hátrahagyott egyéb családtagok – mivel az átmenetileg külföldön tartózkodó személyek 48%-a a 2016. évi mikrocenzus idején házas családi állapotú volt, vagy élettársi kapcsolatban élt, ezért elsősorban házastársak/élettársak/partnerek – léte/nem léte is. Ezt támasztja alá a logisztikus regressziós modell azon eredménye is, hogy a gyermektelenek körében is nagyobb a hazalátogatás valószínűsége akkor, ha adott személy nem családtaggal élt külföldön.

A modellt egyéb független változókkal bővítve a különféle családtípusokhoz tartozás hazalátogatásokra gyakorolt hatása továbbra is jelentős maradt, de a nem, életkor, iskolai végzettség, családi állapot, foglalkoztatási forma, célország és a külföldön töltött idő is szignifikáns hatást gyakorolt arra, hogy a külföldön lévő személy hazalátogatott-e a külföldön töltött időszakban. A leíró adatokhoz hasonlóan látható, hogy a nők kisebb valószínűséggel látogattak haza, mint a férfiak, illetve a referenciának tekintett 15–29 éves korcsoporthoz képest az 50 év felettiekre is kevésbé jellemző a hazalátogatás. A 40–49 évesek körében, amely korcsoportba a gyermeküket hátrahagyó szülők többsége tartozott, viszont majdnem kétszer akkora volt a hazalátogatás esélye, mint a legfiatalabbaknál. Továbbá látszik, hogy a 8 általánosnál magasabb iskolai végzettség, valamint a referenciának tekintett alkalmazotti státuszhoz képest a vállalkozóként, vagy vállalkozás tagjaként folytatott tevékenység 1,5–2-szeresére növelte a hazalátogatás valószínűségét.

A hazalátogatásokra a családi állapot is jelentős hatással volt. A nőtlen/hajadon családi állapotúakhoz képest minden más családi állapotú személy szignifikánsan nagyobb valószínűséggel látogattott Magyarországra. Kiemelésre méltó

az elvált és özvegy családi állapotúak csoportja, akik 4-szer és 7-szer nagyobb eséllyel látogattak haza, mint a nőtlenek/hajadonok.

A célország tekintetében elmondható, hogy minél távolabb költözik valaki a származási országtól, annál kevésbé látogat haza. Ausztriához képest minden más célország alacsonyabb esélyhányadossal szerepelt a modellben, a hazalátogatás valószínűsége azoknál az ideiglenesen külföldön élő személyeknél volt a legkisebb, akik a legtávolabb, az Egyesült Államokban, illetve egyéb nem EGT országokban éltek. Továbbá látszik, hogy az átmeneti külföldön tartózkodást kevesebb, mint egy éve fenntartókhoz képest az 1–2, vagy 3–4 éve ideiglenesen külföldön élők hatszoros eséllyel, a több mint négy éve külföldön élők pedig 14-szeres eséllyel látogattak haza.

A transznacionális gyakorlatok másik elemét, a hazautalásokat vizsgálva látszik, hogy az átmenetileg külföldön tartózkodó szülők majdnem teljes csoportja anyagilag támogatta Magyarországon élő hozzátartozóit. Ugyanakkor megfigyelhető, hogy az itthon élő családtagok támogatása a férfiak körében majdnem 20 százalékponttal gyakoribb volt 2016-ban, mint a nőknél (97,7 vs. 78,3%).

A hazautalásokat befolyásoló tényezők vizsgálatához kapcsolódóan is elmondható, hogy az alacsony elemszámok csak a külföldön élő szülőkre, illetve csak az apákra, vagy csak az anyákra fókuszáló modellek kialakítását nem tették lehetővé, de az egyértelműen látszik, hogy a hátrahagyott gyerekek léte nagyon erős hatást gyakorolt arra, hogy a külföldön élők hazautaltak-e. A hazautalást vizsgáló logisztikus regresszió első modellje (2. táblázat) alapján – amelyben független változóként csak a családtípusok szerepelnek –, látszik, hogy a külföldön családtaggal élő, gyermektelen személyekhez képest a 25 éves vagy fiatalabb gyermekeiket hátrahagyók 50-szer nagyobb valószínűséggel, a csak 18–25 éves gyermekeiket hátrahagyók pedig több mint 60-szor nagyobb valószínűséggel utaltak haza. Az itthon élő családtagok anyagi támogatásának valószínűsége a gyermektelen, külföldön családtaggal élőkhez képest abban az esetben is 2–3-szoros, ha volt gyermek, de külföldön élt, vagy ha a külföldön tartózkodó személynek nem volt gyermeke, és nem családtaggal élt külföldön.

A hazautalást vizsgáló modellt egyéb változókra kontrollálva a magyarázóerő 53%-ra nőtt. Az összes magyarázó változót tartalmazó modellben a különféle családtípusok hatása – bár csökkent – továbbra is a legjelentősebb maradt, ugyanakkor megfigyelhető, hogy az alapvető demográfiai változók is szignifikáns hatást gyakoroltak a hazautalásokra. A nőkre és a fiatalabbakra kevésbé volt jellemző, hogy támogatták Magyarországon élő hozzátartozóikat, családi állapot alapján pedig látszik, hogy míg a nőtlenek/hajadonok csoportjához képest a házas és elvált családi állapotúak, illetve élettársi kapcsolatban élők közé

tartozás növelte a hazautalás valószínűségét, addig az özvegy családi állapot nyolcadára csökkentette azt. Emellett érdekes az az eredmény is, hogy bár az alapfokúnál magasabb iskolai végzettség a hazalátogatások valószínűségét növelte, a hazautalásokra éppen ellentétes hatást gyakorolt.

A hazalátogatásokra vonatkozó eredményekhez hasonlóan a hazautalások tekintetében is elmondható, hogy azokra volt leginkább jellemző a Magyarországon élő családtagok anyagi támogatása, akik vállalkozóként, vagy társas vállalkozás tagjaként dolgoztak külföldön, ugyanakkor a képzettségi szint és a végzett munka jellege tekintetében csak enyhe hatás figyelhető meg.

2. táblázat. A hazalátogatás és hazautalás esélyét befolyásoló tényezők az átmenetileg külföldön tartózkodók esetében (logisztikus regressziós modellek esélyhányadosai), 2016

Magyarázó változók	Hazalátogatott?		Hazautalt?	
	I. Modell Exp(B)	II. Modell Exp(B)	I. Modell Exp(B)	II. Modell Exp(B)
Családtípus (ref. nincs gyermek, de családtaggal él külföldön)				
van 18 éven aluli és 18–25 éves gyermek is, aki Magyarországon él	4,23***	3,24***	50,53***	24,81***
csak 18–25 éves, Magyarországon élő gyermek van	5,38***	3,49***	63,18***	31,65***
van 18 éven aluli vagy 18–25 éves gyermek, aki külföldön él	2,97***	1,33*	2,53***	7,14***
nincs gyermek, és nem családtaggal él külföldön	1,19***	2,45***	1,79***	4,26***
Nem (ref. férfi)				
nő		0,89**		0,42***
Korcsoport (ref. 15-29)				
30–39		0,98		1,33***
40–49		1,64***		3,76***
50–64		0,81**		5,68***
65+		0,18***		0,78
Iskolai végzettség (ref. max. 8 osztály)				
szakmunkás		1,56***		0,96
érettségi		1,52***		0,71***
felsőfokú		1,46***		0,21***

Zignifikanciaszintek: ***: $p < 0,001$; **: $p < 0,01$; *: $p < 0,05$.

Forrás: 2016. évi mikrocenzus adatai, saját számítás.

2. táblázat. A hazlátogatás és hazautalás esélyét befolyásoló tényezők az átmenetileg külföldön tartózkodók esetében (logisztikus regressziós modellek esélyhányadosai), 2016 (folytatás)

Magyarázó változók	Hazlátogatott?		Hazautalt?	
	I. Modell Exp(B)	II. Modell Exp(B)	I. Modell Exp(B)	II. Modell Exp(B)
Családi állapot (ref. nőtlen/hajadon és nincs élettársa)				
házas		2,27***		4,14***
özvegy és nincs élettársa		6,68***		0,13***
elvált és nincs élettársa		3,88***		2,13***
élettárs		1,19**		2,62***
Foglalkoztatási forma (ref. alkalmazott)				
vállalkozó/vállalkozás tagja		1,90***		3,82***
egyéb (napszámos/közfoglalkoztatott/segítő családtag stb.)		0,31***		1,14
Képzetségi szintjéhez viszonyítva milyen munkát végzett külföldön (ref. képzetségi szintjének megfelelőt)				
Képzetségi szintjénél alacsonyabb szintűt		1,03		1,08*
Célország (ref. Ausztria)				
Németország		0,62***		1,09*
Egyesült Királyság		0,26***		0,62***
Egyéb EGT ország		0,25***		0,93*
USA		0,07***		0,75***
Egyéb nem EGT ország		0,13***		0,19***
Mióta él külföldön (ref. kevesebb, mint egy éve)				
12–24 hónapja		5,98***		1,88***
25–48 hónapja		5,55***		1,15***
több, mint 4 éve		14,31***		1,69***
n	1 176	964	1 136	937
-2 Log likelihood	42786,3	24622,4	50772,4	29842,0
Cox & Snell R Square	0,027	0,178	0,184	0,391
Nagelkerke R Square	0,043	0,304	0,246	0,528

Szignifikanciaszintek: ***: $p < 0,001$; **: $p < 0,01$; *: $p < 0,05$.

Forrás: 2016. évi mikrocenzus adatai, saját számítás.

A külföldön töltött idő is befolyásolta a magyarországi családtagok anyagi támogatását: az egy évnél rövidebb ideje külföldön tartózkodókhoz képest a hosszabb ideje külföldön lévők nagyobb valószínűséggel utáltak haza. Végül a célszám tekintetében látható, hogy a legnagyobb arányban a Németországban élők támogatták Magyarországon élő családtagjaikat, a hazautalás valószínűsége más országokban tartózkodók esetében alacsonyabb, főként az egyéb nem EGT országokban élők körében, amely csoport esélyhányadosa ötöde volt a referenciának tekintett Ausztriában élőkénél.

ÖSSZEGZÉS ÉS KÖVETKEZTETÉSEK

Jelen tanulmányban a családtól való elszakadással járó külföldi munkavállalás elterjedtségét, a magyarországi transznacionális családok típusait és területi sajátosságait, valamint a külföldi munka miatt kiskorú gyermekeiktől hosszabb-rövidebb ideig távollévő (átmenetileg/tartósan külföldön élő vagy távolsági ingázó) szülők szociodemográfiai jellemzőit és transznacionális gyakorlatait vizsgáltam a 2011. évi népszámlálás és a 2016. évi mikrocenzus adatai alapján.

Egyrészt arra a kérdésre kerestem a választ, hogy a családtól való elszakadással járó külföldi munkavállalás milyen mértékben érinti hazánkat. E kérdésre válaszolva elmondható, hogy a feldolgozott adatsorok eredményei szerint 2011-ben közel 16 ezer, 2016-ban pedig kicsivel több mint 24 ezer olyan 18 éven aluli gyermeket nevelő család élt Magyarországon, ahonnan egyik vagy mindkét szülő átmenetileg vagy tartósan külföldön tartózkodott, illetve nem a lakóhelyéhez közeli országba ingázott (tehát vélhetően nem napi szinten járt haza). A transznacionális családok aránya 2011-ben 1,5%-ot, 2016-ban 2,4%-ot tett ki a 18 éven aluli, Magyarországon élő gyermeket nevelő egy- vagy kétszülős családok között. Látszik tehát, hogy a transznacionális családok száma és aránya a két adatfelvétel között eltelt 5 év során másfélszeresére nőtt, ugyanakkor a módszertani korlátokat (a mintás adatfelvétel „alulmérté” az életvitelszerűen külföldön lévő szülőket) figyelembe véve feltételezhető, hogy a transznacionális élet a becsült számhoz képest több családot érintett 2016-ban.

Másrészt azt vizsgáltam, hogy melyek a transznacionális családok főbb típusai és területi jellemzői. A transznacionális családok mobilitástípus szerinti megoszlása alapján elmondható, hogy míg 2011-ben a transznacionális családok többségét olyan családok alkották, ahonnan átmenetileg volt távol az egyik vagy mindkét szülő, addig 2016-ban az ilyen családokhoz tartozó külföldön dolgozó szülők jelentős része távolsági ingázás miatt hiányzott otthonról. A két adatfelvétel

között a szülők távolsági ingázásában érintett családok száma hétszeresére nőtt, 2016-ban 12 ezer felett volt. Ez a figyelemre méltó mennyiségi növekedés részben módszertani okokkal (a célországok körének „kiszélesedésével”) magyarázható, de sokkal inkább a távolsági ingázás térnyerését (egyre többen otthonuktól távolabbra eső célterületekre ingáznak) támasztja alá.³⁸

Az eredmények alapján látszik, hogy a Magyarországon élő transznacionális családok többségét 2016-ban olyan kétszülős családok alkották, ahonnan az apa volt távol, viszont azoknak a 18 éven aluli gyermeket nevelő családoknak a száma is megközelítette a háromezretet, ahonnan mindkét szülő vagy az egyedülálló szülő hiányzott. Összességében 2011-ben 25 ezer, 2016-ban pedig 37 ezer gyermeket érintett a szülők külföldi munka miatti távolléte. Az eredmények szerint a transznacionális családok aránya Tolna, Veszprém, Borsod-Abaúj-Zemplén és Baranya vármegyében volt a legmagasabb mindkét vizsgált adatfelvétel idején.

Végül arra a kérdésre kerestem a választ, hogy melyek a transznacionális családokhoz tartozó, külföldön dolgozó szülők³⁹ jellemzői, és mennyire jellemző rájuk két transznacionális kapcsolattartási mód, a hazautalás és a hazalátogatás. E kérdéshez kapcsolódóan elmondható, hogy a külföldön dolgozó szülők háromnegyede a 35–49 éves korcsoportba tartozott 2016-ban. 2011-ben hasonló kormegoszlást mutattak az adatok, és összességében az látható, hogy a két adatfelvétel közötti időszakban csak az átmenetileg külföldön élő szülők iskolai végzettségében történt lényegi változás: a felsőfokú végzettségűek aránya több mint duplájára (4%-ról 10%-ra) nőtt. A diplomások aránya a külföldön dolgozó anyák körében volt jelentősebb, többségében azonban a szakmunkás végzettséggel vagy érettségivel rendelkező szülők döntöttek a családtól való elszakadással járó külföldi munka mellett. Közel háromnegyedük házas családi állapotú, viszont a külföldön dolgozó anyák körében lényegesen magasabb volt az elváltak aránya, mint a külföldi munka mellett döntő, 18 éven aluli gyermeket nevelő férfiaknál. Ez az eredmény meglátásom szerint Turner és Niemeier (1997) háztartási felelősség hipotézisével (Household Responsibility Hypothesis – HRH) magyarázható: a kétszülős, kétkeresetes családokban a kenyérkereső szerepet inkább az apák töltik be, a nők számára a háztartási és gyermeknevelési feladatok kevésbé teszik lehetővé a külföldi munkavállalást, arra általában csak sürgőszerű helyzetekben kerül sor. A gyermeküket egyedül nevelő (például elvált vagy özvegy családi állapotú) nők viszont gyakran kénytelenek élet- és munka-

---

³⁸ Figyelembe véve azt, hogy a napi ingázásban érintett, 18 éven aluli gyermeke(ke)t nevelő családok számában megfigyelhető növekedés még a másfélszeres értéket sem érte el.

³⁹ A rendelkezésre álló adatok csak az átmenetileg külföldön lévő, valamint távolsági ingázást választó szülők jellemzőinek feltárását tették lehetővé.

körülményeiken változtatni, és gyermekeik jobb életkörülményének biztosítása érdekében olyan áldozatot hozni, mint a – némely esetekben költözéssel is járó – külföldi munkavégzés.

Az elemzés eredményei azt mutatják, hogy a gyerekek hátrahagyása szinte minden esetben munkavállalás céljából történt, és a transznacionális családokhoz tartozó szülők többsége alkalmazotti státuszban dolgozott. Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy az átmenetileg külföldön, Ausztrián kívüli országokban élő nők harmadának gazdasági aktivitása inaktív vagy eltartott volt a 2016-os mikrocenzus idején. Csak találgatni lehet, hogy ezek a magas arányok mivel magyarázhatók, de feltételezhető, hogy eltartott státuszban azok az anyák éltek külföldön, akik a korábban már kivándorló férjük/élettársuk után mentek szerencsét próbálni, megalapozva ezzel az egész család külföldre költözését. Tehát ebben az esetben egy átmeneti állapotról lehet szó: a házastársukat követő feleségek családjuk újraegyesítése miatt indultak útnak, megélhetésüket ideiglenesen a külföldön már stabil munkával és jövedelemmel rendelkező társukra bízva. Az inaktív keresők esetében pedig elképzelhető, hogy elsősorban illegálisan dolgozó személyekről van szó, egész pontosan arról, hogy az átmenetileg külföldön lévő, külföldön feketén dolgozó⁴⁰ személyekről kérdőívet kitöltő hozzátartozók a kérdőív kitöltése során úgy nyilatkoztak, hogy a külföldön élő hozzátartozójuk nem munkaviszonyból származó jövedelemből él, ami alapján a kérdezőbiztosok a gazdasági státuszt inaktív keresőként jelölték meg. Természetesen ez csupán kétféle lehetséges feltételezés, az inaktív anyák között a gyermekgondozási vagy egyéb szociális ellátásban részesülők is megjelenhetnek, és az előzőek mellett a mintás adatfelvétel torzító hatásai sem zárhatók ki.

Az eredmények alapján elmondható, hogy a külföldön dolgozó anyák körében kifejezetten magas (27%, az átmenetileg Ausztriában tartózkodó anyák csoportjában még figyelemre méltóbb, 44%) volt a szakképzettséget nem igénylő, egyszerű foglalkozásokat végzők aránya, főként az érettségivel és szakmunkás végzettséggel rendelkezők között. Míg a 2016. évi mikrocenzus kiegészítő felvételének alulfoglalkoztatottságot mérő kérdésére a külföldön dolgozó anyák

⁴⁰ A szakirodalomban jól ismert tény, hogy manapság Magyarországról egyre több nő vállal idősgondozói munkát külföldön. Váradai (2018b) tanulmányában arról is olvashatunk, hogy a házi gondozót kereső külföldi családok, valamint a potenciális idősgondozók között közvetítő „sofőrök” túlnyomó többsége informális hálózatokat működtet, és az ezekre a hálózatokra támaszkodó nők jellemzően feketén dolgoznak külföldön. Gábrriel (2020) eredményei alapján viszont úgy látszik, hogy Ausztriában többnyire bejelentéssel dolgoznak az idősgondozói feladatokat ellátó magyarországi nők, de illegális foglalkoztatásuk egyéb országokban jelentős, például Németországban. Talán ezek az interjú kutatásokból származó eredmények magyarázzák a 2016. évi mikrocenzus azon adatait, amik azt mutatják, hogy az inaktív keresők aránya az Ausztriában élő anyák körében alacsony, az egyéb országokban tartózkodó anyák körében pedig kiemelkedő volt.

85%-a nyilatkozott úgy, hogy képzettségi szintjénél alacsonyabb szintű munkát végzett 2016-ban, addig a külföldön dolgozó apáknak csupán 21%-a nyilatkozta ugyanezt. Továbbá az eredmények alapján feltételezhető, hogy az itthon élő 18 éven aluli gyereket nevelő anyák közül sokan azért döntöttek a külföldi munka mellett, mert Magyarországon nem tudtak elhelyezkedni, ugyanis közel 30%-uk nyilatkozott úgy, hogy közvetlenül a külföldre költözés előtt álláskereső volt. Noha a magyar gazdaságban a munkaerőhiány egyre nagyobb problémát okoz, egy 2018–2019-es külföldön élő és dolgozó személyek ($n=1\ 387$) körében végzett reprezentatívnak tekinthető adatfelvétel eredményei alapján Hárs (2020) is arra a megállapításra jutott, hogy a magasabb jövedelem reménye mellett az elkecseregettség, az otthoni munkalehetőségek hiánya, illetve a kilátástalanság az egyik legfőbb oka a külföldi munkavállalásnak. A válaszadók 40%-a ezt az okot jelölte meg.

A külföldön dolgozó szülők transznacionális kapcsolatait vizsgáló eredmények szerint a külföldön élő szülők hazalátogatási és hazautalási gyakorlatait a hátrahagyott gyerekek léte/nem léte erősen befolyásolja. A transznacionális kapcsolatok e két elemét vizsgáló logisztikus regressziós modellek azt mutatják, hogy a gyermektelen, külföldön családtaggal élő személyekhez képest 4-szer nagyobb eséllyel látogattak haza, illetve 50-szer nagyobb valószínűséggel adtak haza pénzt a külföldön töltött időszak alatt azok a szülők, akik 18 év alatti gyermekeiket hátrahagyták. Az eltartott gyermek léte/nem léte még akkor is hatással volt a szülők hazalátogatására, ha a gyerekek külföldön éltek, ami vélhetően azzal magyarázható, hogy – mivel a külföldön élő gyerekek többsége nem szülővel élt – a szétszóródott családtagok találkozásaira elsősorban Magyarországon került sor.

A leíró eredmények szerint a gyermeküket hátrahagyó apákra intenzívebb transznacionális kapcsolattartás jellemző, mint a gyermeküktől távollévő anyákra. Ez az eredmény ellentmond annak a hipotézisnek, hogy a külföldön lévő anyák nagyobb mértékben szenvedik el a transznacionális szülőség terheit (Lockwood, Smith and Karpenko-Seccombe, 2019; Mazzucato, 2015; Vladicescu and Vremis, 2012), így gyakrabban jelentkezik náluk a büntudat és a visszatekintő önvád (Trapenciere, 2017; Váradi, 2018c), ami erősebb transznacionális aktivitást idéz elő. Feltételezhető, hogy az anyák apákhoz képest kevésbé intenzív transznacionális aktivitása mögött egyrészt a férfiak és nők fizetése közötti különbség állhat, tehát például az, hogy azt a pénzt, amit az anyák külföldön megkeresnek, nem utazásra akarják költeni. Másrészt a külföldön lévő anyák alacsonyabb hazalátogatási gyakorisága összefügghet azzal a rugalmassággal is, amit a betöltött pozíciójuk megenged. Az idősgondozásban résztvevő nők esetében például ritkábbak és rendszertelenebbek azon időszakok, amikor elég

idejük van ahhoz, hogy „megérje” hazaindulni. Fontos azonban megjegyezni, hogy a külföldön munkát vállaló anyák alacsonyabb hazalátogatási és hazautalási gyakorisága nem feltétlenül jelent egyet a transznacionális kapcsolattartás hiányával, hiszen:

- 1) a családtagok találkozásaira külföldön is sor kerülhet;
- 2) az itthon élő családtagok anyagi támogatása nemcsak közvetlenül, a külföldön megkeresett pénz hazaadása által valósulhat meg; illetve
- 3) a transznacionális kapcsolattartás legfőbb formájának nem a hazautalás vagy a hazalátogatás tekinthető, hanem sokkal inkább a külföldön lévő szülő és a hátrahagyott családtagok közötti kommunikáció milyensége, gyakorisága és módja.⁴¹

A „Van-e Magyarországon élő gyermek?” és „Kivel él külföldön?” kérdések alapján kialakított családtípusokat tartalmazó logisztikus regressziós modelleket egyéb független változókkal bővítve is jól látható a külföldön dolgozók nemének hazalátogatásokra és hazautalásokra gyakorolt hatása, továbbá egyéb demográfiai változók szerepe is. A hazalátogatás valószínűségét a 8 általánosnál magasabb iskolai végzettség, valamint a referenciának tekintett alkalmazotti státuszhoz képest a vállalkozóként, vagy vállalkozás tagjaként folytatott tevékenység egyaránt növelte, amely eredmény alátámasztja Cho és Allen (2019) azon álláspontját, hogy a transznacionális életmód családok életére gyakorolt hatásait – egyéb jellemzők mellett – a transznacionális migrációban érintett személy humán tőkéje alapján szükséges vizsgálni. A transznacionális migrációban érintett személy tudása, kompetenciái és egyéb gazdaságilag releváns tulajdonságai ugyanis olyan többlet-erőforrásokat (például pénz, rugalmasság, szakmai/üzleti kapcsolatok a származási országgal stb.) eredményeznek, amelyek a transznacionális tevékenységeket is befolyásolhatják.

A hazalátogatás valószínűségét az előzőek mellett a 40–49 éves korcsoportba tartozás, valamint az elvált vagy özvegy családi állapot is növelte. Ez utóbbi eredmény kapcsán feltételezhetnénk, hogy az egyszülős családok számának folyamatos emelkedése, a háztartások életszínvonalának romlása és a migráció feminizációja, valamint e folyamatok egymásra való hatása miatt jobbra gyermeküket egyedül nevelő nőkről van szó⁴², akiket kilátástalan helyzetük és a nyu-

⁴¹ Ezt a transznacionális családok felnőtt tagjai körében készített interjú kutatásom eredményei is alátámasztják. Az interjú kutatás eredményeinek publikálása folyamatban van.

⁴² A KSH (2016b) adatai szerint, míg 1980-ban 341 ezer, addig 2016-ban 503 ezer egyszülős család élt Magyarországon, és az esetek legnagyobb hányadában (85,6%-ban) az anya élt együtt gyermekeivel. A három- vagy többgyermekes háztartások mellett az egyszülős háztartások voltak a legrosszabb jövedelmi helyzetben 2016-ban, és ők voltak a legnagyobb mértékben kitéve a szegénység vagy kirekesztődés, valamint a súlyos anyagi depriváció kockázatának (KSH, 2018b).

gat-európai országokban megnövekvő gondozói igény arra ösztönzött, hogy gyermekeiket hátrahagyva külföldön vállaljanak munkát. Az adatok azonban azt mutatják, hogy az elvált vagy özvegy családi állapotú átmenetileg külföldön lévő személyek körében a nemek aránya kiegyenlített, körükben csupán 6% volt a 18 éven aluli gyermeküket hátrahagyók aránya.⁴³ Ebből arra lehet következtetni, hogy az elvált és özvegy családi állapotúak intenzívebb hazalátogatási gyakorlatai elsősorban nem a hátrahagyott gyerekek létével magyarázható, hanem például azzal, hogy – feltehetően az ismerős környezet, az itthon maradó (különélő gyerekek és) egyéb családtagok, barátok miatt – jobban ragaszkodnak hazájukhoz, a nőtlen/hajadon állapotúak viszont külföldi kapcsolati háló kiépítésével, új párkapcsolat kialakításával⁴⁴, valamint a fogadó ország nyelvének és normáinak elsajátításával sikeresen integrálódnak és ezáltal kevésbé kötődnek Magyarországhoz.

Végül a célországot figyelembe véve az is látszik, hogy minél távolabb költözik valaki a származási országtól, annál kevésbé látogat haza. Ez az eredmény nem meglepő, illeszkedik korábbi kutatásunk (Gábrriel és Horváth, 2020), valamint Blaskó és Gödri (2014) megállapításaihoz, és alátámasztja Cho és Allen (2019) azon meglátását, hogy a transznacionális életmód hatásainak vizsgálata során a transznacionális migrációban érintett családtag elhelyezkedését, azaz a származási és célország közötti földrajzi távolságot is szükséges figyelembe venni, hiszen az a hazalátogatást bizonyos interperszonális és strukturális korlátok (például időhiány vagy pénzügyi korlátok) miatt gátolhatja. A szerző az elhelyezkedés (célország) kapcsán az országok közötti kulturális távolságot is nevesíti, ahol azzal érvel, hogy egy idegen országban, egy teljesen új kulturális vagy társadalmi környezetben jelentkező kulturális sokk egy bizonyos idő eltelté után egyfajta elfogadással („életviteli megállapodással”) alakul át, ami a származási országhoz fűződő kötelékek fokozatos lazulását eredményezi. A hazaláto-

⁴³ Fontos azonban megjegyezni, hogy a gyermeküket hátrahagyó szülők között nem jelennek meg azok az elvált szülők, akiknek ugyan van Magyarországon élő kiskorú gyermekük, de elváltak, és gyermeküket volt házastársuknál helyezték el (így nem tartoznak az előző fejezetben azonosított transznacionális családok tagjai közé), noha a hazalátogatások vélhetően körükben is gyakoribbak.

Igaz ugyan, hogy a válások egyre nagyobb hányada zajlik le úgy, hogy abban nem érintett a házasságból született kiskorú gyermek, tehát az elváltak között a gyermektelenek vagy már nagykorú gyermekeket nevelők aránya is jelentős, ugyanakkor Makay és Szabó (2018), valamint Makay és Murinkó (2021) eredményei azt mutatják, hogy a gyerekek érintettsége még mindig magas. 2016-ban a válások 55, 2019-ben pedig 52%-ánál volt érintett legalább egy kiskorú gyermek. A szülei válását megelőző gyerekek száma 2016-ban megközelítette a 17 ezer főt, 2019-ben pedig 14 ezer fő volt. Ebből adódóan feltételezhető, hogy az elvált családi állapotú átmenetileg külföldön tartózkodó személyek között is magas azon gyermekes szülők aránya, akik gyermeküktől távol élnek ugyan, de nem okvetlenül a külföldi munkavállalás miatt, hanem azért, mert gyermeküket a házassági bontóperek során a másik szülőnél helyezték el.

⁴⁴ Erről nem rendelkezünk adatokkal, mivel a 2016. évi mikrocenzus alapján a nőtlen/hajadon családi állapotúak csoportján belül a ténylegesen egyedülálló, illetve a párkapcsolatban élők elkülönítése nem lehetséges.

gatást befolyásoló tényezőket vizsgáló logisztikus regressziós modell alapján ugyanakkor éppen ennek ellenkezője látszik: az átmeneti külföldön tartózkodást kevesebb, mint egy éve fenntartókhöz képest a hosszabb ideje külföldön élők lényegesen nagyobb eséllyel látogattak haza. Ezen eredmények alapján úgy tűnik, hogy míg az „újonnan költözők” (akár a migrációval kapcsolatos kezdeti, költözéssel járó költségei, akár a közeljövőben történő hazaköltözés miatt) kevésbé „szaladgálnak” haza, addig a régebb óta külföldön élők egyfajta hazajárási rutint alakítanak ki, amit az évek során fenntartanak.⁴⁵

A hazalátogatásokra vonatkozó eredményekhez hasonlóan a hazautalások tekintetében is elmondható, hogy – értelemszerűen (hiszen a kezdeti időszakban több a migrációval kapcsolatos kiadás nincs vagy kevesebb a félretett összeg) – a hosszabb ideje külföldön lévőkhöz nagyobb valószínűséggel utaltak haza, és a Magyarországon élő családtagok anyagi támogatását – vélhetően az előnyösebb anyagi helyzetből kifolyólag – a vállalkozóként, vagy társas vállalkozás tagjaként végzett tevékenység is növelte. Ugyanakkor a hazautalás a fiatalabakra kevésbé volt jellemző, érdekes továbbá, hogy bár az alapfokúnál magasabb iskolai végzettség a hazalátogatások valószínűségét növelte, a hazautalásokra éppen ellentétes hatást gyakorolt, amely eredményt akár a szülők közösen vezetett bankszámlája is magyarázhatja. Kajdi és munkatársai (2019) hasonló eredményre jutottak, megállapították, hogy jellemzően az alacsonyabb jövedelmű háztartások fogadnak külföldről utalást, amit elsősorban a mindennapi kiadásaihoz használnak fel.⁴⁶

Az előzők mellett az átmenetileg külföldön tartózkodó személyek hazautalását vizsgáló logisztikus regressziós modell eredményei – korábbi, vizszozatérők transznacionális gyakorlatait elemző kutatásunk (Gábrriel és Horváth, 2020), illetve Kajdi (2018) eredményeihez illeszkedve –, azt mutatják, hogy a referenciának tekintett Ausztriában élőkhez képest legnagyobb eséllyel a

⁴⁵ A hazalátogatások motivációjáról és céljáról azonban nem rendelkezünk adatokkal, ezért ezek feltárása további vizsgálatokat igényel.

⁴⁶ Bár az érintett háztartások jövedelmi helyzetéről nem rendelkezünk adatokkal (jövedelmi helyzetre vonatkozó kérdések csak a *Szubjektív jóllét* című kiegészítő felvétel kérdőívében szerepeltek), feltételezhető, hogy a külföldön dolgozó háztartásfő iskolai végzettsége és a magyarországi háztartás jövedelmi helyzete között összefüggés mutatható ki. Igaz ugyan, hogy a család (háztartás) anyagi helyzetére a külföldről kapott támogatás is hatást gyakorol, de főleg annak összege és nem az, hogy milyen rendszeresen küldik.

Továbbá a háztartás jövedelmi helyzetét a hátrahagyott családtagok iskolai végzettsége is befolyásolja. Mivel a homogámiára való hajlandóság, vagyis az azonos iskolázottságúak házassága a legfeljebb általános iskolát végzettek között a legvalószínűbb (Bukodi, 2002), és a 2011. évi népszámlálás, illetve a 2016. évi mikrocenzus adatai azt mutatják, hogy a saját iskolai kategórián belüli házasság az évezred eleje óta még inkább jelentős (Tóth és Szelényi, 2018), így arra következtethetünk, hogy a legfeljebb alapfokú iskolai végzettséggel rendelkező átmenetileg külföldön tartózkodó személyek Magyarországon élő házastársai/élettársai/partnerei is hasonló iskolai végzettségűek, így munkaerőpiaci helyzetük jobbra kedvezőtlen, keresetük alacsony.

Németországban tartózkodók utaltak haza, míg más országban élés csökkentette a hazautalások valószínűségét. Végül a hazautalási gyakorlatokat a családi állapot is befolyásolta: a nőtlenek/hajadonok csoportjához képest legkisebb valószínűséggel az özvegy családi állapotúak utaltak haza. Mivel az özvegyekre volt leginkább jellemző a hazlátogatás, viszont körükben a 18 éven aluli gyermeket hátrahagyó szülők aránya – mint arról már pár bekezdéssel korábban volt szó – meglehetősen alacsony (csupán 6,5%), így feltételezhetjük, hogy többségében olyan idősebb korosztályba tartozó gyermektelen személyekről, vagy már saját ellátásukról önállóan gondoskodó nagykorú személyek szüleiről van szó, akik kevésbé integrálódtak a fogadó országba, ezért gyakrabban hazajártak, viszont nem tartozott hozzájuk olyan személy, akit anyagilag támogatniuk kellett.

Pillanatnyilag nem állnak rendelkezésre olyan adatok, amelyek alapján becsülni tudnánk, hogy 2016 óta a transznacionális családok száma és aránya miként változott, jelenleg megközelítőleg hány család (szülő és gyermek) él külföldi munka miatt elválasztva egymástól, és melyek a külföldön dolgozó szülők jellemzői. Ennek vizsgálatát a nemrég lezajlott 2022. évi népszámlálás adatai teszi majd lehetővé. A magyarok külföldi munkavállalásának trendjeit figyelembe véve ugyanakkor feltételezhető, hogy a magyarországi transznacionális családok száma 2016 óta tovább nőtt. Meglátásom szerint, ahogy a külföldi munkavállalási lehetőségek egyre többeket megszólítanak és a transznacionális életforma egyre inkább elfogadott és működőképes stratégiává válik, úgy egyre több család dönt a „kettészakadással” járó, de anyagi biztonságot nyújtó transznacionális családi élet kialakítása és fenntartása mellett. További vizsgálatot igényel az is, hogy milyen okok (társadalmi–gazdasági és mikroszinten zajló folyamatok) állnak a kiskorú gyermek(ek)et nevelő szülők munkavállalási célú mobilitási döntései hátterében, a transznacionális életmódnak milyen hatásai vannak a családon belüli hatalmi és szerepviszonyokra, a családtagok közötti kapcsolatokra és a családtagok életére, illetve a transznacionális családok tagjainak milyen tervei vannak a jövőre nézve. Ezekre a kérdésekre a transznacionális családok felnőtt tagjai körében készült interjúk kutatásom eredményei alapján a közeljövőben választ fogok adni.

IRODALOM

2010. évi XLIV. törvény a magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvény módosításáról. Elérhető: <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1000044.TV> Letöltés dátuma: 2023.03.10.
- Alaazi, D. A. et al. (2018). Transnationalism, parenting, and child disciplinary practices of African immigrants in Alberta, Canada. *Child Abuse & Neglect*, 86, 147–157.
- Antia, K. et al. (2020). Effects of International Labour Migration on the Mental Health and Well-Being of Left-Behind Children: A Systematic Literature Review. *International Journal Environmental Research and Public Health*, 17(12), 4335–4352.
- Balaz, V. and Moravčíková, K. (2017). Geographical Patterns in the Intra-European Migration before and after Eastern Enlargement: The Connectivity Approach. *Ekonomický Časopis*, 65(1), 3–30.
- Basch L., Glick Schiller N. and Blanc-Szanton C. (1994). *Nations Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicaments and Deterritorialized Nation-States*. Amsterdam: Gordon and Breach Science.
- Baumgartner, K. and Forster, J. (2017, May). *Measuring cross-border working in Austria with the EU-LFS*. Workshop on Labour Force Survey Methodology, Copenhagen.
- Bell, J. and Bivand Erdal, M. (2015). Limited but enduring transnational ties? Transnational family life among Polish migrants in Norway. *Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny*, 3(157), 77–98.
- Bélorgey, N. et al. (2012). *Social Impact of Emigration and Rural-Urban Migration in Central and Eastern Europe* (VT/2010/001). Köln: Gesellschaft für Versicherungswissenschaft und -gestaltung e.V.
- Blaskó Zs. (2016). Transznacionális családok, hátrahagyott gyerekek Dél- és Kelet-Európában. *Társadalomtudományi Szemle*, 18(1), 71–88.
- Blaskó Zs. és Gödri I. (2014). Kivándorlás Magyarországról: szelekció és célország-választás az „új migránsok” körében. *Demográfia*, 57(4), 271–307.
- Blaskó Zs. és Szabó L. (2016). Gyermeket hátrahagyó migráció Magyarországon. In Blaskó Zs. és Fazekas K., (szerk.), *Munkaerőpiaci tükör 2015* (86–88. o.). Budapest: MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet.
- Broka, A. (2009). *Impacts of Labor Migration on Children Left-behind in Latvia: The Role of the State*. Oslo: Faculty of Social Sciences Oslo University College.
- Bryceson, D. F. and Vuorela, U. (2002). Transnational families in the twenty first century. In Bryceson, D., (ed.), *The Transnational Family: New European Frontiers and Global Networks* (3–30. p.). Oxford: Berg Publishers.
- Bukodi E. (2002). Ki kivel (nem) házasodik? A partnerszelekciós minták változása az egyéni életútban és a történeti időben. *Szociológiai Szemle*, 2, 28–58.
- Chiu, M. Y.L., Ghoh, C., Chung, G. and Choi, K. (2019). Multistressed families in Singapore: A focus on transnational families. *Children and Youth Services Review*, 101, 372–382.
- Cho, E. and Allen, T. D. (2019). The transnational family: A typology and implications for workfamily balance. *Human Resource Management Review*, 29, 76–86.
- COFACE (2012). *Transnational Families and the Impact of Economic Migration on Families*. Elérhető: https://www.srhr-ask-us.org/wp-content/uploads/2017/07/Economic-Migration_Coface.pdf Letöltés dátuma: 2023.03.10.
- de Haas, H. (2010). Migration and development: a theoretical perspective. *International Migration Review*, 44(1), 227–264.

- Gábrriel D. (2020). „Elkezed, majd nem tudod abbahagyni”. *Baranya megyéből induló idősgondozók vándorlásának és élettörténetének összefüggései* (Doktori értekezés, Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Demográfia és Szociológia Doktori Iskola).
- Gábrriel D. és Horváth V. (2020). Visszatérő migránsok transznacionális gyakorlatai a hazatérést megelőzően. *Demográfia*, 63(1), 35–71.
- Glick Schiller, N., Basch, L. and Blanc-Szanton, C. (1992a). Transnationalism: A New Analytic Framework for Understanding Migration. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 645(1), 1–24.
- Glick Schiller, N., Basch, L. and Blanc-Szanton, C. (1992b). *Towards a Definition of Transnationalism. Introductory Remarks and Research Questions*. Elérhető: https://www.researchgate.net/profile/Nina_Glick_Schiller/publication/281748933_Transnationalism_A_New_Analytic_Framework_for_Understanding_Migration/links/56e0693908aec4b3333d0b8e.pdf Letöltés dátuma: 2023.03.10.
- Gödri I. (2015). Nemzetközi vándorlás. In Monostori J., Óri P. és Spéder Zs., (szerk.), *Demográfiai portré 2015* (187–212. o.). Budapest: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet.
- Gödri I. (2018). Nemzetközi vándorlás. In Monostori J., Óri P. és Spéder Zs., (szerk.), *Demográfiai portré 2018* (237–270. o.). Budapest: KSH Népeségtudományi Kutató Intézet.
- Gödri I. és Horváth V. (2021). Nemzetközi vándorlás. In Monostori J., Óri P. és Spéder Zs., (szerk.), *Demográfiai portré 2021* (227–250. o.). Budapest: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet.
- Hárs Á. (2020). Elvándorlás, visszavándorlás, bevándorlás. Jelenségek és munkaerő-piaci hatások. In Kolosi T., Szelényi I. és Tóth I. Gy., (szerk.), *Társadalmi Riport 2020* (115–145. o.). Budapest: TÁRKI Társadalomkutatási Intézet Zrt.
- Illés S. (1997). A vándorlás (migráció). In Kollega Tarsoly I., Bekény I. és Dányi D., (szerk.), *Magyarország a XX. században II. Természeti környezet, népesség és társadalom, egyházak és felekezetek, gazdaság* (216–225. o.). Szekszárd: Babits Kiadó.
- Kajdi L. (2018). Hazautalások Magyarországra – egy új adatfelvétel első eredményei. *Hitelintézet Szemle*, 17(3), 85–108.
- Kajdi L., Ligeti A. S., Nagy-Jamalia N. és Schwartz A. É. (2019). A külföldi hazautalásokat fogadó magyar háztartások jellemzői. *Statisztikai Szemle*, 97(8), 855–874.
- Karácsonyi D. és Kincses Á. (2020). Átrendeződés? Kárpátaljaiak Magyarországon, magyarok Kárpátalján, a 2017-ig terjedő adatok tükrében. *Területi Statisztika*, 60(3), 309–351.
- Kincses Á. és Tóth G. (2020). A szomszédos országokban született népesség területi mintázata Magyarországon, 2011, 2017. *Területi Statisztika*, 60(2), 155–178.
- King, R. (2002). Towards a new map of European migration. *International Journal of Population Geography*, 8, 89–106.
- King, R. and Okólski, M. (2019). Diverse, Fragile and Fragmented: The New Map of European Migration. *Central and Eastern European Migration Review*, 8(1), 9–32.
- Központi Statisztikai Hivatal [KSH] (2011). Népszámlálás 2011. Módszertani megjegyzések, fogalmak. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.
- Központi Statisztikai Hivatal [KSH] (2016a). *Mikrocenzus 2016. Módszertani megjegyzések, fogalmak*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal
- Központi Statisztikai Hivatal [KSH] (2016b). *Mikrocenzus 2016. 6. A háztartások és a családok adatai*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.
- Központi Statisztikai Hivatal [KSH] (2016c). *Mikrocenzus 2016 – 3. Demográfiai adatok [adatbázis]*. *Stadat*. Elérhető: https://www.ksh.hu/mikrocenzus2016/kotet_3_demografiai_adatok Letöltés dátuma: 2023.03.02.

- Központi Statisztikai Hivatal [KSH] (2018a). *Mikrocenzus 2016. 10. Nemzetközi vándorlás*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.
- Központi Statisztikai Hivatal [KSH] (2018b). *A háztartások életszínvonalá, 2017*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.
- Lockwood, K., Smith, K. and Karpenko-Secombe, T. (2019). Rethinking stories of transnational mothering in the context of international study. *Women's Studies International Forum*, 72, 17–24.
- Lutz, H. and Palenga-Möllenbeck, E. (2012). Care Workers, Care Drain, and Care Chains: Reflections on Care, Migration, and Citizenship. *Social Politics*, 19(1), 15–37.
- Makay Zs. és Murinkó L. (2021). Válás, élettársi kapcsolat felbomlása. In Monostori J., Őri P. és Spéder Zs., (szerk.), *Demográfiai portré 2021* (29–43. o.). Budapest: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet.
- Makay Zs. és Szabó L. (2018). Válás. In Monostori J., Őri P. és Spéder Zs., (szerk.), *Demográfiai portré 2018. Jelentés a magyar népesség helyzetéről* (29–46. o.). Budapest: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet.
- Mazzucato, V. (2015). Transnational families and the well-being of children and caregivers who stay in origin countries. *Social Science & Medicine*, 132, 208–214.
- Melegh A. és Kovács É. (2008). Nemek szerint tagolt térben. A bevándorló nők vándorlásának típusai, okai és formái nyolc európai országban. *Demográfia*, 51(2–3), 143–180.
- Németh K. (2018). Kiköltöző és otthon maradó gyerekek. A transznacionális migráció gyerekperspektívából. In Váradi M. M., (szerk.), *Migráció alulnézetből* (170–198. o.). Budapest: MTA KRTK Regionális Kutatások Intézete.
- Niedermüller P. (2005). Transznacionalizmus: elméletek, mítoszok, valóságok. In Kovács N., Osvát A. és Szarka L., (szerk.), *Etnikai és politikai lojalitás. Nemzeti és állampolgári kötődések* (52–66. o.). Budapest: Balassi Kiadó.
- Péti M., Szabó B. és Szabó L. (2017). A Kárpát-medence országaiból Magyarországra áttelepült népesség területi mintázata. *Területi Statisztika*, 57(3), 311–350.
- Portes, A. (1997). Immigration theory for a new century: Some problems and opportunities. *The International Migration Review*, 31(4), 799–825.
- Sănduleasa, B. and Matei, A. (2015). Effects of Parental Migration on Families and Children in Post-Communist Romania. *Revista de Științe Politice*, 46, 196–207.
- Sik E. (2012. május 23.). Csúcson a migrációt tervezők aránya. *TÁRKI*. Elérhető: https://www.tarki.hu/hu/news/2012/kitekint/20120523_migracio.html Letöltés dátuma: 2023.03.10.
- Sik E. (2013. február 20.). Kicsit csökkent, de továbbra is magas a migrációt tervezők aránya. *TÁRKI*. Elérhető: https://www.tarki.hu/hu/news/2013/kitekint/20130220_migraciot_tervezok.html Letöltés dátuma: 2023.03.10.
- Sobotka T. (2009). Migration Continent Europe. In Sobotka, T., (Ed.) *Vienna Yearbook of Population Research 7*. Wien: Austrian Academy of Sciences Press, 217–233.
- Tóth I. Gy. és Szelényi I. (2018). Bezáródás és fluiditás a magyar társadalom szerkezetében. Adatolt esszé a felső középosztály bezáródásáról. In Kolosi T. és Tóth I. Gy., (szerk.), *Társadalmi Riport 2018* (25–46. o.). Budapest: TÁRKI Társadalomkutató Intézet Zrt.
- Toth, A., Munteanu, D. and Bleahu, A. (2008). *National analysis of the phenomenon of children left home by their parents who migrate abroad for employment*. București: Fondul Naționalilor Unite Pentru Copii Unicef.
- Trapenciere, I. (2017). *Effects of Parental economical migration on Children "left behind" in Latvia*. Riga: Institute of Philosophy and Sociology, University of Latvia.
- Turner, T. and Niemeier, D. (1997). Travel to work and household responsibility: new evidence. *Transportation*, 24(4), 397–419.

- United Nations [UN] (2020). *Trends in International Migrant Stock 2020*. New York: United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division.
- United Nations [UN] (2021). *International Migration 2020 Highlights*. New York: United Nations Department of Economic and Social Affairs.
- Váradí M. M. (2018a). Családtörédékek. In Váradí M. M., (szerk.), *Migráció alulnézetből* (199–214. o.). Budapest: MTA KRTK Regionális Kutatások Intézete.
- Váradí M. M. (2018b). Kiszalusi nők a globális gondozási piacon. In Váradí M. M., (szerk.), *Migráció alulnézetből* (122–169. o.). Budapest: MTA KRTK Regionális Kutatások Intézete.
- Váradí M. M. (2018c). *A migráció feminizációjáról (avagy házi idősgondozás külföldön)*. Budapest: MTA KRTK Regionális Kutatások Intézete.
- Várhalmi Z. (2013). Magyarországi migránsok identitása, kötődései. In Kováts A., (szerk.), *Bevándorlás és integráció. Magyarországi adatok, európai indikátorok* (227–237. o.). Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Kisebbségkutató Intézet.
- Vertovec, S. (1999). Conceiving and researching transnationalism. *Ethnic and Racial Studies*, 22, 447–462.
- Vertovec, S. (2007). Super-diversity and its implications. *Ethnic and Racial Studies*, 30(6), 1024–1054.
- Vladicescu, N. and Vremis, M. (2012). *Social Impact of Emigration and Rural Urban Migration in Central and Eastern Europe. Final Country Report – Moldova*. Köln: Gesellschaft für Versicherungswissenschaft und -gestaltung e.V.
- Waldinger, R. (2008). Between “Here” and “There”: Immigrant Cross-Border Activities and Loyalties. *International Migration Review*, 42(1), 3–29.
- Wickramage, K. et al. (2015). Risk of mental health and nutritional problems for left-behind children of international labor migrants. *BMC Psychiatry*, 15(1), 412–423.
- Wimmer, A. and Glick Schiller, N. (2002). Methodological Nationalism and Beyond: Nation-state Building, Migration and the Social Sciences. *Global Networks*, 2(4), 301–334.

PREVALENCE OF TRANSNATIONAL FAMILIES AND CHARACTERISTICS OF PARENTS WORKING ABROAD

ABSTRACT

The study examines the prevalence of work abroad involving separation from the family in Hungary, the types and regional characteristics of transnational families, and the demographic profile and transnational practices of parents who are away from their minor children for longer or shorter periods of time due to working abroad (temporarily/permanently living abroad or long-distance commuters) based on the data of the 2011 census and the 2016 microcensus. The examined data series show that the number of transnational families raising minor children is increasing in Hungary, primarily due to the rise of long-distance commuting for the purpose of employment abroad. In 2011, 25,000, in 2016, 37,000 minor children were affected by the absence of their parents due to work abroad. In 2016, the majority of transnational families living in Hungary were two-parent families in which the father was absent, but the number of families raising children under the age of 18 in which both parents or a single parent were absent also reached almost three thousand. In the majority of cases, parents with a vocational education or high school diploma decided to work abroad, which involves separation from the family, but at the same time, among mothers working abroad, the proportion of those with higher education was also high, 22% in 2016. In 2016, 85% of mothers who took up work abroad worked at a lower level than their qualification level, and more than a quarter of them worked in jobs that did not require professional qualifications.

Keywords: transnational families, children left behind, international mobility, employment abroad, migration, commuting

FÜGGELÉK

1. függelék: A transznacionális családokra vonatkozó adatok elemzése a 2011. évi népszámlálás és a 2016. évi mikrocenzus adatbázisaiban:

A transznacionális családok beazonosítására és létszámuk becslésére irányuló munkám fő lépései azonosak voltak a két adatbázisban, így a továbbiakban – a könnyebb áttekinthetőség érdekében – pontokba szedve mutatom be:

1. Elsőként a Magyarországon élő családok tagjait (a gyerekeket, valamint a házas, élettársi kapcsolatban élő és egyedülálló apákat és anyákat) azonosítottam, majd az átmenetileg külföldön lévő, valamint a külföldre ingázó szülők (apák és anyák) azonosítása következett. Az életvitelszerűen külföldön lévő szülőket jelölő változók létrehozásához szükség volt a 2011. évi népszámlálás és a 2016. évi mikrocenzus személyi és lakás-adatbázisának összekapcsolására, ugyanis arra vonatkozó kérdés, hogy a lakáshoz tartozik-e olyan személy, aki átmenetileg vagy tartósan külföldön tartózkodik, csak a lakáskérdőívben szerepelt.

2. Második lépésben a tartósan külföldön lévő apák és anyák majdani azonosításához egy olyan változót hoztam létre, amely a párban élő apákat/anyákat tartalmazza. *Párban élő apák és anyák* közé azokat a férfi/női nemű személyeket soroltam, akiknek a családi állása házastárs vagy élettárs (azonos nemű szülők esetén bejegyzett élettárs)⁴⁷, és házaspár/élettárs csak nőtlen/hajadon gyermekkel vagy házaspár/élettárs nőtlen/hajadon és nem nőtlen/hajadon gyermekkel típusú családban élnek.

3. Az elemzés alapját képező változók létrehozását követően történt meg a családtipológiák felállítása a családi szinten (az egy vérségi családhoz tartozó személyeket jelölő családazonosító szerint) aggregált adatbázisban. A különféle családtípusok létrehozása több lépésben történt: elsőként azokat a családokat azonosítottam, ahonnan az egyik szülő (apa vagy anya) tartósan külföldön tartózkodik⁴⁸, majd olyan változókat képeztem, amelyek azokat a családokat tartalmazzák, ahonnan az egyik vagy mindkét szülő átmenetileg külföldön él vagy külföldre ingázik. Végül ezeket a változókat összefűztem, létrehozva ezzel a végső családtipológia változót, és a családazonosító segítségével a személyi adatbázishoz kapcsoltam. Az összekapcsolás során ügyeltem arra, hogy a személyi adatbázisban legyen egy olyan családtipológia (Cs_

⁴⁷ Tehát nem elvált vagy özvegy családi állapotúak, vagy ha elváltak/özvegyek, akkor is van élettársi kapcsolatuk.

⁴⁸ Tehát a családban él 18 év alatti gyermek, a családhoz tartozik párban élő apa, de nincs párban élő anya, vagy a családhoz tartozik párban élő anya, de nincs párban élő apa (azonos nemű párok esetén egyik anya/apa jelen van, de a másik azonos nemű szülő hiányzik), illetve a lakásból legalább egy személy tartósan külföldön tartózkodik.

tipológia1) változóm, ami a különféle típusú családok számát mutatja, illetve egy olyan változóm (Cs_tipológia2), ami alapján a különféle családtípusokhoz tartozó minden egyes személy azonosíthatóvá válik. Tehát a családtipológia változókat duplán (két különböző változónévvel) csatoltam a személyi adatbázishoz.

4. Következő lépésként azoknak a családoknak a beazonosítása következett, ahonnan mindkét szülő tartósan távol van. Mivel az ilyen típusú családokban élő gyerekek családi állását nem gyermekként kódolták a népszámlálás adatbázisában,⁴⁹ ezért létrehoztam egy olyan „gyermek” változót, amely csak azokat a 18 év alatti, Magyarországon élő, nőtlen/hajadon személyeket tartalmazza, akiknek a családi állása nem férj/feleség, élettárs, gyermekével egyedül élő szülő, felmenő rokon vagy gyermek, hanem egyéb, más rokon személy vagy nem rokon személy családi állás. Ezután (a háztartás lakáshasználati jogcíme alapján szelektált, tehát az intézeti lakókat és hajléktalanokat nem tartalmazó személyi adatbázisból) a háztartás-azonosító segítségével⁵⁰ ismét létrehoztam egy háztartási szinten aggregált adatbázist, amelyben jelöltem a mindkét szülő tartósan külföldön típusú családokat⁵¹, majd csatoltam a személyi adatbázishoz és hozzáfűztem az előzőekben létrehozott családtipológia (Cs_tipológia1 és Cs_tipológia2) változókhoz.

5. Mivel transznacionális családoknak azok a családok tekinthetők, amelyek tagjai hosszabb-rövidebb ideig távol vannak egymástól, így azok a családok, ahonnan az egyik vagy mindkét szülő napi szinten ingázik egy másik országba, nem sorolhatók a transznacionális családok közé. Ebből adódóan jelen tanulmányban azokat az ingázásban érintett családokat tekintem csak transznacionális családoknak, ahonnan a külföldre ingázó személyek nem a lakóhelyükhöz közeli országba járnak el dolgozni, ezért következő lépésként módosítottam a családtipológia változót úgy, hogy csak azokat soroltam a transznacionális

⁴⁹ A KSH (2011; 2016a) 2011. évi népszámlálás és 2016. évi mikrocenzenus során alkalmazott definíciója szerint ugyanis családról akkor beszélhetünk, ha tartozik hozzá szülő és gyermek is.

⁵⁰ Az aggregálás azért a háztartás-azonosító segítségével történt, mert azok a családok, amelyekből mindkét szülő hiányzik a KSH (2011; 2016a) 2011. évi népszámlálás és a 2016. évi mikrocenzenus során alkalmazott definíciója szerint – mint arról már volt szó – nem tekinthetők családnak.

⁵¹ Olyan családok, ahol él 18 év alatti „gyermek”, a családból hiányzik a párban élő anya, illetve apa (tehát szülői státuszú személy), és a lakásból legalább két személy tartósan külföldön tartózkodik. Mint ahogy Blaskó és Szabó (2016) is felhívja a figyelmet erre, elképzelhető, hogy a lakáshoz tartozó tartósan külföldön lévő személyek nem a szülők, ezért a mindkét szülő tartósan külföldön típusú családok száma felső becslésnek tekinthető.

családok közé, ahonnan egyik vagy mindkét szülő nem a lakóhelye megyéjével szomszédos vagy ahhoz közeli országba jár dolgozni.⁵²

6. Ezt követően a két adatbázisban a családtipológia és szülő/gyermek változók alapján létrehoztam azokat a külföldön dolgozó szülők, hátrahagyott/itthon maradó partnereik és gyermekeik változókat, amelyek a további elemzések alapjául szolgáltak.

Külföldön dolgozó szülők közé azokat az egyedülálló, házas vagy élettársi kapcsolatban élő személyeket soroltam, akik 1) átmenetileg külföldön tartózkodnak, illetve 2) külföldre ingáznak, de nem a lakóhelyük megyéjével szomszédos vagy ahhoz közeli országba, és olyan Magyarországon élő családhoz tartoznak, amelyben él legalább egy 18 éven aluli gyermek.⁵³

A külföldön dolgozó szülők hátrahagyott/itthon maradó partnerei (házastársai/élettársai) közé azokat a Magyarországon élő személyeket soroltam, akiknek házastársa/élettársa 1) átmenetileg/tartósan külföldön tartózkodik, vagy 2) külföldre ingázik, de nem a lakóhelyük megyéjével szomszédos vagy ahhoz közeli országba, és olyan családhoz tartoznak, amelyben él legalább egy 18 éven aluli gyermek.

A külföldön dolgozó szülők hátrahagyott/itthon maradó gyerekei közé azokat a Magyarországon élő, 18 éven aluli nőtlen/hajadon személyeket soroltam, akiknek egyik vagy mindkét szülője 1) átmenetileg/tartósan külföldön tartózkodik, illetve 2) külföldre ingázik, de nem a lakóhelyük megyéjével szomszédos vagy ahhoz közeli országba.

7. Utolsó lépésként a 2016. évi mikroncenzus *Nemzetközi vándorlás* című kiegészítő felvételéhez hozzákapcsoltam az egyéni, személyi rekordokat,

⁵² Az Ausztriába ingázó szülők nem Győr-Moson-Sopron, Vas vagy Zala vármegyéből, a Szlovákiába ingázók nem Borsod-Abaúj-Zemplén, Győr-Moson-Sopron, Heves, Komárom-Esztergom, Nógrád, Pest Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyéből vagy Budapestről, az Ukrajnába ingázók nem Borsod-Abaúj-Zemplén vagy Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyéből, a Romániába ingázók nem Békés, Csongrád-Csanád, Hajdú-Bihar vagy Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyéből, a Szlovéniába ingázók nem Vas vagy Zala vármegyéből, a Horvátországba ingázók nem Bács-Kiskun, Baranya, Somogy vagy Zala vármegyéből, a Szerbiába ingázók pedig nem Bács-Kiskun, Baranya vagy Csongrád-Csanád vármegyéből járnak át dolgozni a szomszédos országokba.

Ehhez kapcsolódóan megjegyzendő továbbá, hogy a 2011. népszámlálás során az ingázás időtartamára is rákérdeztek, ami nem pontosan ugyan, de szintén lehetővé teszi, hogy a távolsági ingázókat elkülönítsük a napi ingázóktól. 2016-ban viszont erről nem gyűjtöttek adatokat, így a lakóhely és az ingázás célországa alapján történő elkülönítés alkalmazása mellett döntöttem.

A MEF adatbázisában a transznacionális családok beazonosítása – az előzőekben részletezett okok mellett – e módszer alkalmazásával azért nem lehetséges, mert a külföldi telephelyen dolgozók között az átmenetileg külföldön tartózkodók is megjelennek, így a lakóhely és célország közötti távolság figyelembevétele esetén (a lakóhelyük megyéjével szomszédos vagy ahhoz közeli országba, de nem napi szinten ingázók mellett) azok az átmenetileg külföldön tartózkodó személyek is kimaradnak a mintából, akik olyan magyarországi lakáshoz (háztartáshoz) tartoznak, amely a célországhoz közel (tehát akár a napi ingázást is lehetővé teszi) helyezkedik el.

⁵³ A tartósan külföldön tartózkodó szülőket azért nem soroltam a külföldön dolgozó szülők közé, mivel – mint ahogy arról már volt szó – róluk sem személyi, sem kiegészítő kérdőívet nem töltöttek ki, így jellemzőik feltárását egyik adatfelvétel sem teszi lehetővé.

valamint a lakások jellemzőit tartalmazó adatbázist, és az így kapott adatállományokban további elemzéseket végeztem.

2. függelék: A kiskorú, Magyarországon élő gyermeket nevelő transznacionális családok száma a bennük élő személyek* állampolgársága és születési helye szerint, 2011 és 2016

Családtípusok	Első állampolgárság										Összes transznacionális család
	magyar				külföldi						
	Magyarországon született	külföldön született			összes magyar	ebből kettős (magyar és külföldi)	szomszédos ország állampolgára	egyéb (nem szomszédos ország állampolgára)	összes külföldi	ismeretlen/ hontalan	
		szomszédos országban	egyéb (nem szomszédos országban)	ismeretlen helyen született							
2011											
Apa külföldre ingázik	952	64	10	3	1 029	40	95	44	139	0	1 168
Anya külföldre ingázik	163	18	3	1	185	15	48	4	52	0	237
Mindkét szülő külföldre ingázik	334	28	3	0	365	21	99	25	122	0	487
Apa átmenetileg külföldön	9 218	298	71	7	9 594	213	203	329	532	0	10 126
Anya átmenetileg külföldön	631	31	14	0	676	28	29	48	77	0	753
Mindkét szülő átmenetileg külföldön	139	14	3	0	156	12	12	17	29	0	185
Apa tartósan külföldön	1 982	158	34	4	2 178	112	103	111	214	0	2 392
Anya tartósan külföldön	147	21	6	0	174	19	18	19	37	0	211
Mindkét szülő tartósan külföldön	316	2	9	0	327	16	4	14	18	0	345
Összesen	13 882	634	153	15	14 684	476	611	611	1 220	0	15 904

* A „kétszülős, egyik/mindkét szülő átmenetileg külföldön vagy távolsági ingázó” típusú családok esetében a külföldön dolgozó szülő, a „kétszülős, anya/apa tartósan külföldön” típusú családok esetében az itthon maradó partner, a „kétszülős, mindkét szülő tartósan külföldön” típusú családok esetében pedig az itthon maradó gyerekek jellemzőit vettem figyelembe a transznacionális családok állampolgárság és születési hely szerinti kategorizálása során.

Forrás: 2011. évi népszámlálás és 2016. évi mikrocenzus adatai, saját számítás.

2. függelék: A kiskorú, Magyarországon élő gyermeket nevelő transznacionális családok száma a bennük élő személyek* állampolgársága és születési helye szerint, 2011 és 2016

Családtípusok	Első állampolgárság										
	magyar				külföldi						Összes transznacionális család
	Magyarországon született	külföldön született		ismeretlen helyen született	összes magyar	ebből kettős (magyar és külföldi)		egyéb (nem szomszédos) ország állampolgára		összes külföldi ismeretlen/ hontalan	
szomszédos országban		egyéb (nem szomszédos) országban	szomszédos ország állampolgára			egyéb (nem szomszédos) ország állampolgára					
	2016										
Apa külföldre ingázik	9 705	61	30	0	9 796	74	14	60	74	40	9 910
Anya külföldre ingázik	654	0	0	0	654	0	45	51	96	0	750
Mindkét szülő külföldre ingázik	1 556	0	0	0	1 556	0	54	43	97	0	1 653
Apa átmenetileg külföldön	6 169	126	41	74	6 410	122	45	170	215	0	6 625
Anya átmenetileg külföldön	375	6	7	0	388	6	13	0	13	0	401
Mindkét szülő átmenetileg külföldön	33	0	0	0	33	0	0	0	0	0	33
Apa tartósan külföldön	3 737	84	51	23	3 895	32	0	63	63	0	3 958
Anya tartósan külföldön	216	0	0	0	216	0	0	79	79	0	295
Mindkét szülő tartósan külföldön	481	25	7	0	513	39	0	0	0	0	513
Összesen	22 926	302	136	97	23 461	273	171	466	637	40	24 138

* A „kétszülős, egyik/mindkét szülő átmenetileg külföldön vagy távolsági ingázó” típusú családok esetében a külföldön dolgozó szülő, a „kétszülős, anya/apa tartósan külföldön” típusú családok esetében az itthon maradó partner, a „kétszülős, mindkét szülő tartósan külföldön” típusú családok esetében pedig az itthon maradó gyerekek jellemzőit vettem figyelembe a transznacionális családok állampolgárság és születési hely szerinti kategorizálása során.

Forrás: 2011. évi népszámlálás és 2016. évi mikrocenzus adatai, saját számítás.

SZERZŐINKNEK

(1) GYORS VAGY HAGYOMÁNYOS BÍRÁLATI ELJÁRÁS?

A Demográfia folyóiratban 2019 óta két bírálati eljárásrend működik. A lenti táblázat ezek különbségeit mutatja be, hogy a szerzőt segítse a számára ideális bírálati rend kiválasztásában.

Hagyományos bírálati rend	Gyors bírálati rend
<ul style="list-style-type: none"> ▼ a cikkek átfutási ideje a megjelenetésig átlagosan 6 hónap	<ul style="list-style-type: none"> ▲ ha a szerző együttműködik és gyorsan reagál a cikk a leadást követően két hónapon belül (online formában) publikálásra kerül
<ul style="list-style-type: none"> ▲ a szerzői jogok a szerzőnél maradnak (kötetben, más nyelven publikálásnál, átdolgozáshoz, stb. nem kell engedélyt kérni) ▲ a formai kritériumoknak (pl. hivatkozási formátum) megfelelőre ráér átalakítani a kéziratot ez elfogadó döntést követően ▲ hagyományos, lassú, de részletes és támogató lektorálási folyamat, esetleges átdolgozási igény esetén, részletes támogató jellegű szaklektori megjegyzésekkel ▲ angol / német nyelvű kézirat is leadható, ekkor a bírálati folyamatot az adott nyelven folytatjuk le, és az esetleges pozitív döntést követően a kéziratot magyarra fordítatjuk ▲ a szerzőt 5 (társ szerzők esetén társ szerzőnként 3-3) nyomtatott tiszteletpéldány illeti meg	<ul style="list-style-type: none"> ▼ a szerző felhasználói szerződésben lemond a szerzői jogokról, de tiszteletdíjat kap (100 ezer forint / cikk) ▼ csak a formai előírásoknak mindenben szigorúan megfelelő kézirat esetén választható ▼ a lektorálási kör során csak elfogadás, minor revízió (kis átdolgozás), vagy elutasító döntés hozható, tehát az elutasítás esélye jóval nagyobb ▼ idegen nyelvi nyelvhelyességi ellenőrzés (pl. az absztrakt esetén) a szerző felelőssége ▼ a szerző nem kap ingyenes print (nyomtatott) tiszteletpéldányokat. (De természetesen vehet.)

(2) FORMAI ELLENŐRZŐ LISTA

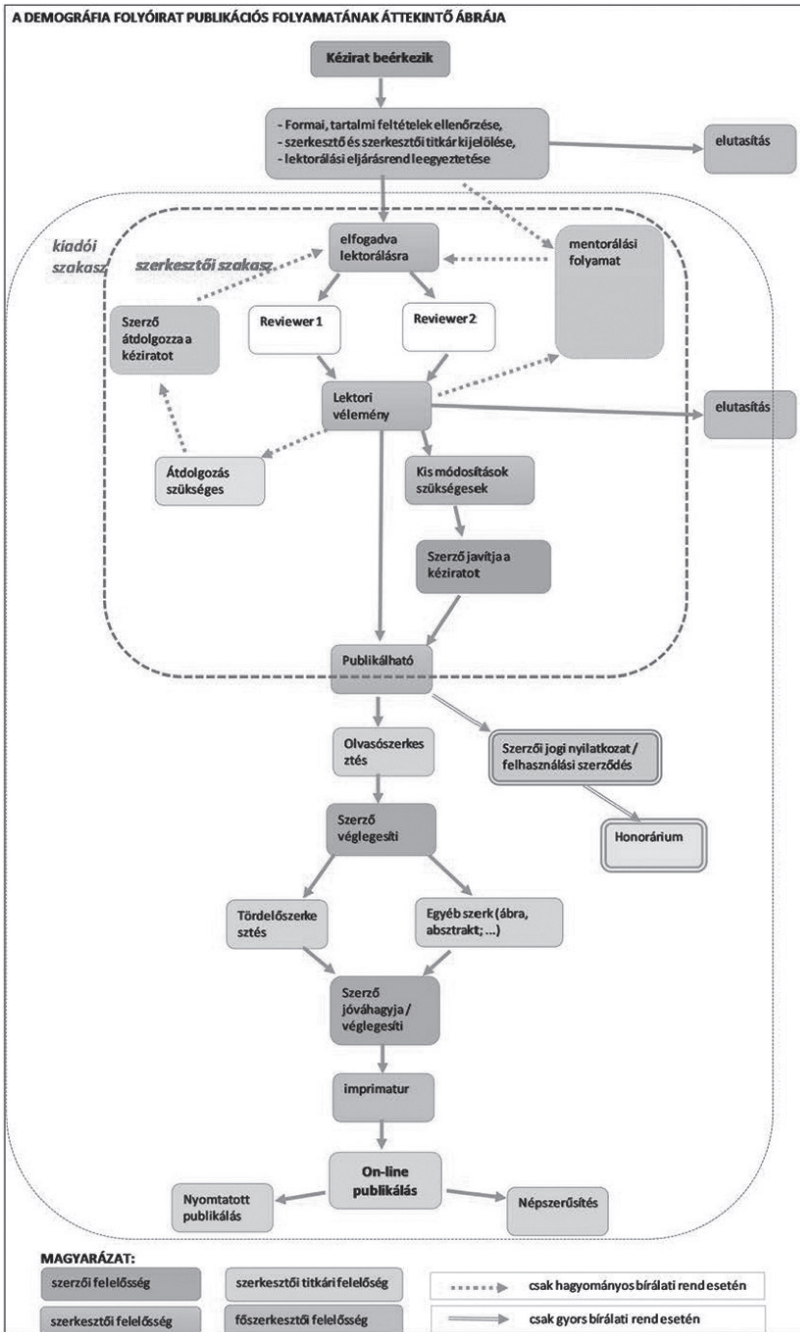
Ahhoz, hogy a kéziratot a gyors bírálati eljárás keretében be tudjuk fogadni a következő formai elvárásoknak egyértelműen meg kell felelnie:

- ✓ .docx formátumban benyújtott magyar nyelvű kézirat,
- ✓ Terjedelem: minimum 30 ezer, maximum 80 ezer karakter hosszú (szóközökkel, absztrakttal, irodalomjegyzékkel, stb. együtt)
- ✓ Kézirathoz mellékelte angol nyelvű absztrakt, amelynek terjedelme minimum 700, maximum 1500 karakter (szóközökkel)
- ✓ ábrák, táblák külön excell filében is mellékelve, munkalaponként egy ábra/tábla, a szükséges háttér-adatokkal
- ✓ Az Demográfia folyóirat (APA hivatkozási stílusra alapozó) hivatkozási stílusának pontos használata (leírása letölthető a folyóirat honlapjáról), vagy szoftveres hivatkozáskezelő (EndNote, Zotero stb.) használata esetén APA (hatodik kiadás) hivatkozási stílus pontos használata.

(3) FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR

A Demográfiai folyóiratnál minden kéziratot anonimizálunk, és két független szaklektorral bíráltatunk el. Azonban amellet folyóiratnál minden befogadott kéziratnak van egy felelős szerkesztője és a egy szerkesztőségi titkára. Ők – a bírálókkal szemben nem 'névtelenek' s szerző számára. A feladatuk a kézirat végigkísérése a publikációs folyamaton. (Id. az ábrát a következő oldalon.) A szerző velük egyeztetethet, hozzájuk bármikor fordulhat gondjaival, ötleteivel.

(4) A PUBLIKÁCIÓS FOLYAMAT ÁTTEKINTŐ ÁBRÁJA

(5) NEM KÖTELEZŐ FORMAI ELVÁRÁS, DE AZ OLVASÓ-SZERKESZTŐ MUNKÁJÁT MEGKÖNNYÍTI, HA SZERZŐKÉNT ÜGYEL A KÖVETKEZŐKRE:

- ✓ A tanulmány címe ne legyen túl hosszú, a főcím és alcím között legyen kettőspont
- ✓ A támogatók, a köszönetnyilvánítás, a tanulmány korábbi megjelenése stb. a tanulmány címének végére tett számozott lábjegyzetbe kerül (ez lesz az 1-es lábjegyzet)
- ✓ Szakaszokra tagolásakor legfeljebb 3 szintet használjunk, a szakaszokat nem számozzuk
- ✓ A szövegben használt rövidítéseket, mozaikszavakat az első előfordulásakor zárójelben fel kell oldani.
- ✓ A folyó szövegben a minimálisra csökkentjük a kurzivált kiemeléseket (pl. szakkifejezések első használata). Boldot kiemelési céllal nem használunk.
- ✓ Internetes linkek és email címek ne legyenek aláhúzva és kék betűvel (de maga a hivatkozás maradhat).
- ✓ Szövegben a táblázat, ábra stb. számára történő utalás dőlt betűs: (1. táblázat), az irodalmi hivatkozás nem.
- ✓ A mondat végére tett zárójeles hivatkozás megelőzi a mondatvégi pontot.
- ✓ A táblázatok, ábrák, térképek stb. alatt mindig szerepel a Forrás(ok) megjelölése, és kerülhet oda Megjegyzés(ek) is. Más információ csak kivételes esetben szerepel az ábrák, táblázatok alatt.
- ✓ A táblázatok, ábrák, térképek stb. forrásmegjelölése is bibliográfiai hivatkozásnak számít, tehát nem kell minden adatot kiírni, csak hivatkozni rá, és az irodalmak vagy a források között feloldani.
- ✓ A táblázatok férjenek ki egy, legfeljebb két nyomtatott oldalra, és lehetőleg kerüljük a fektetett táblákat.
- ✓ Több oldalas táblázat esetén nem kell minden oldal aljára kitenni a forrásmegjelölést és a megjegyzéseket, elég csak a táblázat végére.
- ✓ A százalékos értékek esetén nem írjuk ki, hogy „százalék”, vagyis „5,6 százalék” helyett „5,6%” szerepel, és a % tapad a számhoz.
- ✓ A számokban az ezresek elválasztása szóközzel, tizedespont helyett -vessző.
- ✓ Évszámoknál mindig kiírjuk mind a 4 számjegyet: 1980–89 helyett 1980–1989, 2000–4 helyett 2000–2004, 60-as évek helyett 1960-as évek.
- ✓ Számok, évszámok, oldalszámok stb. közé kötőjelet rakjunk (-), nem pedig elválasztójelet (-).

MEGRENDELŐLAP – DEMOGRÁFIA FOLYÓIRAT

Alulírott megrendelem a **Demográfia** című folyóirat (kiadó: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet 1024 Budapest, Buday László utca 1-3.) jelen megrendelés leadását követően megjelenő évfolyamának (3 db magyar, 1 db angol kötet) számait ..... példányban.

Kiadó: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet
(1024 Budapest, Buday László utca 1-3.)
ISSN szám: 0011-8249

A folyóirat éves előfizetési díja **4000 Ft**. Az előfizetés megrendelhető a KSH Népeségtudományi Kutatóintézettől az alábbi megrendelőlap kitöltésével, postai vagy elektronikus úton (szkennelve) történő visszaküldésével.

Postacím: 1525 Budapest Pf. 51.
E-mail cím: nki@demografia.hu

A megrendelő adatai:

Név: .....

Szállítási/levelezési cím: .....

Számlázási név (ha eltér): .....

Számlázási cím (ha eltér): .....

Adószám (nem magánszemély megrendelők esetén): .....

Telefonszám: .....

E-mail cím: .....

Egyéb megjegyzés, kérés: .....

A megrendelőlap alapján kiállított számlát intézetünk postai úton juttatja el a megrendelőhöz.

A megrendelés összegét a számlán feltüntetett bankszámlaszámra kérjük majd átutalni, a megjegyzés rovatban feltüntetve: „Demográfia éves előfizetés”

Dátum:.....

Alíráás:.....

(Figyelem ! A nyomtatott változat előfizetői korábbi számainkat kedvezményesen rendelhetik meg. További terjesztési ügyekkel kapcsolatos kérdéseivel, gondjaival, ötleteivel nyugodtan keresse Törő Ágnes szerkesztőségi titkárt (toro@demografia.hu.)

DEMOGRÁFIA

Megjelenik negyedévente
Szerkesztőség: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet,
1024 Budapest, Buday László u. 1-3.
Telefon: (+36-1)-345-6573
E-mail: szerkesztoseg@demografia.hu

Kiadásért felel a KSH Népeségtudományi Kutatóintézet igazgatója.

Előfizethető a Szerkesztőségben.
Előfizetési díj: egész évre 4000,- Ft

Editorial Office: H-1024 Budapest, Buday László u. 1-3.